

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Sandra Johansson

Vård eller vedergällning?

En analys om påföljdsval för grova rattfylleribrott i ljuset av den svenska straffrättsideologin, brottets artvärde och kontraktsvården.

Examensarbete

20 poäng

Handledare

Helen Örnemark Hansen

Straffrätt

Vårterminen 2007

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Syfte och frågeställning	9
1.2 Metod och material	10
1.3 Avgränsningar	12
1.4 Disposition	13
2 STRAFFRÄTTSSYSTEMET	15
2.1 Inledning	15
2.2 Nyklassicismens innebörd	17
2.2.1 Grundprinciper	18
2.2.2 Straffvärdet	20
2.2.2.1 Försvårande och förmildrande omständigheter vid straffvärdet	20
2.2.2.2 Straffvärdet av det grova rattfylleribrottet	21
2.2.3 Straffmätning	23
2.2.3.1 Försvårande och förmildrande omständigheter vid straffmätning	23
2.3 Artbrottsinstitutet	24
3 DET GROVA RATTFYLLERIBROTET	28
3.1 Rekvisiten för grovt rattfylleribrott	28
3.1.1 Farerekvisitet	29
3.1.2 Definition av rekvisitet att föra ett motordrivet fordon	30
3.2 Uppsåt	31
3.3 Omständigheter kring brottet	32
3.4 Påföljdshistorik	33
4 KONTRAKTSVÅRD	35

4.1	Bakgrund	35
4.1.1	Problematik kring påföljdens praktiska utformning	36
4.1.2	Särskilt om kontraktsvård vid rattfylleri	37
4.2	Kontraktsvårdens innebörd, grunder och syfte	39
4.2.1	Kontraktsvårdens konstruktion	40
4.2.2	Betydelse av villkorligt fängelse	42
4.2.3	Den dömdes ansvar	43
4.3	Personutredning	44
4.3.1	Personutredningens konstruktion	44
4.3.2	Utredningens omfattning	44
4.3.3	Intervju med Georg Kyhlberg	45
4.4	Behandling	46
4.4.1	Ansvar	46
4.4.2	Val av vårdform	48
4.4.3	Individualitet	48
4.4.4	Exempel på vårdkonstruktioner	49
4.4.5	Intervju med George Kyhlberg respektive Martin Borgeke	50
4.5	Återfallsstatistik	50
5	ANALYS AV RÄTTSFALL	53
5.1	Inledning	53
5.2	Mål där det föreligger ett alkoholmissbruk	54
5.2.1	Kontraktsvård – 0.5 ml/l luft	54
5.2.2	Kontraktsvård – 1.1 ml/l luft	56
5.2.3	Fängelse - 0.85 ml/l luft	58
5.2.4	Fängelse - 1.1 ml/l luft	60
5.2.5	Fängelse – 1.13 ml/l luft	61
5.2.6	Fängelse - 0.82 ml/l luft	63
5.2.7	Fängelse – 0.77 ml/l luft	66
5.2.8	Fängelse – 0.58 ml/l luft	68
5.3	Mål där det inte föreligger ett erkänt alkoholmissbruk	69
5.3.1	Fängelse - 0.68 ml/l luft	70
5.3.2	Fängelse – 0.83 ml/l luft	71
5.3.3	Fängelse – 0.75 ml/l luft	72
5.4	Analys av rättsfallen	75
6	KOMMENTARER	78
6.1	Allmänna reflektioner kring straffrättsideologierna i ljuset av det grova rattfylleribrottet	78
6.2	Allmänna reflektioner om kontraktsvård, personutredning och vård	83
7	SLUTSATS	86

BILAGA A SAMMANSTÄLLNING AV DOMAR	91
BILAGA B FÖRDJUPNING AV OLIKA VÅRDALTERNATIV	96
7.1.1 Tolvstegsmodellen/ Provita AB	96
7.1.2 Avenboken	97
7.1.3 ALDRO institutet AB	98
7.1.4 AB FRIAB	99
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	101
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	105

Summary

During a great deal of the 20th century, the primary thoughts of penal law were based on the ideology of treatment, where the guiding star was to cure – not to punish. In the worse case, if the perpetrator is not curable, the idea is to prevent him/her from continuing to commit crimes. Since the year 1980, we have changed our primary thought of penal law to develop into the ideology of neoclassicism which characterizes fair punishment through proportionality between crime and penalty.

The crime of driving under the influence of alcohol is specially classified because of its character –artbrott- here in after, special character. According to the legislator, the classified crime is a crime that needs to be given special treatment in order to achieve general obedience to the law by using the threat of punishment as a deterrent to those proposing to engage in a behaviour causing damage. The presumption of imprisonment is the consequence of drinking and driving. The suffering, the costs and the society's view of the crime is the basis for low percentage of alcohol in the blood and strict sanctions. According to statistics, every year 3-4 million crimes of drinking and driving are committed and there is certainly a number that is never discovered. Through investigations, we find that a high number of the perpetrators are a set of clients whose crime is a direct effect of an alcohol abuse.

The first of January 1988 contract treatment was implemented as a punishment according to the Penal Code chapter 28. article 6 a through the government bill - about changes in the Penal Code etc. The implementation was supposed to increase the possibility to order treatment instead of prison if the criminal act was due to an alcohol abuse. The basic idea with this category of punishment was an expectation of fewer crimes related to alcohol abuse if the perpetrators were given treatment instead of being the subject of retaliation. In order to receive treatment as punishment, the prison

and probation authority has to observe a far-reaching alcohol abuse during the personal investigation, also the perpetrator has to demonstrate motivation to treatment and agree to the suggested treatment.

Through deep studies of the basic rules of the crime driving under the influence of serious drinking according to the traffic crime act, article 4 a and the basic rules for contract treatment according to the Penal Cod chapter 28, article 6 a and the basic knowledge about the penal law ideology, I will search the answer to how the sanction of drinking and driving affects the value of the crimes' special character. To find out about the practical discussion whether contract treatment or prison is the most suitable sentence for drunk drivers, a case analysis will be conducted in chapter four.

My final conclusion of this essay is that the –artvärdet- here in after, value of the crime has a great significance when it comes to judging the punishment for cases of drinking and driving. I believe that in penal law there is no point in classifying some crimes as a special character. The set of clients that is committing these crimes are highly over represented by people that is addicted to alcohol and who does not give up their criminal activity because of threats of a high punishment. To increase the general prevention and the prevention of recurrence we need to sanction more treatment. The intention of the Penal Law is to prevent criminal activity and this intention has to be the primary starting point when dealing with the value of the punishment and the basic rules on taking special circumstances under consideration.

Sammanfattning

Under stora delar av 1900-talet grundades de svenska straffrättsliga tankarna på behandlingsideologin vars ledstjärna är att bota, ej att straffa, eller i värsta fall om det inte gick att bota gärningsmannen, att avhålla denne från fortsatt brottslighet i den mån det gick. Sedan 1980-talet har vi övergått till den nyklassicistiska rättsideologin som präglas av rättvis bestraffning genom proportionalitet mellan brott och straff.

Det grova rattfylleribrottet är klassificerat som ett "artbrott". De s.k. "artbrotten" är brott som enligt lagstiftaren måste särbehandlas av allmänpreventiva skäl för att allmän laglydnad skall kunna dirigeras. Lagstiftaren hoppas på att en strängare syn på brottet skall uppnå en moralförstärkande och en avskräckande effekt hos den stora massan. Påföljderna för grova rattfylleribrott präglas av presumptionen om fängelse. Den svenska regeringen är övertygad om att vi genom att praktisera ett strängt synsätt på rattfylleribrottet minskar antalet berusade förare. Lidandet, kostnaden samt samhällets syn ligger till grund för låg promillegräns och stränga påföljdsval. Varje år begås enligt statistik 3- 4 miljoner trafikonykterhetsbrott varvid det antas förekomma lika många som inte blir upptäckta. Genom utredningar har man kunnat se att ett stort antal av förövarna är ett klientel vars brottsliga handling utgör en grund i ett alkoholmissbruk.

Den förste januari år 1988 implementerades kontraktsvård som påföljd enligt BrB 28 kap. 6 a § genom proposition 1986/87:106, om ändring i brottsbalken m.m. (s.k. kontraktsvård). Den nya påföljdskonstruktionens syfte var att öka möjligheten för domstolarna att döma till behandling istället för fängelse då den kriminella handlingen utgör en följd av ett missbruk. Grundtanken med en bestraffning som baseras på vård är att den missbruksrelaterade brottsligheten skall minska om gärningsmännen blir behandlade för sitt missbruk istället för att endast bli föremål för

vedergällning. För att döma ut kontraktsvård som påföljd krävs det att frivården vid personutredning kan se att det föreligger ett långtgående missbruk, att motivation finns för vård och att gärningsmannen samtycker till den vård som föreslås.

Genom fördjupning i de grundläggande reglerna för grovt rattfylleri enligt Trafikbrottslagens 4 a § och de grundläggande reglerna för kontraktsvård enligt Brottsbalkens 28 kap. 6 a § samt grunden för den straffrättsliga ideologin kommer jag att söka svaret på frågan om vilken betydelse artvärdet har för påföljdsvalet vid grova rattfylleribrott. För att komma närmre svaren på mina huvudfråga, gör jag en rättsfallsanalys i kapitel fem.

Min slutsats är att artvärdet spelar stor roll vid bedömning av påföljden i grova rattfyllerimål. Jag påstår att det rent straffrättsligt inte finns något behov av att artklassificera brottsrubriceringen. Klientelen är till stora delar alkoholmissbrukare som på grund av hot om höga straff inte avslutar sin kriminella verksamhet. För att den allmänpreventiva och individualpreventiva verkan skall komma till sin fulla rätt måste ett högre antal kontraktsvårdspåföljder utdömas som påföljd inom rättsväsendet. Målet med straffrätten är att förebygga att brottslig verksamhet begås, detta bör vara den primära utgångspunkten vid alla brottsrubriceringar i samråd med straffvärdet och de grundläggande reglerna för hänsyn till särskilda omständigheter.

Förord

När jag för sju år sedan bestämde mig för att starta denna resa, med målet att bli jurist, uppfattade jag resan som mycket lång. I dag med facit i hand kan jag se tillbaka på denna tid och känna att dessa år ha gått med en rasande fart. Det har varit en tid som har fört med sig olika känslor, både positiva och negativa. Äventyret har varit en krokig väg, en prövning och en personlig utmaning som slutligen har utmynnat i en fantastisk självkännedom och utveckling.

Under examensarbetets gång har jag kommit på mig själv ett flertal gånger med att tänka – men herre gud, detta arbete är det absolut sista jag gör som student på Juridicum i Lund. Det tog ett tag innan jag kom överens med tanken och förstod att tiden är kommen för nästa stora utmaning – att praktisera mina kunskaper i arbetslivet. Samtidigt som det är skrämmande att lämna sin trygga tillvaro som student så skall det bli fantastiskt kul att bli ”utsläppt” i den vida världen. När jag för sista gången går ner för trappan som leder mig ut från Juridicums huvudentré kommer jag att gå med huvudet högt, stolt över att ha få ta del av denna utbildning och fast besluten om att använda de kunskaper undervisningen fört med sig på bästa sätt.

Under min tid som student har jag träffat många fantastiska personer men endast två har stulit mitt hjärta. Genom studieåren har dessa båda vid otaliga tillfällen visat sin lojalitet och stadigt stått vid min sida både i ”nöd och i lust”, oavsett om det har gällt studierna eller privatliv. Jag ser fram emot att fortsätta min resa inom juridikens värld tillsammans med er, tillsammans är vi starkare än var och en för sig.

Tack! Elenor Lissel och Vesna Efremova för att ni har funnits vid min sida på min resa.

Sandra (Februari 2008)

Förkortningar

AA	Anonyma alkoholister
BrB	Brottsbalken
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
GM(s)	Gärningsmannen (s)
IÖV	Intensiv övervakning (fotboja)
KvaL	Lagen om kriminalvård i anstalt
KVV	Kriminalvårdsverket
MHF	Motorförarnas Helnykterhetsförbund
NTF	Nationalföreningen för trafiksäkerhets främjande
RH	Rättsfall från Hovrätten
RÅ	Riksåklagaren
Shtj	Samhällstjänst
SOL	Socialtjänstlagen
TBL	Trafikbrottslagen

1 Inledning

Trafiknykterheten har genom tiderna varit den primära frågan då lagstiftaren har arbetat för att förbättra trafiksäkerheten i vårt land. De genomförda reformeringarna av lagarna kring rattonykterhet visar att Sverige tidigare än andra europeiska länder anammat en sträng lagstiftning inom rattonykterhetsområdet i hopp om att påverka gemene man att inte köra rattonykter och därmed påverka trafiksäkerheten i positiv riktning. Forskning visar på att Sverige i jämförelse med andra länder har ca 50 % mindre antal skador i trafiken förorsakade genom trafikonykterhet än i en rad andra länder.¹

I Sverige begås uppskattningsvis ca tre till fyra miljoner trafikonykterhetsbrott varje år men endast 20 000 lagförs. År 1994 skedde en reformering av lag (1951:649) - om straff för vissa trafikbrott. I samband med reformeringen kunde genom statistik konstateras att många av brotten begås av återfallsförbrytare.² Enligt samma undersökning beräknas 1 500 till 2 000 människor skadas eller dödas varje år på grund av att någon framfört fordon påverkad av alkohol. Därtill beräknas att det finns ett stort mörkertal vilket innebär att den verkliga siffran bör vara ännu större. Siffrorna visar att trafikonykterhetsbrott trots stränga påföljder utgör ett stort samhällsproblem. Den svenska regeringen är övertygad om att vi genom att praktisera ett strängt synsätt på rattfylleribrott minskar antalet berusade förare. Det lidande och de kostnader som trafikolyckor med berusade förare vållar samt samhällets syn på brottet ligger till grund för att en mycket låg promillegräns och ett strängt påföljdsval anses vara väl motiverat inom den svenska lagstiftningen.³

¹ Prop. 1993/94:44, s. 19 ff.

² Lag (1951:649) - om straff för vissa trafikbrott, kommer vidare i texten benämnas som Trafikbrottslagen eller TBL.

³ Prop 1993/94:44, s. 20.

I förarbetena till reformeringen år 1994 instämmer lagrådet i sitt yttrande med regeringens bedömning - att rattfylleri skulle behålla sin form av s.k. ”artbrott” vilket medför en presumtion för fängelse. Lagrådet poängterar i samma yttrande att det däremot inte anses föreligga någon grund för statsmakten att förmå domstolarna att *ytterligare* avlägsna sig från normala principer i fråga om påföljdsvalet vid rattfylleribrott. Lagrådet menade att ytterligare vinster från allmänpreventiv synpunkt torde vara svåra att uppnå genom att flagga för en ännu strängare praxis än den som tidigare framtagits. Det överläts därför till domstolarna att utveckla praxis vidare genom de befintliga riktlinjer som dragits upp genom Högsta domstolens domar.⁴

Av den registrerade kriminalstatistiken från brottsförebyggande rådet kan utläsas att domstolen år 2005 utfärdade 5212 domar för *grovt rattfylleri* enligt 4 a § trafikbrottslagen, varav 2897 ledde till fängelse, 1096 till skyddstillsyn, 1 till skyddstillsyn i kombination med fängelse, 452 till skyddstillsyn i kombination med kontraktsvård, 255 till skyddstillsyn i kombination med samhällstjänst. 1101 domar mynnade ut i villkorlig dom varav 951 i kombination med samhällstjänst och 38 fick följd av överlämning för vård till socialtjänsten. Endast 18 domar ledde till böter, 2 strafföreläggande genomfördes samt 37 åtalsunderlåtelse.⁵

Många rattfyllerister har alkoholproblem som kräver behandling. Det finns forskning som visar att 59 % av de personer som gripits för misstanke om rattfylleri har alkoholproblem i form av riskabla eller skadliga alkoholvanor och 18 % har svåra alkoholproblem.⁶

⁴ SOU 2006:12, s. 67.

⁵ http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=8&id=45&statsType=420&statsCounty=La&Year=2005&type=1&statsPopulation=all

⁶ Folkesson, Sjöström, *Rättspraxis vid rattfylleri – en lägesbeskrivning med krav på förändring*, Rapport mars 2007, NTF och MHF, s. 15. Jmf forskning gjord av Karolinska institutet i Solna genom Projektet KAPUBRA (Kartläggning, Prevention, Uppföljning och Behandling av Rattfyllerister). Jmf också AUDIT. Testet ”Alcohol Use Disorders Identification Test” som tagits fram av WHO och graderar problematiken.

1.1 Syfte och frågeställning

Våren 2007 gjorde jag en rättsutredning om grovt rattfylleribrott i samband med att jag företrädde en klient. Utredningen gjorde mig nyfiken på andra frågor kring brottspåföljden som jag på grund av det specifika ärendets natur inte hade möjlighet att fördjupa mig i. Jag har därför tagit tillfället i akt att fördjupa mig i dessa frågor i denna uppsats.

Jag anser att det grova rattfylleribrottets påföljdskonstruktion är juridiskt intressant därför att allmänpreventionen vid detta brott dras till sin spets. Presumtionen om fängelse fungerar som en milstolpe vid val av påföljd samtidigt som rätten vid beaktande om det föreligger särskilda skäl till annan påföljd än fängelse kan välja behandling som bestraffning. För att döma till vård som påföljd krävs det att gärningsmannen har samtyckt till påföljden och att brottet begåtts på grund av att ett varaktigt alkoholmissbruk föreligger.

Jag började därför fundera på hur dessa vitt skilda påföljder både ur ideologisk aspekt och enligt de grundläggande straffrättsliga reglerna i praktiken fungerade. Detta väckte i sin tur frågan om hur det vid val av påföljd för samma brott är möjligt att som huvudregel presumera fängelse samtidigt som den stora delen av de gärningsmän som utför dessa brott består av klientelen alkoholmissbrukare för vilken vård bör vara den påföljd som anses vara mest lämplig ur individualpreventiv aspekt.

Min huvudfråga i denna uppsats blir därför: Vilken betydelse har artvärdet vid val av påföljd för grova rattfylleribrott?

För att besvara huvudfrågan måste dessa underfrågor besvaras.

- Vilken är målsättningen bakom lagstiftningen av det grova rattfylleribrottet?
- Vilka är målsättningarna bakom lagstiftningen av kontraktsvården som påföljd?

- Vilken betydelse har gärningsmannens samtycke till kontraktsvård som påföljd?
- Vilka faktorer respektive rekvisit har betydelse för val av påföljd i praktiken?

Syftet med denna uppsats är inte att ta reda på vilket artvärde specifika omständigheter vid brottet har. Syftet med denna uppsats är att utifrån mina frågeställningar jämföra de faktorer som anses försvara det grova rattfylleribrottets artbrottsklassificering då den brottsliga gärning utförs på grund av alkoholmissbruk med de faktorer som talar för påföljden kontraktsvård. Syftet innebär att diskussionen i min analys kommer att *utgå* från svaren på mina frågeställningar men att diskussionen i stora delar kommer att innefatta en debatt varvid fördelar och nackdelar kring mina analysenheter och de svar frågeställningarna gav kommer att diskuteras. Målet är att ifrågasätta lagstiftningen utifrån förarbetenas syfte och den allmänna nyttan samt att lyfta fram problematik som jag anser föreligger vid val av påföljd då ett alkoholmissbruk är grunden till att brottsliga handlingar utförs.

1.2 Metod och material

För att kunna besvara mina frågor, har jag hämtat material och kunskap om grunderna för den svenska straffrättsideologin, det grova rattfylleribrottet samt grunderna för kontraktsvården. Detta har gjorts i enlighet med traditionell rättsdogmatisk metod. Då frågeställningarna i stora delar är utformade att besvara målsättningarna med specifik lagstiftning har det varit naturligt att i stora delar arbeta med förarbeten. Mina straffrättsideologiska kunskaper har jag inhämtat i doktrin.

Jag har införskaffat material genom samhällsvetenskaplig metod i intervjuform. Via en intervju med ansvarig utredare av kontraktsvårdsklienter vid frivården i Malmö - Georg Kyhlberg har jag tagit

del av information om vad olika vårdformer har att erbjuda samt fått kommentarer om hur kontraktsvården fungerar.

Genom en intervju med Hovrättslagmannen Martin Borgeke vid Hovrätten över Skåne och Blekinge, har jag tagit del av åsikter kring kontraktsvården som påföljd samt tagit del av kommentarer kring begreppet art.

Uppsatsen är både induktiv, genom mitt insamlade material, och deduktiv genom mina antagande utifrån den information som jag tillförskaffat mig. I de informativa kapitlen två, tre och fyra förmedlar jag fakta utifrån förarbetena och doktrin medan jag i kapitel fem gör en empirisk undersökning. Kapitel sex är ett deduktivt resonerande avsnitt som betonar förhållanden som går att kritiskt granska kring analysenheterna. Genomgående för uppsatsen är att jag utgår från att alkoholism är en sjukdom. Detta gör att analysen i kapitel fem och sex samt slutsatsen i kapitel sju färgas av mitt antagande att vården har stor betydelse för den allmän- och individualpreventiva verkan då brott utförs som ett led av ett missbruk.

Straff ådöms när någon har förövat brott. Det måste konstateras i det konkreta fallet att en viss person har gjort något otillåtet. Ett tilldelat straff innebär att hot om straff förverkligas, det vill säga att hotet inte var tomt. Själva ådömandet räcker dock inte, utan straffet måste också verkställas. Sammantaget går det alltså att utläsa en konstruktion som baseras på tre nivåer: hot om straff, ådömande av straff och verkställighet av straff. Då min uppsats hänvisar till påföljdsbestämning så är det den andra omnämnda nivån, ådömande av straff som står i fokus och därför berörs de andra nivåerna endast då det krävs för att belysa eventuella synpunkter som är av relevans för mina frågeställningar och kommentarer samt analys.

Teoribildningen om vård som påföljd för denna typ av brott bygger inte på idén om vedergällning. Teorin, den nyklassicistiska (se kapitel två), härrör

från den proportionalitetsteoretiska inriktningen.⁷ Proportionalitetsprincipen innebär att straffet bör stå i proportion till det förövade brottet. Enligt min teori utgör inte själva artvärdet grunden för påföljdsvalet. Snarare är min uppfattning att påföljdskonkurrensen står mellan proportionalitetsprincipen och vårdbehovet. Straffrättsliga sanktioner ger uttryck för klander, men det som krävs är att straffet står i proportion till brottet. Vem är det då som straffas? Enligt mig är det förövaren som straffas och bör straffas. Genom avgränsningar och de rättsfall som ligger till grund för analysen uppkommer inget naturligt offer eftersom det i rättsfallen endast föreligger en fiktiv fara. Se vidare kapitel två.

Centralt för uppsatsen är kapitel fem där elva rättsfall från hovrätten i Malmö under år 2006 kommer att belysas. Genom fördjupning av dessa lyfter jag fram den diskussion som förts i ärendet samt grunderna för respektive påföljd.

Graderingen av alkoholintag anges i promille i blodet och milliliter per liter luft. Variationen beror på att jag som huvudkälla har använt den benämning som åklagaren har uttryckt i sin stämningsansökan. För att klargöra hur mycket respektive beräkning av alkoholintaget är jämfört med varandra redogör jag för båda värdena fortlöpande.

1.3 Avgränsningar

De straffrättsliga teoriernas konstruktion är ett komplext ämne för vilka varje enskilt begrepp kan utvecklas i oändlighet. Därför kommer jag inte att gå djupare in i varje begrepp utan i stället försöka göra en sammanfattning som kan leda till förståelse för den straffrättsliga strukturen inom ramen för uppsatsens kontext. Jag fördjupar mig inte heller i varför vi har en strukturell uppdelning av tre nivåer i straffsystemet.

⁷ Von Hirsch, Andrew, *Proportionalitet och straffbestämning*, De lege, juridiska fakulteten i Uppsala, årsbok 2001, s. 100.

Uppsatsen skall endast beröra det grova rattfylleribrottet vilket gör att information som härrör i kontraktsvården utanför detta brott inte kommer att tas upp. Exempel på detta är de så kallade 34 § - placeringar (numera 56 § KvaL) för vilket villkorligt frigivna fångar kan tilldelas vård.

Bestämmelserna om omhändertagande är tillämpliga när frågan om att undanröja skyddstillsyn med kontraktsvård aktualiseras. Skäl för omedelbart omhändertagande föreligger ofta när det finns anledning att anta att återfallsrisken i missbruk är hög. Inte heller dessa situationer kommer jag att fördjupa mig i.

1.4 Disposition

De informativa fördjupningarna sker huvudsakligen i kapitel *två*, *tre* och *fyra*.⁸

I *Kapitel två* redogörs för den svenska straffrättsideologins innebörd samt grunden till denna. Väsentliga begrepp såsom straffvärde, straffmätning och dess speciella betydelse i samband med brottet rattfylleri belyses särskilt. Kapitlet avslutas med att definiera begreppet art.

I *Kapitel tre* redogör jag för det grova rattfylleribrottet i enlighet med 4 a § TBL, dess rekvisit och omfattning. Kapitlet ger viktiga kunskaper för förståelsen av påföljderna för brottets komplexitet.

Kapitel fyra utgör analysenheten – kontraktsvården. Bakomliggande tankar, straffrättslig problematik vid införandet och rekvisiten belyses. Under *avsnitt 4.3* redogör jag kort för personutredningens grunder och konstruktion. Detta avsnitt följs utav *avsnitt 4.4* vilket belyser viktiga faktorer för den faktiska vården i ett kort avsnitt. För den som är intresserad av ytterligare fördjupning finns det i bilaga B information om hur vården

⁸ De tre huvudämnena; Straffrättsideologi – grovt rattfylleri och kontraktsvård benämns sedermera med det samlade namnet analysenheter.

kan se ut i praktiken hos några utvalda vårdgivare. De vårdformer jag har valt att belysa har jag plockat ut i samråd med min kontakt på KVV i Malmö - Georg Kyhlberg. Kapitel avslutas med *avsnitt 4.6* som redogör för återfallsstatistik utifrån de olika påföljderna som döms ut vid grova rattfylleribrott.

Kapitel fem är ett centralt kapitel i uppsatsen vilket beskriver hur teorin kring brottet används i praktiken. Detta görs via fördjupning och analys av rättsfall hämtade från hovrätten i Malmö.

Kapitel sex är avsedd för att diskutera och lyfta fram eventuellt ifrågasättande och problem kring analysenheterna som kan förekomma vid denna typ av påföljds konkurrens. I diskussionen kommer jag att återknyta till de frågeställningar som ställts upp i uppsatsens inledande kapitel genom att diskutera utifrån grunder, syfte, rekvisit och målsättning med analysenheterna samt fakta från analysen av rättsfallen.

Kapitel sju är ämnad för min slutsats.

2 Straffrättssystemet

För att jag skall kunna besvara frågan - *vilken betydelse artvärdet har för val av påföljd vid grova rattfylleribrott* samt mina underfrågor skall jag i detta kapitel lyfta fram de primära principerna i den nyklassicistiska straffrättsideologin samt redogöra för dess innebörd. Avsnitt 2.3 fördjupar sig speciellt i art begreppet, kunskap om begreppets innebörd är av största vikt för uppsatsens huvudfråga. Avsnitt 2.2.1 och följande avsnitt i kapitel två samt kapitel tre är också relevant för besvarande av min första underfråga - vilken är målsättningen bakom lagstiftningen av det grova rattfylleribrottet.

2.1 Inledning

Sedan länge finns det en skillnad mellan absoluta och relativa straffideologier. Skillnaden mellan dessa båda är att straff används utan att det har något uttalat syfte och att straff används i ett speciellt syfte. Vedergällning och försoning härleds till de absoluta ideologierna och allmänprevention och individualprevention till de relativa ideologierna.⁹

Den 1 januari 1965 trädde en ny brottsbalk i kraft och genom denna infördes ett nytt straffrättssystem. Målet med reformeringen var att *ytterligare* lyfta fram individualprevention vid val av påföljd och därmed sätta det allmänpreventiva tänkandet åt sidan (behandlingsideologi).¹⁰

Redan en kort tid efter att det nya straffrättssystemet aktualiserats visade det sig att de nyinförda behandlingsformerna inte gav det resultat som förväntats.¹¹

⁹ Jareborg, Nils, Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, Stockholm 2001, s. 63.

¹⁰ Ekbom, *Brott, straff och kriminalvård*, s. 41.

¹¹ Ekbom, s. 43.

Genom studier kring straffreformens verkan ansåg forskare kunna visa att strafflagstiftningen vilade på osäkra grunder och att lagstiftaren felbedömt möjligheterna att återanpassa de intagna till samhället genom anstaltsvård. I samråd med den information som studierna visat och de argument som kritikerna lyft fram startades en ny kriminalpolitisk debatt kring det svenska straffrättsystemet. Denna diskussion kom att leda Sverige till att bli ett *nyklassicistiskt* straffrättsamhälle.¹²

År 1977 lämnade Brottsförebyggande rådet (BRÅ) ett debattinlägg som innehöll ett reformprogram där fokus ägnades åt den ideologiska grunden för ett nytt straffrättsystem och hur man i systemet skulle kunna infoga ett samhällsperspektiv samt hur påföljderna borde utformas.¹³

År 1979 tillsatte regeringen två kommittéer, en vid namn frivårdskommittén och en vid namn fängelsekommittén för att göra en allmän översyn av påföljdssystemet. Den förstnämnda kommittén skulle i huvudsak penetrera frågor om den framtida utformningen av kriminalvård i frihet och alternativa fängelsestraff, den sistnämnda skulle i huvudsak ta sig an frågor som hängde samman med frihetsstraffet. Båda kommittéerna avlämnade betänkande som ledde till lagstiftning. Genom frivårdskommitténs slutbetänkande, *Nya alternativ till frihetsstraff* (SOU 1984:32) infördes den första januari år 1988 möjligheten att innanför ramen för skyddstillsyn döma missbrukare och andra vårdbehövande till s.k. kontraktsvård.¹⁴

I påföljdsreformen 1988 framhålls allmänpreventionen som bestraffningens syfte samt att brottet respektive straffet måste stå i proportion till varandra för att rättvisa straff skall bli ett faktum.¹⁵

¹² Ekbom, s. 44.

¹³ BRÅ- rapport 1977:7, *Nytt straffsystem*.

¹⁴ Ekbom, s. 44 ff.

¹⁵ Leijonhufvud, Wennberg, s. 20.

2.2 Nyklassicismens innebörd

Den första januari 1989 infördes för första gången i svensk rätt allmänna regler för domstolarna om vad dessa skall ta hänsyn till när de bestämmer straff och andra påföljder för brott. Förändringen var total, istället för att allmän- och individualpreventiva hänsyn vägs in när påföljden bestäms i det enskilda fallet är det nu brottets *straffvärde* som står i fokus, det vill säga hur allvarligt brottet är i förhållande till andra brott (genom proportionalitetsprincipen).¹⁶

De aktuella lagändringarna innebar en stor förändring av den grundläggande ordningen för påföljdsbestämmelser i svensk rätt. De nya reglerna skilde sig dock inte så mycket från den praxis som utformats av domstolarna redan tidigare. Detta har lett till att det inte har skett någon märkbar förändring i praxis och att praxis framtagen före reformationen har visat sig fungera som vägledande även vid tillämpning av de nya reglerna.¹⁷

Fängelsekommittén tog beslutet att *syftet med kriminalisering är prevention*. När detta väl var fastställt så ställdes riktlinjer för straffvärdet upp. Kommittén poängterade att när väl beslut om kriminalisering fattas och utformningen av straffskalor för de olika gärningarna skall skapas har man ingen nytta av vare sig några allmänpreventiva eller individualpreventiva diskussioner. *Allmänprevention som följd till kriminalisering hindrar inte att individualpreventiva hänsyn tas vid val av påföljd*. Således tillägnas allmänprevention, vedergällning och individualpreventionen var sin nivå.¹⁸

Enligt dagens kriminalpolitiska straffrättsideologi är det allmänpreventiva tänkandet den primära utgångspunkten, parallellt med att rättvisetänkandet karakteriserar straffmätningen. Vidare är det brottets klandervärdighet som är ledstjärnan vid utmätning av straffet. Inom den svenska straffrätten har det dock lämnats öppet vid påföljdsvalet för individualpreventivt

¹⁶ Ekbom, s. 45. Jmf SOU 1986:14 s. 131.

¹⁷ Ekbom, s. 47.

¹⁸ SOU 1986:14 s. 143.

motiverade grunder. Den samlade benämningen för dessa faktorer i symbios med varandra är den nyklassicistiska straffrättsideologin.¹⁹

2.2.1 Grundprinciper

Inom nyklassicismen är det viktigt att skilja mellan olika nivåer i straffsystemet. De olika straffrättsideologierna anses ha olika betydelse beroende på vilken nivå man befinner sig. Straffsystemet kan sägas ha följande struktur: 1) kriminalisering (hot om straff), 2) ådömande av straff, 3) verkställighet av straff.²⁰ I modern straffrätt är olika myndigheter ansvariga för olika nivåer: lagstiftaren – domstolar – kriminalvård och utsokningsmyndigheter.²¹

De tre grundläggande principerna likhets-, proportionalitets- och ekvivalensprincipen har var för sig och tillsammans betydelse för lagstiftningen och rättspraxis vid grova rattfylleribrott. Rättvisheidén är central för principerna. Begreppet rättvisa kan delas upp i två delar, det formellt rätta och det materiella rätta. Det formellt rätta utgör grunden för rättslig likabehandling och det materiella rätta är förenligt med den grundnorm som vid enskild bedömning kan motiveras på ett rationellt sätt. Principerna utgör grunden för bedömning av vilken påföljd som skall drabba den som utfört den brottsliga handlingen.²²

Rättviseargument kan förekomma både vid fastställande av straffskala, på kriminaliseringsnivå och vid fastställande av konkret straff, på domstolsnivå. Vad ett brott förtjänar för straff kan bestämmas på olika sätt. Modern svensk straffrätt genomsyras av skuldprincipen: den som rimligen inte kan klandras för sin gärning skall inte straffas. Rättvis straffbestämning

¹⁹ Leijonhufvud, Wennberg, *Straffansvar*, s. 21.

²⁰ Jareborg, Nils, *Strafferättsideologiska fragment*, uppsala 1992, s. 136.

²¹ Jareborg, Nils, Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, Stockholm 2001, s. 63.

²² Folkesson, Sjöström, *Rättspraxis vid rattfylleri – en lägesbeskrivning med krav på förändring*, Rapport mars 2007, NTF och MHF, s.7. Jmf, Norrman, *Grovt rattfylleri- en analys utifrån likhets-, proportionalitets- och ekvivalensprinciperna*, Examensarbete straffrätt 20 poäng, Lunds universitet, Lund 2002

kräver att straffets form kan kvantifieras eller rangordnas. Proportionalitetstänkandet har betydelse för frågan hur bestraffning skall ske, inte för frågan varför bestraffning skall ske. På straffbestämningsnivån är det därför lätt att besvara frågan om varför bestraffning skall ske? – detta skall ske därför att den tilltalade har förövat ett brott, och domaren är skyldig att följa lagen.²³

Kriminalisering är otänkbar utan allmänpreventivt syfte. Kriminalisering innebär ett hot om straff och detta straff måste ha någon typ av verkan. Allmänpreventionen är det villkorade hotet om straff. Behovet av allmänprevention är oftast större vid mindre allvarliga brott än grova brott. Det finns de som menar att straffsystemets verkan försvagas om man inte tar hänsyn till allmänhetens tankar om rättvisa. Allmänpreventionen saknar betydelse inom straffrättssystemets andra nivå det vill säga, varför en domare dömer till ett visst straff. Däremot kan allmänpreventiva föreställningar påverka hur bestraffning sker i det enskilda fallet. Aktualiseringen sker då straffets stränghet avviker från vad man normalt brukar ådöma, nämligen genom artklassificering av ett brott– varvid syftet är att allmänpreventionen skall ha en tydlig avskräckningseffekt (se vidare om artklassificering i avsnitt 2.3).²⁴

Även om proportionalitet mellan brott och straff utgör grundstenen för de svenska straffrättsliga grunderna, så finns det möjlighet som nämnts tidigare för individualpreventiva tankar och åtgärder. Det individualpreventiva syftet tillgodoses om påföljden för ett straff har det primära målet att avhålla brottslingen från att begå ett nytt brott och då brottslingen står i centrum för att förhindra detta.²⁵ Som en del av det individualpreventiva syftet finns behandling eller förbättring av förövare genom vård. Denna del kan också benämnas som en behandlingsideologi. Ideologin har till vissa delar färgat dagens straffrättsliga teorier och går att finna som ett humanitärt inslag inom

²³ Jareborg, Nils, Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, Stockholm 2001, s. 66 ff.

²⁴ Jareborg, Nils, Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, Stockholm 2001, s. 77.

²⁵ Jareborg, Nils, Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, Stockholm 2001, s. 85.

ramen för straffrätten och påföljdssystemet.²⁶ Det finns inga hinder mot att man inte bara på verkställighetsstadiet (nivå tre) utan också vid konstruktionen av straffformer (nivå ett) tar hänsyn till att många brottslingar är i behov av vård, hjälp eller stöd. Det är dock viktigt att vid konstruktionen av dessa straffformer undvika att påföljden inte kommer i konflikt med grundläggande principer i straffsystemet. Den individualprevention vi anammar i dag är endast förhoppningar (intressen) på att vården skall minska återfall och kriminalitet och påföljdens lämplighet beror således inte på utsikten till individualpreventiv framgång.²⁷

2.2.2 Straffvärdet

Straffvärdet definieras som brottets svårhet i förhållande till andra brott. Straffvärdet är alltså ett mått på hur allvarligt lagstiftaren vill betrakta det aktuella brottet, *det abstrakta straffvärdet*. Med ett brotts *konkreta straffvärde* avses ett mått på svårhet av en viss begången brottslig gärning.²⁸ Straffvärdet av en gärning avgörs å ena sidan av de objektiva rekvisiten (med hänsyn till den skada, fara eller kränkning som gärningen inneburit) och å andra sidan av de subjektiva rekvisiten (vad gärningsmannen har insett om detta, och de avsikter och motiv han haft) samtidigt som det skall finnas utrymme för individuell hänsyn. Påföljdsbestämningen är alltså *inte* en avvägning mellan allmänprevention och individualprevention utan utgångspunkten är brottets straffvärde. Trots att straffvärdet är utgångspunkten menar man i den svenska straffideologin att stor hänsyn skall kunna tas till de individuella omständigheterna.²⁹

2.2.2.1 Försvårande och förmildrande omständigheter vid straffvärdet

Lagen talar om olika omständigheter som kan ha försvårande respektive förmildrande omständigheter. När domstolen väljer påföljd skall den särskilt

²⁶ Jareborg, Nils, Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, Stockholm 2001, s. 88 ff.

²⁷ Jareborg, Nils, Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, Stockholm 2001, s. 92.

²⁸ SOU 1986:14, s. 131.

²⁹ Ekbom, s. 46.

fästa vikt vid de omständigheter som kan tala för annan påföljd än fängelse. Hänsyn kan tas till om brottet har varit en engångsföreteelse eller om gärningsmannen kan behandlas för missbruk. Vid vissa typer av brott skall domstolen normalt döma ut fängelsestraff. Denna presumtion gäller bland annat då grova rattfylleribrott har begåtts. Återfall i brott skall beaktas i situationer då det är frågan om ny påföljd vid nytt brott och då gärningsmannen har blivit villkorligt frigiven. Detta får till följd att domstolen skall ta ställning till om den strafftid som finns kvar skall läggas på det nya straffet. Straffskärpningsregler skall aktualiseras för upprepad kriminalitet och vid fall då ständigt återfall i grov kriminalitet är ett faktum.³⁰

2.2.2.2 Straffvärdet av det grova rattfylleribrottet

Grovt rattfylleri är ett brott som innebär fara för människors liv och hälsa. En person som kör rattfull utsätter andra människor för fara när han framför sitt fordon och därför finns det skäl att allmänt se strängt på brottet.

Genom 1994 års reformering av trafikbrottslagen ökades straffmaximum vid grovt rattfylleribrott till 2 års fängelse. Detta motsvarar den högre gränsen som tillämpas vid bedömning av straffpåföljd för grova rattfylleribrott. I förarbetena till reformen av 4 a § TBL, påtalar lagstiftaren att höjningen av straffmaximum för grova rattfylleribrott medför att den nya straffskalan ger en rättvis bild av brottets generella straffvärde samt att brottet därmed står i bättre proportion till straffskalorna för andra jämförbara brott. Brott att jämföra med kan vara framkallande av fara för annan och grov vårdslöshet i trafik som bägge har två år som straffmaximum i straffskalan.³¹

I förarbetena går det att se att de olika remissinstanserna varit av skilda åsikter i fråga om höjningen av straffmaximumet från ett år till två år. En del instanser avböjde förslaget helt eftersom man ansåg att ett år var tillräckligt även för de grävsta formerna av grovt rattfylleri då möjligheten

³⁰ Ekbom, s. 46 ff.

³¹ Prop. 1993/94:44, s. 28.

att kombinera straffet med grov vårdslöshet i trafiken ger ett straffmaximum av tre år tillsammans. Det fanns instanser som menade att en *höjning av straffmaximum inte skulle föranleda den effekt som man genom förslaget önskade uppnå d.v.s. att andelen brott skulle minska*. Grunden till påståendet var enligt instanserna att påföljdens betydelse för kriminellt beteende inte styrs så påtagligt av straffsatserna som kommittén till lagförslaget menade. Vidare visade det sig att straffmaximumet på ett år redan innan höjningen inte utnyttjades så ofta, endast 1,2 procent av dem som dömdes till fängelse år 1992 dömdes till sex månader eller mer och medellängden för grovt rattfylleri uppgick till 1,4 månader.³² Den slutliga diskussionen i förslaget utmynnade i att den övre delen av straffskalan sällan kommer att användas vid utdömande av straff men att möjligheten att döma till två års fängelse bör finnas då det torde kunna förekomma fall av grovt rattfylleri där omständigheterna är så försvårade att ett straffmaximum på ett år är att anse som alltför lågt.³³

Regeringen angav i propositionen 1993/94:44 att de principer för val av påföljd som kommer till uttryck i 30 kap. 4 § BrB, på så sätt som angetts vid 1990 års reform, är allmänt tillämpliga och därmed även gäller vid val av påföljd för grovt rattfylleribrott.³⁴ Det vill säga att straffvärdet för grovt rattfylleribrott endast i undantagsfall bör vara så högt att det motiverar fängelse istället för en icke frihetsberövande påföljd. Vad som i stället talar för fängelse är rattfylleriets ”art”. Uttalandet flaggar för att reformationen år 1994 innebar en återgång till de påföljdsprinciper som tillämpades innan reformen år 1990.³⁵ Återgång till de tidigare, något ”tuffare” påföljdsprinciperna innebar att fängelse skall presumeras om det inte föreligger några skäl för undantag på grund av några särskilda omständigheter. Villkorlig dom skall användas restriktivt och endast i klara undantagsfall tillämpas.³⁶

³² Prop. 1993/94:44, s. 27 ff.

³³ Prop. 1993/94:44, s. 28.

³⁴ Prop. 1993/94:44, s. 34 ff.

³⁵ Prop. 1987/88:120, s. 100.

³⁶ SOU 2006:12, s. 67, se också rättsfall NJA 1972 s. 60 och 1984 s. 447.

2.2.3 Straffmätning

Straffmätning innebär att domstolen fastställer straffet inom den för brottet tillämpliga straffskalan, enligt BrB 29 kap. Brott skall tilldelas straffskalor efter hur klandervärdiga de är. För att komma fram till vilken straffskala ett brott bör ha skall man falla tillbaka på ett rättviseresonemang. Som utgångspunkt för straffmätning står givetvis straffvärdet som ett brott har, men även andra faktorer såsom tidigare brottslighet och omständigheter som inte direkt har med brottet att göra men som skall beaktas ur billighetshänsyn.³⁷

2.2.3.1 Försvårande och förmildrande omständigheter vid straffmätning

Skillnaden mellan det tidigare påföljdssystemet och det nya är att de enskilda omständigheterna inte behöver motiveras med en prognos eller ett behandlingsbehov i det enskilda fallet, för att den enskildes behov eller handlande efter brottet skall kunna påverka påföljden. Påföljden grundas således inte längre på en fiktiv prognos från domstolen om gärningsmannens anpassningsmöjligheter. Grundtanken är i stället att det vid sidan om straffvärdet av brottet finns en rad olika omständigheter som verkar i mildrande riktning och som skall beaktas vid bestämning av påföljden.³⁸ De förmildrande omständigheterna preciseras i BrB 29 kap. 5 § medan bestämmelserna om val av påföljd preciseras i BrB 30 kap. 4 § varav första stycket särskilt påtalar att fängelse som påföljd skall ådömas i sista hand, då domstolen som utgångspunkt alltid skall ta särskild hänsyn till omständigheter som kan tala för en lindrigare påföljd. Av speciellt intresse för denna uppsats är regleringen i BrB 30 kap. 9 § andra stycke som uttrycker särskilda skäl för att döma till skyddstillsyn trots att straffvärdet är högt. De särskilda skälen kan vara att personens sociala eller personliga situation har förbättrats påtagligt,

³⁷ SOU 1986:14 s. 68.

³⁸ Ekbom, Straff, s. 47 ff.

att en person deltar i behandling för ett missbruk eller att det finns förutsättningar för kontraktsvård.³⁹

2.3 Artbrottsinstitutet

Artbrottsinstitutet har sin historiska och ideologiska grund i allmänprevention. Institutet kan med svårighet rättfärdigas utifrån en nyklassicistiskt synsätt. Proportionalitetsprincipen frångås inte i en helt eftersom det även för artbrott skall bestämmas ett konkret straffvärde, men proportionalitetsprincipen grundas primärt på att det finns ett samband mellan det klander en kriminell handling förtjänar och den påföljd som ådöms förövaren. När gärningsmannen döms till fängelse med hänvisning till brottslighetens art så finns inget samband mellan dessa båda. I detta fall klandras gärningsmannen för omständigheter som är utanför dennes kontroll och straffas hårdare för att gemene man skall avhålla sig från liknande gärningar.⁴⁰

Gruppen artbrott är brott vilka skall särbehandlas i påföljdshänseende. Ett artbrott innebär att domstolen skall utdöma ett fängelsestraff trots att varken straffvärdet eller återfallsfrekvensen talar för detta. Motivet till detta är enligt lagstiftaren att typer av kriminalitet som kvalificeras att tillhöra gruppen artbrott måste särbehandlas av allmänpreventiva skäl för att allmän laglydnad skall kunna dirigeras. Härigenom förväntar sig lagstiftaren att de skall uppnå en moralförstärkande- och en avskräckande effekt hos den generella massan som i sin tur skall motverka att de brott som är att anse som artbrott begås.⁴¹

Lagen ger inga kriterier för bedömningen och frånvaron på tydlighet är en stor brist. Då ett brott är klassificerat som ett artbrott är detta mycket

³⁹ Se angivna lagrum i brottsbalken.

⁴⁰ Von Hirsch, Andrew & Påle, Karin: ”Artbrott”. I: SvJT 1999, s. 244-245.

⁴¹ Prop. 1997/98:96. s. 116.

kännbart för gärningsmannen eftersom denne drabbas av ett fängelsestraff istället för en icke - frihetsberövande sanktion. Som jag har redogjort ovan i detta kapitel så bygger det svenska rättssystemet i huvudsak på att ett straff skall byggas på hur klandervärdt det aktuella brottet är. Att lägga vikt vid brottets art är ett avsteg härifrån.⁴²

Huvudregeln vid val av straffpåföljd är BrB 30 kap 4 § första stycket att rätten skall fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse. Enligt andra stycket får rätten som skäl till fängelse utöver brottslighetens straffvärde och "art" beakta att den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till brott. (Min kursivering)⁴³

Enligt lagstiftaren har grovt rattfylleribrott funnits motiverat att tillhöra den grupp av brott som bör presumeras fängelse (brott med högt artvärde) eftersom den som framför ett fordon efter att ha druckit alkoholhaltig dryck utgör en stor risk för fara i trafiken, inte bara för sig själv utan även för andra då körförmågan väsentligt försämras. Det är inte bara omdömet utan också reaktionsförmågan och därigenom förmågan att manövrera fordonet som påverkas negativt. Rattonyktra personer förorsakar att många människor skadas och dödas i trafiken.⁴⁴ Lagstiftaren menar att det finns skäl att anta att en principfast upprätthållen sträng påföljdspraxis har positiva yttringar för den allmänna laglydnaden.⁴⁵

Andrew von Hirsch menar i sin bok *Proportionalitet och straffbestämning* från 2001 att en förutsättning för att man skall kunna efterge kravet på ekvivalens vid en proportionell straffbestämning bör vara att skälen är starka och att avvikelserna är övertygande. Han menar också att då artklassificering sker av ett brott offras kravet på ekvivalens med hänvisning till allmänpreventionen och att ett sådant förhållande inte alls är speciellt

⁴² Von Hirsch, Andrew, *Proportionalitet och straffbestämning*, De lege, juridiska fakulteten i Uppsala, årsbok 2001, s. 94.

⁴³ Se relevant lagrum.

⁴⁴ SOU 2006:12, s. 66.

⁴⁵ SOU 2006:12, s. 67.

övertygande. Forskning på området visar att straffets stränghet har mycket begränsad allmänpreventiv verkan. Därför menar han att det inte finns någon generell anledning att tro att användningen av korta fängelsestraff i stället för icke – frihetsberövande påföljder skulle ha någon märkbar allmänpreventiv funktion. Tanken med allmänpreventionen är att fängelse skulle ha bättre verkan vid brott utförda av den generella massan (han benämner detta som "Svensson – brott") eftersom preventionen bygger på att förövarna lever ett "normalt" liv och därför har mer att förlora. Von Hirsch presenterar i sin teori frågan om varför en icke – frihetsberövande påföljd inte skulle kunna ha samma verkan av precis samma skäl? Han menar att ett indraget körkort kan innebära en påtaglig förändring för en som äger och är van att köra bil varje dag.⁴⁶

I samband med min intervju med Martin Borgeke, hovrättslagman vid hovrätten i Malmö, blev jag tillrättavisad när jag använde termen "artbrott" då han inte anser att det är rätt benämning för rättsformeln. Man bör i stället använda begreppet "artvärde" menar han. Martin Borgeke påtalade att uttrycket "artbrott" lätt kan missuppfattas och därmed inge en falsk bild av institutets mening. Han påpekade också att verkligheten inte är så enkel att det regelmässigt går att säga att en viss gärning *alltid* skall leda till fängelse på grund av dess "art". Istället är det så att "artskälen" är mer eller mindre starka vid olika brott.⁴⁷

⁴⁶ Von Hirsch, Andrew, *Proportionalitet och straffbestämning*, De lege, juridiska fakulteten i Uppsala, årsbok 2001, s. 96.

⁴⁷ Med detta som grund kommer jag i fortsättningen att använda mig av termen artvärde. Jmf och se mer i Martin Borgekes artikel; *Brottets art – några tankar kring en svårgripbar företeelse*, SvJT 1999 s. 219- 240.

3 Det grova rattfylleribrottet

För att ha möjlighet att besvara min första underfråga: *Vilken är målsättningen bakom lagstiftningen av det grova rattfylleribrottet?*, skall jag i detta kapitel fördjupa mig i brottets rekvisit, syften och grunder. Reflektioner kring denna frågeställning sker tillsammans med relevanta avsnitt i kapitel två.

3.1 Rekvisiten för grovt rattfylleribrott

Rekvisiten för rattfylleribrott har under åren generellt kunnat indelas i två primärtyper. Utgångspunkten är att en person som intagit och förtärt alkoholhaltig dryck inte är att anse som lämplig att framföra ett fordon. För att hjälpa till vid bedömningen om i vilken grad rattfylleribrottet har begåtts har detta huvudrekvisit tilldelats ett hjälprekvisit som tar fasta på hur mycket alkohol som finns i förarens blod. År 1989 ändrades hjälprekvisitets form från att beräkna alkohol i blodet till att beräkna hur mycket alkohol gärningsmannen har i utandningsluften vid framförande. Denna ”form” kan även benämnas som promilleregeln.⁴⁸

Vid bedömning av ifall ett rattfylleribrott är att anse som grovt skall hänsyn tas till samtliga omständigheter vid brottet. Rekvisiten i TBL 4 a § är indelat i tre punkter. Punkt ett påtalar alkoholkoncentrationen – 1 promille i blodet eller 0,5 milligram per liter i utandningsluften, punkt två om föraren annars varit avsevärt påverkad av alkohol eller något annat medel. De två första punkterna härleder alltså till alkoholkoncentrationen och påverkningsgraden. Den tredje punkten talar om rekvisitet för fara d.v.s. om framförandet har inneburit påtaglig fara och uttrycker sådana omständigheter som särskilt skall beaktas. I de fall då omständigheter enligt punkt ett till tre föreligger bedöms rattfylleriet normalt som grovt enligt

⁴⁸ SFS 1989:394, prop.1988/89:118.

rekvisitet om intagen alkohol i punkt ett. Dock kan brottet bedömas som lindrigare om det samtidigt föreligger någon annan förmildrande omständighet att ta hänsyn till. Sådana omständigheter kan vara att faran för medtrafikanter varit ringa med hänsyn till fordonets beskaffenhet eller trafiksituation.⁴⁹

Påverkningsgraden är självklart det rekvisit som är av största betydelse för bedömningen. Detta medför att även om det föreligger förmildrande omständigheter är det sannolikt att den som har en alkoholkoncentration som sträcker sig över den nedre gränsen döms för grovt rattfylleri. Detta eftersom rekvisitet om mängden intagen alkohol konkurrerar ut de förmildrande omständigheterna.⁵⁰

3.1.1 Farerekvisitet

Brottet behöver inte vara grovt bara för att förutsättningarna i första punkten, rekvisitet om gränsen för alkoholkonsumtion och andra punkten, rekvisitet om påverkan av annat berusningsmedel är uppfyllda i 4 a § TBL. I 1993 års förslag uttalar sig departementschefen i frågan; ”Det faller sig emellertid naturligt att vid värderingen av ett grovt rattfylleribrott i avsevärd mån knyta an till de risker för trafiksäkerheten som gärningen typiskt sett inneburit”. Olle Hoflund, professor i straffrätt har tolkat uttalandet och menar att det tyder på att det är den abstrakta faran i punkten 3 som skall bedömas. Detta innebär att även om fara inte förelegat i det enskilda fallet kan förändret har utsatt andra för risken att skadas och därför bör det bestraffas.⁵¹

Den tredje punkten i 4 a § TBL hänför sig till trafiksäkerheten och uttrycker det så kallade farerekvisitet. Exempel på förmildrande omständigheter kring faran finns i rättsfall NJA 1993 s 718 och i NJA 1994 s 102. I dessa rättsfall fastställer HD att körning som ägt rum på en tidpunkt då trafiken varit ringa

⁴⁹ Prop. 1989/90:2, s. 49.

⁵⁰ Hoflund Olle, *trafikbrottslagen*, 1995, s. 74. Jmf Prop. 1993/94:44

⁵¹ Prop. 1993/94:44 s. 29 och 70.

påkallar mindre fara och detta kan därmed verkar i förmildrande riktning vid påföljdsbedömningen.

Rekvisitet verkar i *skärpande riktning* om sådana risker för trafikfara som talas om i punkt 3 föreligger, även om en person inte varit så påverkad att han har uppfyllt kravet om alkoholkoncentrationshalten i punkten 1. Det anses vara i främst två situationer som en skärpning av detta slag skall beaktas. Den ena är om personen i fråga har kört vårdslöst och den andra om gärningsmannen har haft en särskild ansvarsfull uppgift då han framfört fordonet.⁵²

3.1.2 Definition av rekvisitet att föra ett motordrivet fordon

För att bli dömd till grovt rattfylleribrott måste gärningsmannen förutom att uppfylla gränsen för promillehalten i blodet, även anses *ha framfört* fordonet i lagens bemärkelse. Förandebegreppet finns inte definierat i trafiklagstiftningen. Det går däremot att av domstolsavgörande på området dra slutsatsen att någon form av förflyttning av fordonet måste ha skett.⁵³

Genom åren har Högsta Domstolen behandlat begreppet vid flera olika tillfällen och vid varierande omständigheter. För att få en bild om vad som är att se som ”förande” av fordon enligt praxis kan tas följande exempel;

En person påverkad av alkoholhaltig dryck satt i en lastbil. Mannen försökte med backväxelns hjälp gunga upp bilen ur en grop sedan dess vänstra hjulpar hade sjunkit ner i sand vid sidan av vägbanan. Bilen rörde sig knappt, en meter fram och en tillbaka. Hovrätten ansåg att mannen hade framfört bilen även om det inte varit möjligt för mannen att föra bilen från platsen enbart med hjälp av bilens motor.⁵⁴

⁵² Prop. 1989/90:2, s. 50.

⁵³ Se SvJT 1932 rf. s. 78 och SvJT 1968 rf. s. 33, I och II.

⁵⁴ SvJT 1968 rf s. 33, II.

I nästa exempel från år 1931 var det en förare som under tiden han stått bredvid bilen satt igång motorn då backen legat i och på så sätt rörde sig bilen bakåt. Även i detta fall ansågs personen ha fört bil i lagens mening.⁵⁵ Detsamma gäller vid det fall då en person skjuter en bil framför sig, utan att sitta vid förarplatsen.⁵⁶ Däremot har det i ett fall från år 1961 inte ansetts vara framförande av bil då en person gått vid sidan om och framfört bilen fram och tillbaka då motorn inte var igång.⁵⁷ I ett fall från 1934 har en man som suttit i en bil med trasig motor, bogserad av en annan bil ansetts föra fordon.⁵⁸

3.2 Uppsåt

I den svenska straffrätten återges huvudregeln för uppsåt i 1 kap. 2 § BrB. För att ansvar skall komma i fråga måste gärningsmannen haft uppsåt att företa sig den straffbara gärningen. Uppsåtsregeln gäller även specialstraffrätten för ändringar som trätt i kraft eller ändrats efter utgången av den 30 juni 1994. Därmed kan principerna för uppsåt appliceras på fall som rör grovt rattfylleri då det är brott som regleras genom specialstraffrätten och ändringar har skett efter utgången av den 30 juni 1994.

Uppsåtsrekvisitet används när det är fråga om rattfylleribrott vid bedömningen av *om det funnits uppsåt till någon åtgärd som kommer att leda till förflyttning av fordonet*. För att sätta sig in i uppsåtets tillämplighet, är det nödvändigt att gå tillbaka i praxis för att kunna göra en bedömning av hur, och om krav på uppsåt och oaktsamhet begränsar ansvaret för den gärning som beskrivs i 4 a § TBL.⁵⁹

⁵⁵ NJA 1931 s. 138.

⁵⁶ NJA 1934 s. 81, NJA 1935 s. 354 och NJA 1936 s. 69.

⁵⁷ NJA 1961 s. 352.

⁵⁸ NJA 1934 s. 616.

⁵⁹ Hoflund Olle, s. 39, NJA 1967 s. 211.

Vad gäller det subjektiva rekviritet *förande*, tyder allt på att det i princip krävs uppsåt beträffande själva förandet men att det kan vara tillräckligt att fordonet satts i rörelse av oaktsamhet.⁶⁰

När det gäller rekviritet om intagande av alkoholhaltiga drycker anses det att föraren skall ha haft uppsåt att dricka, det vill säga, veta att han druckit och att han har haft uppsåt att förtära den mängden som sedermera leder till den straffbara alkoholkoncentrationen.⁶¹

Däremot ställs det inga krav på att föraren skall ha förstått att han har intagit en sådan mängd alkoholhaltig dryck att han uppnått den gräns som krävs för straffbar gärning. Inte heller spelar gärningsmannens egen uppfattning om hans påverkningsgrad någon roll eller hur han uppfattar sin förmåga att framföra fordonet.⁶²

I hovrättens dom RH 1988:87, klargör rätten för huruvida punkt tre i 4 a § TBL, d.v.s. om farerekviritet skall omfattas av förarens uppsåt. Domstolen kommer i rättsfallet fram till att om rattfylleri skall vara ett uppsåtligt brott så skall även rekviritet enligt tredje punkten täckas av uppsåtskravet. Detta får till följd att uppsåtet är uppfyllt om de omständigheter på vilka rätten grundar sin bedömning av faran är uppsåtligt täckta. Förarens egen uppfattning om de risker förandet har inneburit skall vara utan betydelse.⁶³

3.3 Omständigheter kring brottet

Även om grovt rattfylleribrott är att anse som ett brott som bör presumera fängelse, enligt 30 kap. 4 § andra stycke BrB går det att utläsa av förarbetena att det inte endast är brottets ”art” som är av betydelse för påföljden utan även omständigheterna runt brottet. Förutom punkterna ett till tre i 4 a § i TBL finns det andra omständigheter som kan medföra att

⁶⁰ NJA 1967 s. 211.

⁶¹ Se SvJT 1974 rf s. 24.

⁶² RH 1991:41, jfr Hoflund Olle, s. 82

⁶³ RH 1988:87.

straffet bedöms i sänkande riktning. Lagstiftaren hänvisar då främst till sådana omständigheter som berörs i 29 kap. 5 § och 30 kap. 9 § andra stycket BrB.

Enligt förarbetena till ändringen år 1994, går det att utläsa att om ovanstående skäl finns skall, även om normalpåföljden är fängelse enligt 30 kap. 4 § andra stycket BrB på grund av brottets ”art”, *det vara möjligt att utdöma till annan påföljd än fängelse* (Min kursivering). Ett grundläggande krav för att ett sådant skäl skall kunna komma ifråga är att den i så fall nya påföljden kan anses vara meningsfull och kan förväntas ge ett meningsfullt resultat.⁶⁴

Ett annat förhållande som kan förorsaka ett undantag från presumptionen om fängelse är om den misstänkte, på grund av dokumenterade psykiska problem, handikapp, hög ålder eller liknande inte kan eller har svårt att klara av ett fängelsestraff.⁶⁵

3.4 Påföljdshistorik

Normalpåföljden har under många år varit fängelsestraff under en månad, med vissa undantag under 1970- och 1980 talet då det blev något vanligare att döma till villkorlig dom eller skyddstillsyn.⁶⁶ Vid reformeringen år 1990 var det regeringens målsättning att främja ett större utrymme för domstolen att döma efter den enskildes behov. Samhälleliga insikter och kunskaper om att det i de flesta fall av grov rattfylleribrott förelåg både alkohol och andra sociala problem kom i fokus. Stöd och andra hjälpåtgärder blev det primära sättet att förebygga trafikonykterheten och därmed ändrades påföljdsvärdet radikalt. Förändringen medförde att andelen fängelsedomar för grovt rattfylleribrott minskade från 70 % till 38 %. Påföljdsvärdet väckte kritiska debatter kring huruvida den allmänpreventiva verkan för grovt rattfylleri

⁶⁴ SOU 2006:12, s. 66.

⁶⁵ SOU 2006:12, s. 67.

⁶⁶ SOU 2006:12, s. 17.

och dess nödvändiga effekt verkligen uppfylldes.⁶⁷ År 1994 ökade åter domar med fängelse som påföljd, icke frihetsberövande påföljder skulle endast väljas om det förelåg särskilda skäl.⁶⁸ Målet var att det allmänna skulle bli införstådda med att rattonykterhet var något som samhället inte kunde acceptera. För att understryka brottets ”art” sänktes den nedre gränsen för grovt rattfylleri till 1.0 promille istället för den tidigare nedre gränsen 1.5 promille.⁶⁹

⁶⁷ SOU 2006:12, s. 60.

⁶⁸ SOU 2006:12, s. 63.

⁶⁹ SOU 2006:12, s. 64.

4 Kontraktsvård

För att besvara min andra underfråga: *Vilka är målsättningarna bakom lagstiftningen av kontraktsvården som påföljd*, skall jag här fördjupa mig i kontraktsvårdens bakgrund, rekvisit och syfte. I detta kapitel skall jag också söka svaren till frågan: *Vilken betydelse gärningsmannens samtycke till kontraktsvård som påföljd?* Frågeställningen kommer att besvaras ur en teoretisk synvinkel i detta kapitel medan jag kommer att utvärdera samtyckets värde ur en praktisk synvinkel i kapitel fem.

4.1 Bakgrund

Lagstiftningen kring rattfylleribrottet har reformerats vid en rad olika tillfällen under nästan alla decennier sedan 1920 – talet. Förslag om att tilldela påföljd i form av behandling av alkoholismen vid rattfylleribrott har under dessa decennier tagits upp som diskussion men påföljdsformen har inte fått genomslagskraft fullt ut.⁷⁰

I en utredning gjord av Kriminalvårdsverket under 1980-talet gick det tydligt att utläsa att personer dömda till föreskrifter av vård överrepresenterades av rattfylleribrottslingar. Undersökningarna visade tydligt att alkoholmissbruket gav upphov till stor problematik och att detta ofta låg till grund för kriminaliteten. Kommittén konstaterade att det vårdalternativ som fanns enligt 26 kap 15 § BrB och 28 kap 6 § BrB innehar en viss begränsning eftersom de sociala organens möjlighet att bearbeta en tillfredställande missbruksvård under verkställighetstiden inte var så omfattande som man skulle kunna önska även om en utveckling skedde.

⁷⁰ Vilgeus, Rattfylleribrottets historia, 1995 s. 43 ff.

Utredningen gjorde att man öppnade ögonen för att det kunde behövas ytterligare insatser för att få bukt med problemen.⁷¹

Den förste januari år 1988 implementerades kontraktsvård som påföljd enligt BrB 28 kap. 6 a § genom proposition 1986/87:106, om ändring i brottsbalken m.m. (s.k. kontraktsvård). Implementeringen skulle öka möjligheten att dömas till behandling istället för fängelse då den kriminella handlingen var en direkt effekt av ett missbruk. Grundtanken med en bestraffning som grundade sig på vård var att den missbruksrelaterade brottligheten skulle minska om gärningsmännen blev behandlade för sitt missbruk istället för att endast bli föremål för vedergällning.⁷²

4.1.1 Problematik kring påföljdens praktiska utformning

När förslaget om ”behandling” av missbrukare i stället för ett traditionellt fängelsestraff på allvar började diskuteras så fanns det olika förslag på hur påföljden i praktiken skulle utformas. I förarbetena lyftes en hel del kritik upp till ytan eftersom det genom undersökningar gick att se att det i andra länder hade gjorts liknande försök som inte hade fått det utslag som man hade önskat. Ett av de länder som hade provat vård som påföljd var USA, där hade man sett att återfallsprocenten var mycket hög.

Förslaget gjorde även att principer och ideologiska tankar inom den svenska straffrätten blev föremål för diskussion, speciellt eftersom tanken med kontraktsvård är att påföljden skall ersätta ett fängelsestraff.

Då påföljdssystemet enligt straffrättsliga grunder bör vara enkelt och överskådligt ställdes frågan om den föreslagna påföljdsformen verkligen skulle tillgodose detta ändamål, då vård som påföljd i praktiken skulle komma att innebära att utformningen av straffet skulle behöva styras av förövarens behov och de resurser som faktiskt finns tillgängliga då behovet uppstår. Problematik kring att gradera de i straffsystemets ingående

⁷¹ Prop. 1986/87: 106 s 32. Jmf, JuU32, rskr.279.

⁷² Prop. 1986/87:106, s. 30.

påföljdernas stränghet och kravet på proportionalitet mellan brott och straff var andra grundläggande principer som poängterades i negativa termer inför förslaget. Kritikiska röster höjdes mot att det kunde uppkomma problem vid val av de förövarna med missbruksproblem som verkligen var mottagliga för vård. Sist poängterades att rättvisekravet i påföljdsordningen kunde anses åsidosatt då behandling aktualiserades som påföljd.⁷³

Till slut tillkom det lösningar för att neutralisera de komplikationer som förespråkades.⁷⁴ Neutraliseringen skedde dock med reservation för att kontraktsvården som påföljd inte för domstolarna framstår som lika ingripande eller effektiv som fängelse. Snarare borde påföljden införscaffas med följande syfte: *”Samhället i vissa fall kan ha anledning att jämka sitt krav på reaktion på brottet för att ge plats för en väsentligare uppfattad behandling av missbruksproblemet”*⁷⁵

4.1.2 Särskilt om kontraktsvård vid rattfylleri

I propositionen till införandet av kontraktsvård diskuterades särskilt om påföljden för rattfylleribrott. Man började med att konstatera att innebörden av förslaget i stora drag skulle innebära att kontraktsvård skall kunna förekomma inom ramen för påföljden skyddstillsyn och att en utvidgad tillämpning av de s.k. 34 § - placeringarna aktualiseras. Då straffen för rattfylleri är relativt låga ansågs det i propositionen att de s.k. 34 § - placeringarna inte skulle vara av intresse som behandlingsform. Däremot fanns det inget som talade emot att kontraktsvård i förening med skyddstillsyn skulle kunna vara tillämpligt vid rattfylleribrott. Man ansåg inte heller att det fanns någon motivering att särbehandla rattfylleristerna med behandlingsprogram som inriktade sig mot det specifika brottet.⁷⁶

Det poängterades också att rättstillämpningen var något ojämn vid rattfylleribrotten och att ännu ett påföljdsval i form av straffrättslig påföljd med vård och behandlingsarrangemang med högsta försiktighet borde

⁷³ Prop1986/87:106, s. 30.

⁷⁴ Se mer här om nedan.

⁷⁵ Prop1986/87:106, s. 30.

⁷⁶ Idag ändrad till 56 § KvaL.

införas för att inte ytterligare påverka den redan utbredda splittringen i påföljdspraxis.⁷⁷

Det visade sig att den föreslagna kontraktsvården hade stor likhet med den redan fungerande kriminalvården i frihet som frekvent återkom i praxis utvecklad i högsta domstol vid rattfyllerimål. I praxis gick det att utläsa att domstolen vid upprepade tillfällen hade frångått normalpåföljden fängelse i syfte att komma tillrätta med alkoholproblematiken. Detta hade ofta gjorts i samband med att det funnits ett klart behov av vård, eller då den tilltalade redan påbörjat rehabilitering för sitt missbruk. Men även vid fall då domstolen tydligt kunnat se att ett fängelsestraff skulle försvåra behandlingen och kanske också påverka den tilltalades motivation till att fortgå den behandling som denne redan hade påbörjat.⁷⁸

Kommittén hänvisade till en RÅ- skrivelse från den 26 juni 1985 där samtliga åklagarmyndigheter hade erinrats om att det fanns ett behov av att missbruksproblem uppmärksammas i ett tidigare skede. Om missbruksproblemet uppmärksammades tidigare kunde domstolarna i sin tur få större möjlighet att i ett tidigt skede bedöma om det förelåg behov av personutredningar. Hänvisningen till skrivelsen uppmuntrade frågan om huruvida alla rattfyllerimål skulle omfattas av personutredningar. Syftet med att implementera personutredningar var att detta skulle kunna leda till större enhetlighet när det gällde tillämpning av riktlinjer som tidigare hade slagits fast av Högsta domstolen vad gällde påföljdsvalet i rattfyllerimål. Slutsatsen av diskussionen blev att det slogs fast att principerna för kontraktsvård som inslag i påföljden skyddstillsyn inte innebar några väsentliga skillnader i förhållande till den praxis som redan fanns på området.⁷⁹

En förutsättning för att använda skyddstillsyn med föreskrift om en behandlingsplan i rattfyllerimål är att behov av behandling föreligger. Förutsättningen ansågs vara uppfylld vid rattfyllerimål ifall den tilltalade var villig att genomgå den behandling som erbjöds genom sitt samtycke. Det

⁷⁷ Jmf också förarbetena till reformeringen av TBL.

⁷⁸ Jfr t.ex. NJA 1980 s. 74, NJA 1982 s. 190 och NJA 1983, s. 491.

⁷⁹ Prop. 1986/87:106, s. 59.

ansågs inte heller att påhittad alkoholproblematik vid rattfylleribrott var ett dilemma, då en person som kan framföra ett fordon under påverkan av hög koncentration av alkohol visar att kroppen är van vid att inta stora mängder alkohol. Även personer som inte i tidigare skede kommit till insikt med sitt alkoholproblem skulle kunna komma att beredas vård i samma anda som andra grupper som redan var aktuella för kontraktsvård. Kontraktet och vården för dessa båda grupper ansågs kunna se likadan ut. Antabusbehandling i öppen vård i kombination med kontroller, men också institutionsvård skulle vara en möjlig påföljd inom ramen för straffet. Diskussion kring villkoren för vården fördes vid olika typer av missbruk och man kom fram till att samma regler skulle gälla oavsett för vilket missbruk gärningsmannen ådömts kontraktsvård. Det vill säga att villkoren för vården anges tydligt i behandlingsplanen och den dömde skall vara införstådd med villkoren som domstolen fastställer. Om den dömde inte följer de uppsatta villkoren skall skyddstillsynen undanröjas och fängelsestraffet verkställas.⁸⁰

I förarbetet uttalas det att även om den nya ordningen faktiskt utökar utrymmet för att tillämpa kriminalvård i frihet som påföljd vid rattfylleri kommer den primära påföljden även i fortsättningen att vara fängelse.⁸¹

4.2 Kontraktsvårdens innebörd, grunder och syfte

Förslaget om kontraktsvård och dess genomförande var inte helt okomplicerat men slutligen tog förslaget sin form enligt följande:

- Kontraktsvård som påföljd torde innebära att möjligheten för rehabilitering av missbrukare blir mer omfattande än vad ett fängelsestraff kan erbjuda.

⁸⁰ Prop. 1986/87:106, s. 59.

⁸¹ Prop. 1986/87:106, s. 60.

- Missbruk utgör en brottsgenererande faktor, om en möjlighet hittas som effektivt kan bryta en missbrukskarriär kan det motverka risken för fortsatt brottslig verksamhet.⁸²
- Andelen intagna i fängelse med missbruksproblem är mycket hög och en ny påföljd av rehabiliterade karaktär kan väsentligen minska antalet fängelseintagna.
- För att tillgodose de allmänpreventiva kraven och därmed bli ett realistiskt alternativ till fängelse måste kontraktsvårdens utformning vara stram och konsekvent.
- Syftet med reformen kan tillgodoses om vården kommer till stånd inom ramen för verkställighet av fängelsestraff.⁸³

4.2.1 Kontraktsvårdens konstruktion

Kontraktsvården som påföljd är lagtekniskt konstruerad som en *särskild föreskrift vid påföljden skyddstillsyn*.⁸⁴ Det vill säga, kontraktsvården är inordnad i påföljdssystemet i form av en kvalificerad föreskrift vid skyddstillsyn som ger domstolen möjlighet att döma till annan påföljd än fängelse. Domstolen ges också rätt att i domen om skyddstillsyn ange det fängelsestraff som skulle ha ådömts om påföljden skulle ha bestämts till fängelse (villkorat fängelse se 4.2.2). Tanken med konstruktionen är att den straffade skall vara medveten om det straffhot som vilar över denne. Det redan bestämda fängelsestraffet skall också fungera som ledande för domstolen om det visar sig att den dömde inte fullföljer behandlingen som denne har åtagit sig. Om gärningsmannen inte fullföljer behandlingen medför det att skyddstillsynen undanröjs och det blir aktuellt att verkställa det tidigare bestämda fängelsestraffet. Målet är att den dömde klanderfritt skall genomgå vården som denne har godkänt. Därför går det att påstå att fängelsestraffet blir något fiktivt som varken domstolen eller den dömde önskar. Då möjlighet finns att verkställa fängelsestraff vid kontraktsbrott, är

⁸² Prop. 1986/87:106, s. 32.

⁸³ Prop. 1986/87:106, s. 31.

⁸⁴ Prop. 1986/87:106, s. 36.

det viktigt att det utsatta fiktiva fängelsestraffet står i proportion till vad övrig praxis talar om vid det aktuella brottet. Proportionaliteten är av största vikt för att bibehålla förutsägbarheten även om det kan tyckas ge ett större genomslag ur samhällspreventiv synvinkel att sätta ut ett högre fängelsestraff än normalt, vilket skulle kunna öka pressen ytterligare för den dömda att fullfölja sitt åtagande.⁸⁵

Valet av begreppet *kontraktsvård* ligger till grund för tanken om att ett kontrakt ingås mellan lagöverträdaren å ena sidan och av samhällets ansvariga representant för vården på den andra sidan.⁸⁶

Syftet med den nya konstruktionen där kontraktsvården utgör den primära påföljden bygger på att den nya strukturen utgör en fastare och mindre komplicerad form än vad föreskrifterna om skyddstillsyn med vårdföreskrifter enligt praxis i praktiken erbjuder. Utvecklingen visas tydligt genom de kriterier som framtagits för att föreskriften om kontraktsvård enligt det nya systemet skall bli aktuell som påföljd.

De tre primära rekvisiten är;

- Föreskrifter om vård bygger alltid på ett frivilligt åtagande (samtycke) från den berörde och kan endast ådömas den som har ett uttalat missbruk.
- Missbrukaren skall vara i behov av vård vilket innebär att missbruket skall vara fortgående och vanemässigt. Vårdbehovet kan vara socialt, medicinskt eller psykiskt men bör ej vara tillfälligt.
- Missbruket och brottet skall stå i relation till varandra och den tilltalade skall ha gjort sig skyldig till sådant brott att fängelse i högst två år står som alternativ påföljd.⁸⁷

⁸⁵ Prop. 1986/87: 106, s 41.

⁸⁶ Prop. 1986/87: 106 s. 37.

⁸⁷ Prop. 1986/87: 106, s 33 ff.

4.2.2 Betydelse av villkorligt fängelse

I delbetänkande till propositionen om införande av kontraktsvård, 1986/87:106 föreslog kommittén att kontraktsvården skulle kopplas till en ny påföljd nämligen villkorligt fängelse. Denna typ av påföljd skiljer sig från villkorlig dom på det viset att villkorligt fängelse förutsätter att en bestämd strafftid utmäts i domen.⁸⁸ Villkorligt fängelse är ämnat att användas endast då kontraktsbrott ådöms och dess syfte blir därför att vid kontraktsbrott verkställa det fängelsestraff som tidigare fastställts i domen.⁸⁹

Införandet av det villkorliga fängelset medför att kontraktsvårdens utformning går att jämföra med ett fängelsestraff. Kombinationen gör att alternativen till fängelse som påföljd utökas. Brottsligheten måste i sin tur vara så grov att fängelse finns i straffskalan för det begångna brottet. Påföljdens allmänpreventiva effekter förstärks, då fängelsestraffet redan är utsatt i domen, det vill säga redan utmätt markeras proportionaliteten mellan brottet och straffet. Det villkorliga fängelset motverkar även individuella olikheter i verkställigheten och orättvisor i samband med påföljdsvalet som uppstår vid en påföljdsform som inriktar sig på en individs behov av behandling för ett specifikt missbruk.⁹⁰

Det villkorliga fängelset medför att undanröjande av påföljd vid enbart villkorsbrott blir mindre komplicerat och fängelsestraffet kan därför snabbare verkställas om det föreligger ett kontraktsbrott. Den önskade effektiviteten vid verkställigheten har säkerställts genom särskilda regler om rapportering av kontraktsbrott. Domstolen besitter befogenhet att ålägga den

⁸⁸” Den som döms till villkorlig dom har en prøvotid på två år. Under prøvotiden ska den dömde vara skötsam och försörja sig efter förmåga. Den villkorliga domen kan förenas med dagsböter och/eller med en skyldighet att utföra oavlönat arbete under viss tid (samhällstjänst). Det finns ingen kontroll av att den dömde sköter sig under prøvotiden. Om den som fått villkorlig dom missköter sig kan tingsrätten, efter ansökan av åklagaren antingen meddela varning, ändra en föreskrift eller besluta att den villkorliga domen ska ersättas med en annan påföljd. Om den dömde begår nya brott under prøvotiden brukar tingsrätten upphäva den villkorliga domen i det nya målet och ersätta den med en annan och gemensam påföljd för all brottslighet”.

Källa; http://www.dom.se/templates/DV_InfoPage____808.aspx.

⁸⁹ SOU 1984:32, Nya alternativ till frihetsstraff.

⁹⁰ Prop. 1986/87: 106, s. 38.

som skall svara för vården att rapportera direkt till åklagare och skyddskonsulent då kontraktsbrott föreligger.⁹¹

Då en undanröjning blir aktuell är det de allmänna reglerna som gäller. Detta innebär att kontraktsbrytaren som regel får tillgodoräkna sig den vårdtid som denne har genomgått. Då domstolen har angett hur lång fängelsepåföljd som skulle ha blivit aktuell om kontraktsvård inte ådömts är det det villkorade fängelsestraffet som skall tas som utgångspunkt vid prövning av en undanröjning. Tillvägagångssättet vid den förenklade proceduren av verkställigheten medför att straffet inte verkställs med automatik. Ingen automatisk avräkning av behandlingstiden får förekomma, en prövning skall alltid ske i domstol.⁹²

4.2.3 Den dömdes ansvar

Huvudansvaret för den dömda är att vara införstådd med den vårdplan som han eller hon har samtyckt till, kunskap om vad denna innebär och vad som förväntas av den dömda i fråga. Åtagandena kan skifta men för en person med alkoholmissbruk är den primära förpliktelsen att uppfylla kravet på drogfrihet. Ett brott mot nykterhetskravet skall alltid rapporteras och tas på allvar. Vägran eller misstycke till att delta i aktiviteter som har betydelse för behandlingen bör också rapporteras, i vart fall om överträdelsen sker vid mer än ett tillfälle eller är av extraordinär karaktär. Vad som i övrigt skall rapporteras beror på den ansvariga för behandlingsplanen, vårdens praxis och vårdansvariges individuella utgångspunkter för att lösa uppkommen problematik. Ansvariga för vårdplanens befogenhet skall till det yttersta framgå av behandlingsplanen och det är av största vikt att ansvariga för vården sätter snäva ramar för vad som skall rapporteras eller inte eftersom ”slapphet”, så som att ge den dömda ”för många chanser”, påverkar styrkan av påföljden.⁹³

⁹¹ Prop. 1986/87: 106, s. 41 ff.

⁹² Prop. 1986/87: 106, s. 42.

⁹³ Prop. 1986/87: 106, s. 51.

4.3 Personutredning

Huruvida kontraktsvård är att se som en möjlig påföljd i det enskilda fallet skall ses över redan i personutredningsfasen. Förutsättningen är att den misstänkte har begått ett brott där man kan förutse att fängelse kommer att bli straffet. Vidare måste rekvisiten för kontraktsvård vara uppfyllda, det vill säga att gärningsmannen skall anses ha ett varaktigt missbruk och den brottsliga gärningen skall ha utförts i anledning av detta. Det skall också hos gärningsmannen finnas en motivation till behandling. Föreligger grunder för kontraktsvård skall under utredningen lämplig behandlingsform undersökas.⁹⁴

4.3.1 Personutredningens konstruktion

Enligt 1 § lag (1991:2041) om särskild personutredning skall domstolen inhämta yttranden från frivårdsmyndigheten om det i brottsmål behövs för att avgöra påföljdsfrågan. Detta skall göras då det är troligt att en särskild utredning om den misstänktes personliga förhållanden kan tänkas bidra till åtgärder som leder till att den tilltalade avhåller sig från fortsatt brottslighet.⁹⁵

Domstolen får som huvudregel inhämta yttrande från frivårdsmyndigheten så snart allmänt åtal är väckt. Frivården skall då genomföra utredningen och svara på yttrandet till domstolen. Den misstänkte är skyldig att inställa sig hos frivårdsmyndigheten för utredning, om denne inte gör detta kan myndigheten begära polishandräckning för att möjliggöra utredningen.⁹⁶

4.3.2 Utredningens omfattning

Utredningen utgör redogörelse av den misstänktes personliga förhållanden i samma anda som vid personundersökningar och då yttrande inhämtas från

⁹⁴ Prop. 1986/87:106, s. 63.

⁹⁵ Prop. 1991/92:2, s. 12.

⁹⁶ Prop. 1991/92:2, s. 18.

skyddskonsulenter.⁹⁷ Redogörelsen skall innefatta information om brottets art och omfattning samt en bild av hur klientens motivationsbild för behandling ser ut. För att underlätta bedömningen huruvida motivationen finns eller inte är det av största vikt att vårdgivaren så tidigt som möjligt deltar i planeringen så att denne på ett tidigt stadium har möjlighet att dela med sig av sin erfarenhet inom området. Socialtjänsten är ett annat organ som kopplas in då kontraktsvård kan bli aktuellt. Frivården, vårdgivaren och socialtjänsten skall tillsammans arbeta fram en vårdplan som den misstänkte skall samtycka till. Det är sedan detta förslag som skall ligga till grund för domstolens bedömning om huruvida förslaget om kontraktsvård kan godkännas som påföljd eller inte.⁹⁸

Behandlingsplanens innehåll är viktig information för att domstolen skall kunna göra en bedömning på underlaget. En behandlingsplan som innefattar vistelser på sjukhus, behandlingshem och liknande institutioner bör innefatta regler för vistelsen, men också hur drogfriheten kontrolleras. Planen skall också innefatta hur den fortsatta vården efter vistelsen skall fortlöpa.⁹⁹

4.3.3 Intervju med Georg Kyhlberg

I samband med arbetet av min uppsats har jag gjort en intervju med Georg Kyhlberg, verksam handläggare på frivårdsmyndigheten i Malmö och ytterst ansvarig för personutredningar som kan leda till kontraktsvårdspåföljd. Syftet med intervjun var att ta del av allmänna åsikter och eventuella kommentarer om hur reglerna kring påföljden fungerar i praktiken.

Georg Kyhlberg menar att alkoholister ofta in i det sista förnekar sitt missbruk för sin socialanpassnings skull. Detta kan enligt honom förklaras med att många av dessa personer i övrigt inte lever ett kriminellt liv och är förutom sitt missbruk socialt anpassade. George Kyhlberg menar att det är bra att det numera alltid görs en personlig utredning av rattfyllerister.

⁹⁷ **Skyddskonsulent**, till 1991 benämning på den tjänsteman som ledde kriminalvårdens distriktsförlagda verksamheter för frivård.

Källa: http://www.ne.se/jsp/search/search.jsp?t_word=skyddskonsulent.

⁹⁸ Prop. 1986/87: 106, s. 63.

⁹⁹ Prop. 1986/87: 106, s. 64.

Problemet är dock att utredarna inte har rätt att undersöka eller tala med personer runt omkring förövaren utan dennes medgivande. Detta medför att misstankar om alkoholproblematik inte kan bekräftas av till exempel familjen. Om bekräftelse inte medges, kan inte heller vårdinriktade åtgärder göras.

4.4 Behandling

I förarbetena påtalas att olika typer av behandlingssätt skall kunna bli tillämpliga inom ramen för kontraktsvården. Därigenom utökas vårdmöjligheterna men också potentialen att tillgodose klienternas specifika behov. Målet är att öka utsikterna för en lyckad behandling.¹⁰⁰

Det är frivården som förbereder kontraktsvården, i ansvaret ligger att skapa en kontakt mellan missbrukaren och den planerade vårdinrättningen, att arbeta fram det vårdkontrakt som ligger till grund för vården och att samordna för ett godkännande av den misstänktes hem- eller vistelsekommun. Förberedelserna skall vara klara när domstolen slutligen handlägger målet.¹⁰¹

4.4.1 Ansvar

Då kontraktsvården inrättats som ett inslag i påföljd om skyddstillsyn står den dömde samtidigt under övervakning av kriminalvårdens frivårdsorganisation. Ansvaret för behandlingen ligger dock på institutionen, eller annan som svarar för behandlingsplanens fullföljande och som därmed har träffat vårdavtalet med den dömde. Kriminalvårdens ansvar i början av behandlingen är därför av varierande karaktär beroende på hur vården är planerad. Frivårdsorganisationen har det primära ansvaret över vård i öppna former, vilket innebär att det till största delen rör sig om tiden för behandlingens senare skede. Ett gott samarbete mellan frivården och

¹⁰⁰ Prop. 1986/87: 106, s. 46.

¹⁰¹ Prop. 1986/87: 106, s. 63.

behandlingsansvariga är därför av högsta vikt.¹⁰² Vem som beslutar om vården inom respektive vårdform varierar efter dess konstruktion. Institutioner har ofta en egen organisation och ett eget bestämmandeorgan vilket kan innebära att den egna styrelsen, föreståndaren eller i vissa fall socialnämnden är ansvarig. Vid sjukhusvård ankommer det på ansvarig läkare att ta de relevanta besluten. När familjevård är aktuell som behandling vid kontraktsvård ser ansvaret olika ut beroende på familjevårdsenhetens konstruktion. Vissa mindre enheter jobbar under en styrelse och har därmed en ansvarig medan andra är av mer privat natur vilket medför att frivårdens tillsynsansvar under hela behandlingen ökar. Exempel på detta kan vara vård i enskilt hem som inte tillhör någon särskild organisation eller öppen poliklinisk vård. Vid denna typ av vård är det nödvändigt att frivården tar på sig hela ansvaret för att vårdavtal tas fram. Vikten av att utse en huvudansvarig för behandlingen ligger i att det är denne som åläggs att rapportera till åklagaren vid eventuella kontraktsbrott, det vill säga har rapportskyldighet.¹⁰³

Oavsett om det är institution, sjukvård eller familjevård som samarbetar respektive önskar samarbeta med kriminalvårdens frivård i kontraktsvårdsärenden måste organet ha en plan för den vård som erbjuds. Därefter är det upp till domstolen att avgöra om denna är till belåtenhet med hänsyn till brottets art och gärningsmannens personliga förhållanden.¹⁰⁴

Vid fall då kontraktsvårdplanen behöver ändras under pågående vård ankommer det på övervakningsnämnden att ta beslut om villkoren för detta. Nämnden skall pröva frågan efter samma grunder som de som tillämpades vid det ursprungliga valet av påföljd. Vid fall att nämnden anser att det nya vårdavtalet inte kan accepteras eller att det föregående avtalet inte längre är att föredra som behandlingsform återstår för nämnden att låta

¹⁰² Prop. 1986/87: 106, s. 48.

¹⁰³ Prop. 1986/87: 106, s. 49.

¹⁰⁴ Prop. 1986/87: 106, s. 49.

kontraktsvården upphöra och besluta att det villkorliga fängelsestraffet skall verkställas.¹⁰⁵

4.4.2 Val av vårdform

Vid kontraktsvård är det missbrukarens motivation, missbrukets art och omfattning, samt behovet av vård men också tillgänglighet på vårdplatser som står i fokus för val av vårdform. Faktorerna är ytterst viktiga men utesluter inte att brottets art och svårighet beaktas. Det är domstolen som avgör om den tidigare utformade behandlingsplanen är så ingripande att vedergällningen står i proportion till det utförda brottet. Vid denna bedömning tar domstolen hänsyn till hur kontraktsvården är utformad rent tidsmässigt, vilka regler som finns och vilket behandlingsinnehåll som är aktuellt. Kontraktsvårdens utformning och omfattning skall stå i proportion till brottets grovhet. Dock skall vårdplanen inte utformas med utgångspunkt av enbart allmänprevention utan istället efter den tilltalades vårdbehov. Detta innebär att om domstolen anser att vården och den tilltalades vårdbehov inte är tillräckligt omfattande med hänsyn till brottets beskaffenhet kan domstolen avstå från att nyttja sin rätt att döma till kontraktsvård och i stället döma till fängelse i enlighet med brottsrubriceringen och dess straffmätning.¹⁰⁶

4.4.3 Individualitet

Som nämnts innan är det av yttersta vikt att vården utvecklas efter den dömdes individuella behov. Vid alkoholproblem är det en viktig del av arbetet att få personen att komma till insikt med att problematiken finns, vilket i sin tur påverkar klientens vilja att göra något åt problemet. Då motivationen är en av kriterierna för att ådömas kontraktsvård är det av största vikt att den tilltalade har insikt eller får hjälp att komma till insikt redan i det inledande arbetet, men också att upprätthålla motivationen.

¹⁰⁵ Prop. 1986/87: 106, s. 50.

¹⁰⁶ Prop. 1986/87: 106, s. 47.

Motivationsfaktorn är ett avgörande element som begränsar det antal personer som faktiskt ådöms vård i stället för ordinarie fängelsestraff.¹⁰⁷

4.4.4 Exempel på vårdkonstruktioner

I enlighet med propositionen kan ramen för vård se ut på olika sätt: en form av behandling kan bestå av institutionsvård vid ett behandlingshem. Vården anpassas efter den typ av omsorg som tillhandahålls vid den specifika förrättningen. Bestämda regler om krav på drogfrihet och övrig skötsamhet är en förutsättning. Vid fall att institutionerna enbart erbjuder skyddat boende bör restriktivitet iakttas och regelbunden vårdkontakt mellan den dömda och en alkoholtvättning kan krävas.

En annan form av kontraktsvård som fungerade som exempel i propositionen är familjevård, vilket innebär att den dömda placeras i ett enskilt boende med skyldigheter att stanna där under en viss tid. Vårdtiden bör i dessa fall vara tolv månader.¹⁰⁸

Det tredje och sista exemplet är den öppna polikliniska vården som består av skyldigheter för den dömda att var- eller varannan dag besöka en alkoholtvättning för kontroll av drogfriheten och den sociala situationen, eventuell medicinering samt psykoterapeutisk behandling. Vid denna form av behandling kan den dömda bo i sitt eget hem.¹⁰⁹

Jag vill tillägga här att ovanstående exempel endast är grunden till en rad mycket utvecklade behandlingsalternativ. I bilaga B går det att läsa mer om vad olika typer av behandlingsformer kan innehålla och innebära för den som ådömts kontraktsvård som påföljd.

¹⁰⁷ Prop. 1986/87: 106, s. 48.

¹⁰⁸ Prop. 1986/87: 106, s. 47.

¹⁰⁹ Prop. 1986/87: 106, s. 48. Se även bilaga B.

4.4.5 Intervju med George Kyhlberg respektive Martin Borgeke

Enligt Georg Kyhlberg kan den ekonomiska resursfördelningen mellan å ena sidan frivården och å andra sidan socialtjänsten skapa problem vid bedömning om huruvida kontraktsvård skall föreslås som påföljd eller inte. Det förekommer situationer då frivården anser att kontraktsvård är en passande påföljd medan socialtjänsten inte tycker det. Då kontraktsvårdsplanen skall omfatta en längre tid av vård påverkar oenigheten möjligheten för gärningsmannen att erhålla den vård han behöver eftersom kostnadsansvaret ligger på båda myndigheterna.

Denna realitet berörde mig starkt eftersom jag anser att ekonomi inte under några omständigheter får utgöra en faktor i det rättsliga systemet som medför att de som behöver vård inte skall få den rättigheten endast på grund av att det föreligger en ekonomisk oenighet eller underskott på myndighetsnivå. Mig veterligen kostar kontraktsvård inte mer än en påföljd verkställd i fängelse. Påståendet grundar jag på liknande diskussioner som förts i förarbetena till införandet av kontraktsvård som påföljd. Jag tog upp problematiken med Martin Borgeke hovrättslagman vid Hovrätten över Skåne och Blekinge. Vid min intervju påstod jag att det kunde finnas klienter som samtyckte och var lämpade för vård men som aldrig fick prövning i rätten därför att ansvariga för lämplighetsbedömningen inte kunde komma överens. Detta i sin tur innebär att förslag om vård som påföljd inte når rätten. Martin Borgeke bekräftade mina åsikter om att de ekonomiska resurserna inte under några omständigheter får vara kärnan till att inte alla får en rättvis prövning i rätten.

4.5 Återfallsstatistik

Återfallsrapportering bygger på registerdata. Definitionen av återfall innebär att situationen skall ha inträffat efter frigivning eller påbörjad frivård.

Uppgifter om återfall rapporteras därför först i efterhand och då de slutligen registrerats. Detta medför att de återfall som kan redovisas i kriminalvårdens rapport om återfall från 2005 sträcker sig till och med slutet av 2002.¹¹⁰

När man tolkar uppgifter om återfall måste det tas hänsyn till bakgrundsfaktorer som människorna (kön, ålder etc.) och omständigheterna kring brotten, brottets art, tidigare brottslighet m.m. Dessa bakgrundsfaktorer är styrande för de siffror som redovisas om återfall. Det går därmed inte att dra långtgående slutsatser om påföljders verkningar. Däremot går det att utläsa fakta om hur stort eller litet återfallet är mellan de olika verkställigheterna.¹¹¹

Återfall inom tre år – rattfylleri inkl. grovt rattfylleri¹¹²

Startår		Fängelse korttid T=< 2 mån	Fängelse Medeltid 2 mån - 2 år	Fängelse Långtid T=> 2 år	Skydds-tillsyn	Kontraktsvård	Samhälls-Tjänst	Skydds-tillsyn + Fä (28:3)	IÖV	Totalt
1994	Återfall andel	14%	51%	100%	15%	12%	13%	50%	10%	17%
	Totalt antal klienter	2555	375	1	849	627	132	8	39	4586
1995	Återfall andel	14%	60%	100%	16%	12%	17%	46%	11%	17%
	Totalt antal klienter	2907	358	1	845	759	159	13	272	5314
1996	Återfall andel	13%	57%	0%	14%	11%	20%	100%	9%	16%
	Totalt antal klienter	2454	283	0	607	737	163	1	282	4527
1997	Återfall andel	20%	58%	100%	19%	15%	11%	63%	8%	16%
	Totalt antal klienter	897	241	1	540	102	102	8	2111	4617
1998	Återfall andel	20%	67%	0%	16%	18%	21%	60%	9%	17%
	Totalt andel klienter	897	241	0	584	516	109	5	2028	4380
1999	Återfall andel	25%	58%	0%	17%	15%	19%	100%	11%	19%
	Totalt antal klienter	898	255	0	536	531	226	4	1719	4172
Medel-värde	Återfall andel	16%	58%	50%	16%	14%	17%	59%	9%	17%
	Totalt antal klienter	1787	293	1	660	628	149	7	1075	4599

Genom tabellen kan man se den stora spridning av påföljder som rattfylleribrottet för med sig. Det går också att utläsa att den vanligaste domen för brottet är fängelse i mindre än en månad med ett medelvärde av 1787 klienter per år. Återfallsfrekvensen har ett medelvärde av 16 %. Näst vanligaste påföljden är intensivövervakning med fotboja (IÖV) för vilken återfallsfrekvensen ligger som lägst med ett medelvärde på 9 %. Strax efter med näst lägst återfallsfrekvens kommer påföljden kontraktsvård. Även om

¹¹⁰ Rapport, kriminalvårdens redovisning om återfall (KRÅ), 2005, s. 4.

¹¹¹ Rapport, kriminalvårdens redovisning om återfall (KRÅ), 2005, s. 45.

¹¹² Tabellen är i sin helhet hämtad ur, kriminalvårdens redovisning om återfall (KRÅ) s. 53.

återfallsfrekvensen ligger lågt så intar påföljden kontraktsvård fjärde plats i antalet utdömda påföljder.¹¹³

Genom att beräkna medelvärdet från åren 1994-1999 går det att fastställa att högsta riskgruppen för återfall finns hos personer under 25 år som tidigare har ådömts frihetsberövande påföljd, återfall utgår med 76 %. Lägsta återfallsgruppen är äldre eller medelålders personer utan kriminellt förflutet, återfallen är endast 5 %.¹¹⁴

Under samma tidsperiod döms 7012 personer utan tidigare kriminell belastning till korttidsfängelse (återfall ca 7.5 % inom tre år), 6151 personer döms till övriga påföljder så som, skyddstillsyn och IÖV (återfall ca 5.5% inom tre år). Medan endast 2659 personer utan tidigare kriminellt förflutet döms till kontraktsvård (återfall ca 8 % inom tre år).¹¹⁵

Sammanlagt under dessa fem år frigavs 12 500 personer dömda för rattfylleribrott från anstalt varav återfall i huvudbrottet rattfylleri som första brott uppgår till 8 %.¹¹⁶ Vid samma jämförelse för skyddstillsyn är återfallsbrottsligheten inom samma brottskategori 6 %.¹¹⁷ Av 13 170 klienter som dömts för rattfylleri mellan 1997-1999, oavsett påföljdsval återfaller sammanlagt 10 % av personerna till huvudbrottet (rattfylleribrott) inom tre år.¹¹⁸

¹¹³ Rapport, *kriminalvårdens redovisning om återfall* (KRÅ), 2005, s. 53.

¹¹⁴ Rapport, (KRÅ), 2005, s. 56.

¹¹⁵ Rapport, (KRÅ), 2005, s. 57.

¹¹⁶ Rapport, (KRÅ), 2005, s. 61.

¹¹⁷ Rapport, (KRÅ), 2005, s. 64.

¹¹⁸ Rapport, (KRÅ), 2005, s. 67.

5 Analys av rättsfall

Detta kapitel syftar till att besvara underfråga tre: *Vilken betydelse har gärningsmannens samtycke till kontraktsvård som påföljd ur ett teoretiskt perspektiv?* Men också fråga fyra: *vilka faktorer respektive rekvisit har betydelse för val av påföljden i praktiken?* I övrigt är rättsfallsanalysen ämnad att ge en helhet av hur rekvisiten kring lagstiftningen används i praktiken. Detta medför att jag vågar påstå att alla mina frågeställningar berörs i detta kapitel.

5.1 Inledning

De rättsfall som undersökts har sorterats ut bland de mål som omfattar rubriceringen grovt rattfylleribrott och som prövats i Hovrätten över Skåne och Blekinge under år 2006. År 2006 prövades 25 stycken mål av denna karaktär. Ytterligare gallring av dessa har gjorts då det visade sig att ett av ärendena hade sökt om anstånd till prövning i Högsta Domstolen och sju hade dragit tillbaka sin överklagan. Mål där påföljden berör kontraktsvård för annan problematik än alkoholism har också utelämnats. Två mål där gärningsmännen var bosatta i annat land än Sverige har också lämnats därhän. Detta därför att det föreligger speciella komparativa regler kring dessa fall som vi inte skall beröra i denna uppsats. Av de återstående rättsfallen har jag sedan noggrant valt ut dem som jag anser är av mest relevans för arbetet varav 11 återstår som föremål för analys.

Undersökningens syfte är att se hur domstolen diskuterar kring påföljdsbedömningen, - vilken betydelse rekvisiten, övriga omständigheter samt samtycke till vård har för val av påföljd samt hur domstolen diskuterar kring artvärdet. Nästa problematisering blir att undersöka de diskussioner som uppkommer vid fall att frivården gett förslag om kontraktsvård, - vilka faktorer påverkar rätten i sin påföljdsbedömning och slutligen vilket institut

väger tyngst. Är det presumptionen om fängelse eller är det tanken att genom vård förebygga framtida kriminalitet?

5.2 Mål där det föreligger ett alkoholmissbruk

Avsnittet innehåller rättsfall för vilket det finns ett uttalat missbruksproblem. I vissa mål kan det kanske tyckas att uttalandet inte är bekräftat till hundra procent men jag har ändå gjort bedömningen att fakta som har tagits upp i målet talar för att alkoholproblematik finns.

5.2.1 Kontraktsvård – 0.5 ml/l luft

Första instans

Tingsrätten har dömt en man född 1952, i mål B5-06, till en månads fängelse för grovt rattfylleri, efter det att han framfört fordon med en alkoholhalt om 0,52 ml/l luft (cirka 1.04 promille). Mannen har ett omfattande och långtgående missbruk men enligt tingsrättens bedömning så har GM inte visat något intresse för någon mer ingripande behandling mot detta. Den behandling han genomgår vid tillfället för rättegången har misslyckats vid tidigare tillfällen och därmed anses inte denna behandling vara tillräckligt ingripande. Med detta som grund finns det inget som talar för att skyddstillsyn eller samhällstjänst anses som lämpliga påföljder. GM menar att han inte alls är ovillig till mer ingripande behandling för sitt missbruk utan endast till den typ av vård som han erbjudits, då hans läkare anser att tolvstegsmodellen inte passar GM.

Kompletterande personutredning inför nästa instans.

Sedan 2005 genomgår GM via socialtjänsten behandling (under andra former än tolvstegsmodellen) för sitt alkoholproblem. GM sköter sin behandling och är nykter sedan behandlingen påbörjades. Han har stadig kontakt med läkare vid alkoholmottagning och är fast besluten att förbli nykter. GM bedöms vara i behov av stöd, kontroll och behandling för att inte återfalla i kriminalitet. Malmö frivård föreslår att GM döms till

skyddstillsyn med särskilda föreskrifter om missbruksavvänjande behandling. Denna skall omfatta krav om att GM skall fullfölja aktuell behandling och planering med socialtjänsten. GM anses inte lämplig för samhällstjänst med anledning av tidigare missbruksbild och för att han i nuläget genomgår behandling för problematiken.

Åklagaren menar att om det genom nytt yttrande från kriminalvården framkommer en behandling som är lämplig är brottets omständigheter i sig inte av sådan karaktär att en icke frihetsberövande påföljd skulle kunna vara tänkbar.

Andra instans

Hovrätten ändrar tingsrättens dom på så sätt att påföljden ändras till skyddstillsyn och föreskrifter om att GM skall underkasta sig den behandling som kriminalvården finner nödvändig, BrB 30 kap. 9 § 2 st.

Egna kommentarer

Intressant med detta mål är att hovrätten ändrar tingsrättens dom. Det finns enligt mig tre tydliga skäl till detta. GM har i personutredningen vid tingsrättsdomen inte samtyckt till den behandling som frivården har erbjudit vilket är ett krav för att denna påföljd överhuvudtaget skall kunna dömas ut. Tingsrättens dom faller den 30 november 2005. Vid denna tidpunkt har GM precis på nytt tagit egen kontakt med socialtjänsten för att ytterligare en gång få hjälp med sitt missbruk. Tingsrätten tror inte på att behandlingen skall ha positiv inverkan på GM eftersom han har misslyckats med samma behandling vid två tillfällen tidigare och då han inte är intresserad av att prova någon ny behandling anses den behandling han anslutit sig till inte tillräckligt ingripande. Att döma till påföljden skyddstillsyn med kontraktsvård skulle därför inte uppnå målet om individuell prevention och att förhindra kriminallitet i framtiden. Risken för en misslyckad behandling på grund av dålig motivation var för överhängande.

Hovrättens dom däremot, faller inte förrän i mitten av 2006. Under månaderna som gått har GM fortsatt sin behandling och varit framgångsrik. När målet tas upp i hovrätten har frivården gjort en ny utredning där frivården föreslår att GM skall fortsätta sin behandling vilket han också samtycker till. Enligt kraven för kontraktsvård finns det därför ingen anledning för hovrätten att inte ändra tingsrättens dom. Presumtionen för fängelse finns men behovet av vård är också uppenbart. GM har dessutom själv tagit initiativ som verkat framgångsrika. Åklagaren har inte lämnat någon formell anmärkning om att GM:s handlande har varit av sådan art att det finns försvårande omständigheter (t.ex. konkret trafikfara) som gör att fängelsepresumtionen bör bestå på grund av det. Däremot är mängden alkohol som GM har konsumerat ett tungt rekvisit i påföljdsbedömningen. I detta fall var intaget relativt lågt 0.52 milligram per liter luft och alkohol konsumtionen har precis passerat gränsen för grovt. De samlade faktorerna gör att rätten frångår presumtionen om fängelse.

5.2.2 Kontraktsvård – 1.1 ml/l luft

Första instans

En kvinna född år 1960 har i tingsrätten, mål B87-06, blivit dömd till skyddstillsyn med föreskrift om särskild vård för psykiska problem (kvinnan har fått behandling vid tidigare tillfälle för alkoholmissbruk). Detta efter att hon har kört en begränsad sträcka på en parkeringsplats med 2,17 promille alkoholkoncentration i blodet (ca 1.1 ml/l i utandningsluften). Tingsrätten ställer frågan om brottet med hänsyn till den korta körsträckan är att se som rattfylleri av normalgraden eller är att se som grovt rattfylleri. I vissa fall går det i det enskilda fallet att ta hänsyn till omständigheterna kring körsträckan även om alkoholkoncentrationen har uppgått till minst 1.0 promille i blodet eller 0,5 ml/l i utandningsluften. Tingsrätten kan bedöma brottet som rattfylleri av normalgraden om körsträckan varit ringa, om faran för medtrafikanterna varit ringa med hänsyn till fordonets beskaffenhet eller trafiksituation.

Tingsrätten menar att kvinnan med tanke på den höga promillehalten måste ha varit mycket berusad. Kvinnan har berättat att det fanns åtminstone två personer i närheten vilket medför att hennes förande av bilen inte kan anses riskfri. Kvinnan döms till grovt rattfylleri, dock poängterar rätten att presumtionen för fängelse inte är lika stark som i vanliga fall eftersom hon har kört en mycket begränsad sträcka.

Kvinnan är tidigare straffad för grovt rattfylleri och har för detta dömts till skyddstillsyn, för övrigt är hon ostraffad. Av personutredningen framgår att kvinnan har problem med alkohol och har svår ångest, därför behöver hon psykisk hjälp. Kvinnan har precis genomgått en behandling på beroendecentrum och har därefter vistats femtio dagar på Avenbokens behandlingshem. I samband med behandlingen har hon slutat nyttja alkohol. Tingsrätten gör bedömningen att ett utpräglat behov av stöd och kontroll finns och att den lämpligaste påföljden är skyddstillsyn. För att påföljden skall få avsedd verkan måste den kombineras med att kvinna underkastar sig behandling som den lokala kriminalvårdmyndigheten i samråd med läkare kan komma att finna erforderlig.

Andra instans

Den tilltalade överklagar tingsrättens dom och vill pröva frågan om brottsrubriceringen. Hovrätten instämmer med första instans och menar att på grund av den höga alkoholhalten och omständigheterna att det funnits fara för människor – även om hon bara körde fordonet mycket begränsat på en parkeringsplats, är brottet att anses som grovt enligt 4 a § TBL. Hovrätten fastställer tingsrättens dom.

Egna kommentarer

Den begränsade sträckan - att person inte har framfört fordonet på en trafikerad gata eller att det funnits fara för personer kan ha betydelse för brottsrubriceringen. Detta tyder på att omständigheterna vid brottet i vissa fall kan spela en betydande roll för påföljden även om alkoholkoncentrationen varit hög. Förutsättningen är dock att det inte har

funnits någon typ av fara för människor, enligt min tolkning skall förändret av bilen ha skett nattetid. Inte heller får alkoholintaget i väsentlig del överstiga den nedre gränsen för grovt rattfylleri eftersom detta rekvisit då tar över de förmildrande omständigheterna. Jag är förvånad att kvinnan i detta fall trots tidigare brottslighet återigen blir dömd till skyddstillsyn med föreskrifter om vård eftersom hon hävdar att hon inte längre har något alkoholberoende efter sin förra behandling. Den springande punkten i detta fall är att hon enligt tingsrätten är i behov av ytterligare vård, men i annan form. Jag anser att de gör rätt bedömning när de dömer henne till kompletterande vård för sina problem eftersom det är precis det som är målet med kontraktsvården om det i framtiden kan minska kvinnans brottsliga handlingar.

5.2.3 Fängelse - 0.85 ml/l luft

Första instans

Tingsrätten dömer, i mål B141-06, en man född 1960 till tre månaders fängelse. Mannen har i sitt yrke framfört en linjebuss med ca 25 passagerare under påverkan av alkohol som uppsteg till 1.70 promille (ca 0.85 ml/l i utandningsluften). Brottet är grovt med hänsyn till den mängd alkohol han hade druckit och då körningen inneburit påtaglig fara för trafiksäkerheten. Mannen är tidigare straffad för rattfylleri. Han har ett alkoholberoende sedan tre år tillbaka som kräver behandling. Tingsrätten bedömer med hänsyn till omständigheterna vid körningen att den förebringat sådan påtaglig fara för trafiksäkerheten att påföljden skyddstillsyn med föreskrift om kontraktsvård inte är tillräckligt ingripande även om det står klart att mannen är i behov av behandling. Mannen anses också ha ett särskilt ansvarfullt och krävande uppdrag som bussförare och detta motiverar ett längre fängelsestraff än normalpåföljden.

Frivården har föreslagit att mannen döms till skyddstillsyn med föreskrift om behandling för sitt beroende.

Andra instans

Hovrätten finner brottets art så allvarligt att annan påföljd än fängelse är uteslutet. Omständigheterna är så försvårande att straffnedsättning inte bör komma i fråga.

Egna kommentarer

Artvärdet och körningens försvårande omständigheter tar över i denna dom. Personligen tror jag utöver detta att mannen blev föremål för komplikationer som faktiskt kan uppkomma när frivården skall lägga fram ett förslag om kontraktsvård som domstolen sen skall godkänna. Mannen fick ett straff som går långt över den normala straffskalan på ca en månad eftersom han har ett speciellt ansvar som busschaufför (se avsnitt 3.2.1.1 sista stycket). En intressant fråga är om frivården kunde förutse detta eller om frivården har sammansatt en behandlingsplan som baseras på tanken om att mannen skall dömas till en månads fängelse enligt huvudregeln. I så fall är det ju inte så konstigt att domstolen inte anser att planen är tillräckligt ingripande. Å andra sidan om frivården förutsatte att straffet på grund av omständigheterna skulle bli mer omfattande än normalpåföljden en månad, kan man ställa sig frågan hur omfattande vården måste vara för att den skall anses tillräckligt ingripande för att domstolen skall ge sitt medgivande till kontraktsvård som påföljd vid omständigheter som dessa. Min personliga åsikt är att den vård som finns att tillgå är strukturerad på ett sätt så att det är svårt att bedöma om den är tillräckligt ingripande utifrån hur lång fängelsepåföljden är. Målet är ju som sagt att gärningsmannen skall bli fri från sitt missbruk och därmed inte fortsätta sin kriminella verksamhet. Därför bör rätten fokusera på de möjligheter som finns att tillgå för att uppnå detta mål, under förutsättning att mannen är tillräckligt motiverad till en förändring. Mannens samtycke och hans behov av vård tar domstolen ingen hänsyn till, vilket visar att artvärdet är starkare än individualpreventionen i form av vård som skall bekämpa den fortsatta brottsligheten.

5.2.4 Fängelse - 1.1 ml/l luft

Första instans

Man född 1943 har av tingsrätten, i mål B941-06, dömts till en och en halv månads fängelse för grovt rattfylleri då han intagit alkohol med en koncentration om 2.22 promille (ca 1.1 ml/l i utandningsluften). Skyddstillsyn föreslås inte som påföljd eftersom GM anser att de åtagande han själv har tagit d.v.s. att installera alkolås och den uppföljning som krävs i samband med detta innebär att han måste leva nyktert. Samhällstjänst rekommenderas inte heller eftersom GM:s hälsa inte är god. Tingsrätten menar att straffvärdet för gärningen, fängelse en och en halv månad uppväger den fara GM:s körsätt inneburit. Eftersom platsen för gärningen, då han bytte körfält i en mycket kraftig kurva, utgjorde en sådan plats där det typiskt sett finns en stor risk för trafikolyckor. Det finns alltså inga särskilda skäl som talar emot ett fängelsestraff i detta mål eftersom GM inte har samtyckt till skyddstillsyn med föreskrift om vård och då förandet av fordonet inneburit väsentlig trafikfara. Dessutom spelar den höga alkoholhalten en väsentlig roll i bedömningen. Samhällstjänst är inte heller att se som en möjlig påföljd. Domstolen menar också att det saknas skäl att sätta fängelsestraffet lägre än vad som svarar mot brottets straffvärde.

Andra instans

Hovrätten ändrar tingsrättens dom på så sätt att straffet bestäms till en månads fängelse istället för en månad och fjorton dagar. Rätten säger att det inte finns särskilda skäl som kan ligga till grund för en icke frihetsberövande påföljd då GM inte är beredd att underkasta sig behandling mot missbruket. Det förekommer inte heller i övrigt skäl att anta att en dom på skyddstillsyn erfordras för att avhålla honom från brottet. Enbart den omständighet att GM deltar i försöksverksamhet med s.k. alkolås är inte tillräckligt för att man skall se villkorlig dom som en tillräckligt ingripande påföljd. Men rätten menar också att det saknas skäl att döma till ett längre fängelsestraff än det gängse, det vill säga en månad (jmf avsnitt 2.3.2)

I hovrättens dom är en nämndeman skiljaktig och menar att rattfylleri på vägarna utgör en allvarlig trafikfara och därför bör påföljdspraxis skärpas och med hänsyn av detta bör fängelsepåföljden bestämmas till två månader.

Egna kommentarer

I detta mål betyder GM:s samtycke mycket för val av påföljden. Då han inte samtycker till vård kan domstolen inte döma till denna påföljd, detsamma gäller för påföljden samhällstjänst. Jag håller med hovrätten om att det inte finns några omständigheter i det specifika fallet som gör att fängelsepåföljden bör överstiga normalstraffet av en månad. Praxis och förarbeten talar för att det är endast i speciella fall som påföljden överstiger en månad. Jag tolkar det som om att faran som funnits måste ha utmynnat i en påtaglig skada för att domstolen skall anse att artvärdet är så förstärkt att man är villig att frånga praxis. Att enligt skiljaktig höja straffet till två månader vore att bryta mot praxis och att utveckla en ännu strängare syn på brottet. Straffvärdet och även artvärdet skulle därmed höjas vilket enligt mig inte följer riktlinjerna av förarbetena till TBL. En höjning skulle också vara ett sätt att ytterligare statuera exempel i syfte att öka det allmänpreventiva tänkandet till förmån för att dirigera den allmänna laglydnaden. Samtidigt som det ter sig helt meningslöst att frånga praxis eftersom den övergripande klientelen vid dessa brott är alkoholmissbrukare för vilket en ytterligare höjning inte skulle innebära någon större allmänpreventiv succé.

5.2.5 Fängelse – 1.13 ml/l luft

Första instans

Tingsrätten dömer, i mål B1174-06, en man född 1962 till en månads fängelse med motiveringen att förandet av bilen har inneburit uppenbar fara för andra trafikanter då GM kört på en vanligen mycket trafikerad väg och där kolliderat med en lyktstolpe. GM:s har alkoholintag har uppmätts till 2.25 promille i blodet (ca 1.13 ml/l i utandningsluften).

Mannen är sedan tidigare känd inom vården för sitt missbruk. Han har sedan tidigare rattläs och medicinerat Riviera mot återfall. Han är sedan tidigare dömd för rattfylleri. GM själv har tagit initiativ till behandling men han anser att den behandling han genomgår nu inte är tillräcklig och därför samtycker han gärna till frivårdens förslag om behandling enligt tolvstegsmodellen s.k. Minnesotamodellen. Behandlingsplanen är upprättad så att vård skall ske på ALDRO- institutet, med primär behandling under 8 veckors tid och eftervård i ett års tid, regelbundet deltagande i AA-möten är en förutsättning.¹¹⁹

Andra instans

Brottet som GM har dömts för är av sådan art att presumptionen för fängelse är stark. Detta gäller i synnerhet då GM vid gärningstillfället hade en mycket hög koncentration av alkohol i blodet och körningen har inneburit uppenbar fara för trafiksäkerheten. Kravet för att presumptionen skall brytas är att det finns särskilda skäl för detta. Rätten påpekar att GM tagit initiativ till behandling och att han i och för sig behöver stöd men att den av frivården föreslagna behandlingsplanen med hänsyn till sitt innehåll och sin omfattning inte är tillräckligt ingripande. Alkoholintaget under färden uppgick till minst 2,25 promille (ca 1.13 ml/l). Hovrätten fastställer tingsrättens dom.

Egna kommentarer

I detta mål möter vi en man som aldrig tidigare har fått någon hjälp för sitt missbruk i vart fall inte mer än den han själv har sökt. GM ställer sig mycket positiv till den behandling som frivården föreslår i sin behandlingsplan både i tingsrätten och i hovrätten. Enligt mig verkar alla kriterier för att kunna döma till skyddstillsyn med föreskrifter om kontraktsvård vara uppfyllda. Vårdbehovet är dessutom stort. Vad är det då som gör att både tingsrätten och hovrätten väljer att döma GM till en månads fängelse? Enligt min mening lyser fängelsepresumtionen genom

¹¹⁹ Riviera går att likställa med Antabus som är medicinering som dämpar suget efter alkohol.

totalt, den så kallade faran som GM har frambringat genom att kollidera då han har kört i centrum, även om det är nattetid samt den höga alkoholhalten gör att domstolen väljer att bortse från de särskilda skälen. Den behandling som frivården föreslår ter sig inte det minsta tam menar jag utan snarare tvärt om – ingripande. Det är dessutom min mening att den höga alkoholhalten i blodet inte skall bidra till att rätten bortser från möjligheten till kontraktsvård utan snarare verka som ett argument för att behov för vård faktiskt föreligger. Det faktum att en person kan köra bil med en hög alkoholkoncentration bör ej vid bedömning av påföljd vara ”arthöjande” utan i stället påtala att ett större behov av vård finns. Detta påstående relaterar jag till uttalande gjort av Georg Kyhlberg som vid intervjun omnämnde att förmågan att kunna föra bil med väsentligt alkoholintag talar för att det föreligger en långtgående alkoholproblematik hos GM. Slutsatsen är att värdet av brottets art och omständigheterna kring brottet tar över värdet av att ge behandling som i sin tur har i syfte att förebygga kriminalitet i framtiden.

5.2.6 Fängelse - 0.82 ml/l luft

Första instans

En man född 1962 har efter att han intagit alkohol som uppnått 1.68 promille i hans blod (ca 0.82 ml/l i utandningsluften) döms till en månads fängelse av tingsrätten i mål B1290-06. Mannen har erkänt gärningen och är inte tidigare kriminellt belastad. Då mannen lever under ordnade förhållanden gör frivården bedömningen att det inte finns något behov av övervakning. Frivårdens slutsats är att GM är lämplig för samhällstjänst vilket han också samtycker till. GM tillägger att han är egenföretagare och att ett fängelsestraff skulle vara förödande för verksamheten. På grund av sitt arbete är han beroende av att kunna köra bil och avser därför att ansöka om alkolås. Slutligen uppger GM att det på grund av hans oregelbundna arbetstider är svårt för honom att eventuellt verkställa ett fängelsestraff genom intensivövervakning (s.k. fotboja).

Tingsrätten yttrar att grovt rattfylleri utgör brottslighet som är av sådan art att presumtion för fängelse finns. Kravet för att presumtionen skall brytas är att det finns särskilda skäl för att inte välja en icke frihetsberövande påföljd. Att brottets art talar för fängelse utesluter dock inte att styrkan av presumtionen varierar beroende på brottslighetens karaktär i det särskilda fallet och omständigheterna kring brottet. En hög alkoholhalt och att brottet inneburit risker för trafiksäkerheten är faktorer som stärker presumtionen.

Försvaret hänvisar till mål NJA 2002 s 653 vari GM trots en alkoholhalt av 1.61 promille hade dömts till en icke frihetsberövande påföljd i kombination med samhällstjänst på grund av att förandet av fordonet inte framkallade någon fara för trafiksäkerheten.

Tingsrätten menar att den person som framför fordon med en alkoholhalt om 1.5 promille i blodet eller mer får generellt anses utgöra ett sådant faromoment i trafiken att en icke frihetsberövande påföljd om än förenat med föreskrifter om samhällstjänst, inte kan anses som tillräckligt ingripande påföljd. Tingsrätten menar också att även om GM:s förande av bilen inte inneburit någon konkret fara så går det inte att bortse ifrån hans avsikt att köra en sträcka på fem mil. Således finns det inte tillräckliga skäl att frånga presumtionen om fängelse.

Andra instans

GM anför att han efter tingsrättens dom har kommit till insikt med att han har alkoholproblem något som han tidigare inte velat erkänna för sig själv. Han har efter domen haft kontakt med citymottagningen och genom kontakten har han lyckats begränsa sitt intag av alkohol. Hovrätten gör bedömningen att det finns en möjlighet att GM är i behov av stöd och att påföljden skyddstillsyn kan bidra till att han avhåller sig från alkoholrelaterad brottslighet. Emellertid råder det med hänsyn till den höga alkoholhalten och övriga omständigheter i målet en mycket stark presumtion för påföljden fängelse. GM:s minskade alkoholintag eller hans kontakt med citymottagningen utgör inte tillräckliga skäl för att presumtionen skall

frångås även om skyddstillsynen förenas med samhällstjänst. Tingsrättens dom står fast.

Egna kommentarer

Det jag finner underligt i detta mål är att utredning om huruvida skyddstillsyn förenat med kontraktsvård är en lämplig påföljd inte undersöks av frivården redan i första instans. Grunderna för mitt påstående vilar på den redan tidigare refererade kommentaren från intervjun med Georg Kyhlberg där han uttalade att ”redan faktumet att en person kan framföra en bil med så mycket alkohol i kroppen ger en varningssignal om att det generella alkoholintaget är större än normalt”. Vilket medför att utredningsassistenten bör försöka nå en insikt hos GM huruvida alkoholproblematik finns eller inte. Vid rättegången i hovrätten erkänner GM ett alkoholmissbruk men jag kan inte hitta något i dokumenten till målet som tyder på att en ny personutredning har genomförts vilket jag anser borde vara på sin plats eftersom man bedömer påföljdsfrågan. Därmed kan jag inte heller dra slutsatsen om GM hade varit villig att underkasta sig behandling eller inte. Jag kan bara spekulera i detta och min åsikt är att det inte alls är omöjligt eftersom han har erkänt missbruk och även tagit tag i problematiken själv.

Om jag övergår till att diskutera rekvisiten för det grova rattfylleriet och presumtionen kring fängelse anser jag inte att rätten kan frångå det faktum att fängelsepåföljden påverkar GM i sitt arbete. Att förlora sitt arbete är en omständighet som skall beaktas vid påföljden, precis som det faktum att han tidigare inte är straffad. Om vi utgår från att faran i kombination med det höga intaget av alkohol är sådana faktorer som enligt huvudregeln stärker presumtionen för fängelse så anser jag att de samlade faktorerna ändå kan utgöra skäl för hovrätten att överväga andra påföljder än fängelse då det är tydligt att det föreligger ett vårdbehov. Jag anser inte heller att rätten skall bortse från att GM är villig att ingå i projektet om alkoholås vilket också hindrar honom från att köra berusad. När det gäller GM:s vilja att underkasta sig alkoholås har jag redan i tidigare kommentarer till refererade

praxis nämnt att min uppfattning är att rätten inte tar hänsyn till en förmildrande omständighet vid påföljdsvalet. Att inte ta hänsyn till detta kan enligt mig vara förenligt med det allmänpreventiva syftet men jag anser att det talar emot syftet att genom vård förebygga vidare kriminalitet. Alkolåset bör därför enligt mig då vi i regleringen har antagit kontraktsvården som påföljd räknas in i den samlade påföljdsbedömningen. Jag vill vidare tillägga även om jag inte berör detta ytterligare i uppsatsen att jag är väl medveten om att alkolås beviljas dem som annars skulle bli av med sitt körkort vid rattfylleribrott, under förutsättning att körkortets prøvotid har passerat. Detta innebär att GM i samband med underkastelse av alkolås får förmånen att behålla sitt körkort.

5.2.7 Fängelse – 0.77 ml/l luft

Första instans

I mål B1526-06 döms en man, född 1953 som sedan länge har ett känt alkoholmissbruk till skyddstillsyn i kombination med 40 timmars samhällstjänst. Brottet består utav att han har fört bil med 0.77 ml/l i utandningsluften (1.54 promille i blodet). GM har kört från punkt ett till punkt två, stannat vid punkt två och intagit ytterligare alkohol för att sedan bege sig tillbaka till punkt ett. Brottet är enligt åklagaren grovt på grund av den höga alkoholhalten. GM är tidigare dömd till rattfylleri för vilket han dömts till fängelse en månad. Vid tiden för rättegången ingår GM redan i ett missbruksprogram genom arbetsgivaren varvid han tar antabus. Han gör också regelbundna besök hos läkare för provtagning eftersom han har beviljats alkolås. GM deltar och är aktiv vid AA-möten varje vecka. GM har också genomgått behandling hos Nämndemansgården. Kriminalvården poängterar att det genom utredningen har kommit fram att den ovanstående behandlingen har verkat bra för GM och att det enda återfall som han har haft har varit vid det tillfället som han nu står åtalad för. Vidare påtalar frivården att GM alltid har hållit de överenskommelser som har gjorts upp med myndigheten varför denna anser honom lämplig för påföljden samhällstjänst.

Enligt tingsrättens bedömning har det varit fråga om en lång körsträcka på landsväg och alkoholkoncentrationen har under färden varit hög. Omständigheterna talar med styrka för att presumtionen för fängelse skall stå fast. Tingsrätten yttrar också att det emellertid står klart att GM kämpar för att komma till rätta med sitt alkoholproblem och därmed är skyddstillsynen den påföljd som bäst kan bidra från att avhålla honom från fortsatt brottslighet. Förutsättningen är dock att påföljden kombineras med samhällstjänst. Om fängelse istället skulle ha valts skulle fängelse i en månad ha dömts ut.

Skiljaktig anför att kunskapen om att GM har intagit ytterligare alkohol innan han beger sig tillbaka till punkten ett är omständigheter som gör att presumtionen om fängelse skall bestå och ingen hänsyn bör tas till de personliga förhållandena. Skiljaktiges dom blev därmed, en månads fängelse.

Andra instans

Åklagaren överklagar domen och yrkar att påföljden skall bestämmas till en månads fängelse. Hovrätten bedömer att alkoholkoncentrationen, tidpunkten för körningen samt sträcka och den färdväg som körningen har avsett medför att presumtionen för fängelse är stark. GM:s personliga förhållande utgör inte tillräckliga skäl för att avvika från denna. Påföljden bestäms till en månads fängelse.

Egna kommentarer

Enligt tankar om allmänpreventionen anser jag, utöver övriga rekvisiten att det förhållande att GM har varit likgiltig inför att konsumera mer alkohol innan han återvänder är något som skall hållas i åtanke vid påföljdsbestämningen. Enligt min mening kan det faktum att han är alkoholist göra att GM inte beaktar detta i sitt handlande nämnvärt. Det som talar emot hans brist på insikt är att han under en längre tid varit fri från missbruk och därför borde ha haft insikt om faran i sitt tillvägagångssätt. I domslutet diskuteras det inte om huruvida kontraktsvård borde vara en

lämplig påföljd. Detta kan säkerligen förklaras med att GM redan genomgår vård för sitt missbruk. Då det står klart att GM sedan lång tid tillbaka har omfattande alkoholproblem borde det diskuterats om en lämplig påföljd inte kunde vara att ytterligare utöka vården så att den är jämförbar med en månads fängelse i enlighet med kontraktsvårdsregleringen. Därmed skulle påföljd kunna bli skyddstillsyn i kombination med kontraktsvård i stället för samhällsvård. Detta förutsätter givetvis att frivården finner GM lämplig till denna påföljd och att GM samtycker till denna samt att rätten anser att påföljden är tillräckligt ingripande för att ersätta fängelsepåföljden.

5.2.8 Fängelse – 0.58 ml/l luft

Första instans

En man född 1932 med ett tidigare känt alkoholmissbruk har i mål B1940-06 inom verkställighetstiden återfallit i liknande brottslighet. Den villkorliga medgivna friheten förklaras förverkad och fängelse i en månad döms ut. Mannen har framfört bil med en alkoholkoncentration som uppgått till 1.16 promille i hans blod (0.58 ml/l i utandningsluften) under färden. Tingsrätten bedömer att varken GM:s personliga förhållande eller att hans behov av att vårda sin sjuka fru utgör särskilda skäl för att bestämma påföljden till något annat än ett kortvarigt fängelsestraff.

Två personutredningar har gjorts i målet, den första gjordes i samband med brottet för vilken domen i detta mål blivit förverkad. Frivården yttrar att det inte finns något som tyder på att GM är i behov av övervakning inte heller finns något missbruksproblem eftersom GM för närvarande medicinerar med antabus. GM hävdar att han vårdar sin sjuka fru och att ett fängelsestraff därför hade varit förödande för honom. I den andra utredningen föreslår frivården att GM döms till gängse påföljd då han inte är lämplig för samhällstjänst samt återfallit i kriminalitet en kort efter föregående brott.

Andra instans

Problematiken i detta mål är att frivården anser att GM inte vid någon utredning har varit öppen för vård av sitt missbruk. GM menar att han inte har blivit erbjuden någon vård och att han är villig att underkasta sig vård i enlighet med föreskriften om kontraktsvård. GM menar att missförståndet huruvida han samtycker till vård eller ej ligger i att han är orolig för sin sjuka hustru och därmed önskar bli ådömd en påföljd som skulle ge honom möjlighet att fortsätta vårda henne i hemmet. Han menar att han inte har fått någon information om vilka vårdformer som finns att tillgå.

Möjlighet till kontraktsvård tas inte upp som en möjlig påföljd varken i tingsrätt eller i hovrätten. Hovrätten fastställer tingsrättens dom.

Egna kommentarer

Jag vill framhäva att det per automatik vid grova rattfylleribrott skall göras en personutredning. I detta mål har personutredning gjorts men enligt mig är den inte tillräckligt omfattande. I propositionen till införandet av kontraktsvård poängteras vikten av att de behandlingsförslag som frivården skapar skall vara så omfattande att rätten skall kunna ta ställning till om föreskriften om vård i kombination med skyddstillsynen är att se som tillräckligt ingripande i det specifika fallet eller inte. Några regler om frivårdens utredningsskyldighet har jag dock inte fördjupat mig i. Däremot ter det sig uppenbart för mig genom studierna av förarbetena att frivården skall ha ansvaret för utredningen samt att önskemål om kontraktsvård – kriterierna är uppfyllda - kommer till rättens kännedom.

5.3 Mål där det inte föreligger ett erkänt alkoholmissbruk

I detta avsnitt refererar jag till rättsfall där GM inte anses ha några alkoholproblem eller i vart fall där GM har förnekat missbruk. I rättsfall B997-06 går det att ifrågasätta om mannen trots allt har missbruksproblem men jag har valt att analysera rättsfallet utifrån att missbruk inte finns.

5.3.1 Fängelse - 0.68 ml/l luft

Första instans

Tingsrätten dömer i mål B564-06, en man född 1948 till en månads fängelse. Mannen har erkänt att han har druckit och proverna visade på att alkoholkoncentrationen nådde upp till 0.68 ml/l luft (1.36 promille i blodet). I samband med personutredningen förekommer det inget som tyder på att mannen har något långvarigt alkoholproblem. Tingsrätten påpekar att presumtion för fängelse finns men att det ibland kan finnas omständigheter som kan tala för att samhällstjänst kan väljas som påföljd. De förmildrande omständigheterna är i ärendet att alkoholkoncentrationen var förhållandevis låg och att färden inneburit ingen eller ringa trafikfara. GM förklarar sig ovillig till samhällstjänst och därför återstår det ingen annan påföljd än fängelse.

Andra instans

Hovrätten fastställer tingsrättens dom, på samma grunder som första instans. Hovrätten fastställer att alkoholkoncentrationen i GM:s utandningsluft understiger den nivå för vilken en förare enligt praxis får anses utgöra en begränsad fara i trafiken varvid en icke frihetsberövande påföljd kan anses tillräckligt ingripande. Då GM inte förklarade sig villig att genomföra samhällstjänst som p.g.a omständigheterna kunde varit en aktuell påföljd så återstod bara fängelse.

Egna kommentarer

Detta mål är ett typexempel på en dom vid grovt rattfylleri mål varvid personen i fråga inte anses ha alkoholproblem. Mannen är inte tidigare straffad, han är inte heller i behov av övervakning. Dessa faktorer anses vara förmildrande och innebär att rätten kan bestämma påföljden till villkorlig dom i kombination med samhällstjänst. GM har förklarat sig ovillig att utföra samhällstjänst och därför återstår det endast för rätten att döma ut ett fängelsestraff. Det är min uppfattning att GM inte hade fått fängelsestraff om han erkänt sig villig att utföra samhällstjänst. Detta tyder på att

presumtionen för fängelse - då alkoholkonsumtionen inte är mycket över gränsen för grovt brott, det vill säga 0.5 ml/l i utandningsluften eller 1 promille i blodet och då personen inte tidigare är straffad samt lever under ordnade förhållanden i övrigt - inte gärna aktualiseras. Påståendet är av relevans under förutsättningen att GM inte frambringat någon direkt trafikfara genom sitt förande. Oavsett faran som förändret av fordonet frambringar tycks en stor del av brottets artvärde graderas i alkoholintaget. Jag grundar mitt påstående på diskussioner som gjorts i detta mål men också i mål 5-06 varvid åklagaren uttrycker att målet inte är av sådan karaktär att påföljden inte kan omfattas av en icke frihetsberövande åtgärd. I sistnämnda mål har intaget av alkohol precis passerat gränsen för grovt rattfylleri.

5.3.2 Fängelse – 0.83 ml/l luft

En man född 1969 har i mål B997-06 blivit dömd till två månaders fängelse. Efter det att han under verkställighetstiden återfallit i brottslighet av samma karaktär. Mannen hade inte tilldelats någon advokat vid rättegången. Vid tidigare dom för grovt rattfylleri ådömdes han en villkorlig dom med samhällstjänst.

Frivården yttrar i målet att GM vid tre tillfällen blivit kallad till möte med frivårdsinspektören som ansvarar för samhällstjänsten men att GM uteblivit samtliga gånger och därför har han inte påbörjat denna. GM har även i samband med personutredning till den nu aktuella rättegången uteblivit. Detta medförde att några påföljdsförslag inte har kunnat lämnas av frivården. Ansvarig utredare påpekar dock att GM:s misskötsamhet borde leda till att påföljder som skyddstillsyn eller samhällstjänst skulle uteslutas. GM hävdar att han lider av minnesförlust och därför har missat de tider han avtalat med frivården.

Då GM har framfört bil med minst 0,83 ml/l luft (1.66 promille i blodet) och återfallit till samma brottslighet inom en kort tid, undanröjs tidigare dom

och GM döms till två månaders fängelse såsom gemensam påföljd för brotten.

Andra instans

Hovrätten fastställer tingsrättens dom på samma grunder. GM hävdar återigen att han uteblivit från sina avtalade tider hos frivården p.g.a. minnesförlust, vid denna prövning har GM inhämtat intyg från läkare. Hovrätten poängterade att det som framkommit om GM:s personliga förhållanden inte utgjorde tillräckliga skäl för att välja annan påföljd än fängelse. GM menade också att han inte hade varit ovillig att samarbeta med KVV och att han varit motiverad att utföra samhällstjänsten samt att han inte nekat till ombud utan snarare tvärtom. GM tilldelas advokat inför förhandlingarna i hovrätten.

Egna kommentarer

I detta mål diskuteras det inte någonting kring den fara som förandet av fordonet har medfört. Endast den höga koncentrationen av alkohol omnämns som rekvisit för att det saknas förutsättningar för annan påföljd än fängelse. Med anledning av detta tolkar jag målet som om påföljden mer eller mindre grundas på den tidigare brottsligheten och att GM uteblivit från möte med frivården. Omständigheterna i det specifika målet kommer lite i skymundan anser jag. Även om GM uttalar att han är villig att samarbeta med KVV så tycks GM ha förlorat sitt förtroende både hos frivårdmyndigheten och rätten och därför tas ingen hänsyn till hans samarbetsvilja. Det är min åsikt att varje mål skall bedömas var för sig oavsett om återfallsbrottslighet kan påverka domen.

5.3.3 Fängelse – 0.75 ml/l luft

Första instans

En man född 1987 döms i mål B1672-06 till en månads fängelse efter det att han har framfört bil med en alkoholkoncentration i blodet som uppgått till 1.49 promille (ca 0.75 ml/l i utandningsluften). Färden slutade med en

olycka där mannen själv skadades men ingen annan. Han förekom inte tidigare i belastningsregistret och är endast 19 år vid tiden för brottet.

Frivården bedömer att det inte finns något bevakningsbehov och då GM inte samtyckte till samhällstjänst kan inte detta påföljdsalternativ komma ifråga. Även om GM är ung och har kommit till skada anser tingsrätten att dessa faktorer inte kan beaktas som förmildrande vid påföljdsvalet varvid domen blev en månads fängelse.

Andra instans

Hovrätten fastställde tingsrättens dom. Som grund för detta påpekade hovrätten att trafikolyckan i sig inneburit större fara än själva alkoholkonsumtionen, endast faran innebar ett straffvärde om två månader. Brottet anses vara av en sådan art att det enligt 30 kap. 4 § andra stycket brottsbalken finns en presumtion för fängelse. Hovrätten påpekar till skillnad från tingsrätten att både vid straffmätning och vid påföljdsvalet skall GM ringa ålder, 29 kap. 7 § BrB beaktas samt att denne blivit skadad under gärningen. Enligt praxis sker till följd av sistnämnda lagregel regelmässigt en nedsättning av det straff som skulle ha dömts ut om det varit en vuxen som begått gärningen. Vid åldern 19 år som GM var, brukar 2/3 av det straff som skulle ha dömts ut bli aktuellt som påföljd. Hovrätten tillägger att även om rätten tar hänsyn till den skada GM hade åsamkat sig skulle kombination med ungdomsreduktionen straffet inte understiga en månad.

Då GM vid prövning i andra instans samtyckte till samhällstjänst måste rätten ta ställning till om den tidigare ostraffade, unga GM som levde under ordnade förhållande och som inte var i behov av övervakning kunde dömas till en icke frihetsberövande påföljd.

Vid bedömning av frågan om det finns förutsättningar för villkorlig dom i kombination med samhällstjänst har Högsta domstolen i NJA 2002 s. 653 slagit fast att det är främst omständigheterna vid brottet som skall fungera som avgörande faktorer. Den första frågan som då bör ställas är om

körningen har skett under ringa eller ingen trafikfara. Sådana omständigheter har inte funnits i detta mål, snarare har trafikfaran varit så påtaglig att presumptionen ytterligare förstärks. Hovrätten menade vidare att skadan i och för sig skall beaktas men att denna i sig inte kan bryta den starka fängelsepresumtionen. Denna är så stark att det till och med finns skäl att enligt 30 kap. 5 § andra stycket – trots GM:s ungdom – att välja fängelse som påföljd. (se t.ex. NJA 1994 s.102)

Skiljaktig var hovrättslagmannen och en nämndeman som menade att det visst finns en presumtion för fängelse. Skälen för detta bör däremot inte väga så tungt att det utesluter att fängelsestraffet ersätts av en villkorlig dom med samhällstjänst. Då GM är så ung som 19 år, blivit skadad i samband med brottet, samtyckt till samhällstjänst och har bedömts lämplig för en sådan föreskrift.

Villkorlig dom med samhällstjänst 50 timmar, som alternativt fängelsestraff anger skiljaktig en månad.

Egna kommentarer

Domen i detta mål framstår enligt mig som en ytterligare bekräftelse på att brottets artvärde är mycket högt. En persons ungdom kan generellt inom den svenska straffrätten ses som en särskild omständighet för att inte döma GM till fängelse. Precis som skiljaktiga påstår i domen anser jag inte att presumptionen för fängelse skall vara så stark att en ung man som har samtyckt till samhällstjänst inte skall anses lämplig till denna påföljd. Om man jämför den unges samtycke till en icke frihetsberövande påföljd med en alkoholmissbrukares samtycke till kontraktsvård i de övriga refererade målen kan man se att rätten även vid prövning av om kontraktsvård skall ådömas värderar rekvisiten för grovt rattfylleri och dess artvärde högt. Det går enligt mig inte att utgå från att särskilda skäl eller möjligheten till annan påföljd, även om den är mest lämpad för GM, verkligen väljs som påföljd av rätten.

5.4 Analys av rättsfallen

Av rättsfallen framgår att vård som påföljd behövs i rättssystemet om vi skall få bukt med kriminaliteten kring det grova rattfylleribrottet. Av elva refererade rättsfall har åtta tilltalade någon form av alkoholproblematik vilket innebär att det är 73 % av den samlade massan. Endast två av dessa blir ådömda kontraktsvård som påföljd alltså 18 % (jmf statistik under avsnitt 4.7). Frivården har i många av fallen inte föreslagit påföljden till kontraktsvård trots att gärningsmannen har hänvisat till ett missbruk. Vad detta beror på kan jag inte säkert konstatera, då akterna inte omfattar några grunder för detta. Enligt egna spekulationer anser jag att det kan vara så att frivården har ansett att de inte har hittat någon riktig motivation för vård hos klienten. Kanske har erkännandet lämnats först i samband med prövning i andra instans och därför har frivården inte haft möjlighet att utveckla en behandlingsplan.

Analysen av rättsfallen visar enligt *min huvudfråga* att artvärdet har ett högt värde. Utifrån rekvisiten i TBL 4 a § anser jag att brottets art inte borde ha ett så högt värde som min utredning indikerar vid fall där brottsligheten vilar i ett alkoholmissbruk. Om man ser till grunderna i propositionen av kontraktsvård ter det sig som att målet med påföljden inte riktigt blir uppfyllt när artvärdet tar över behovet av vård. Rattfyllerister med långtgående alkoholproblem utgör stor fara på våra vägar. Endast genom vård kan förövaren få kontroll över sitt missbruk och därigenom minska risken för att han kör rattfull igen.

Utredningen tyder på motsatsen, ju högre fara GM har utsatt andra för, desto större chans att domstolen inte anser att behandlingsplanen är tillräckligt omfattande. Då det grova rattfylleribrottet har en straffskala som sträcker sig till två år bör alternativa behandlingar finnas att tillgå som anses tillräckligt ingripande då GM på grund av sitt missbruk begår brott. På grund av den höga straffskalan bör det rimligen vara så att de behandlingar som finns att

tillgå inte täcker alla de möjliga omständigheterna som straffskalan innefattar. Faktum är att det ytterst sällan döms ut särskilt höga straff för det grova rattfylleribrottet (jmf avsnitt 4.5 och rättsfall kap 5). Den primära påföljden är en månad och i enstaka fall upp till tre månader för rattfylleribrott. Även om påföljderna ligger i det nedre skiktet av straffskalan utdöms kontraktsvård restriktivt med grunden att vården inte anses vara tillräckligt ingripande i relation till brottet.

Hur domstolen bedömer huruvida behandlingen är tillräckligt ingripande eller inte har jag tyvärr inte haft möjlighet att undersöka på djupet, men jag får en känsla av att det inte finns några fasta riktlinjer att följa och att bedömningen görs av antagande från rätten. Detta kan enligt mig bädda för ett ”antagande syndrom” vid rättens bedömning. Straffvärdet som primär utgångspunkt för påföljden har till syfte att precisera och skapa ett säkrare och enklare rättssystem. Med tanke på hur påföljdskonstruktionen ser ut för det grova rattfylleribrottet vågar jag påstå att jag inte anser att sammansättningen uppfyller dessa mål.

En viss komplexitet går också att utläsa genom mål B141-06, när de särskilda omständigheterna vid brottet omfattas av rekvisitens skärpande regler (se kap 3.2.1). Mannen i detta mål har kört påverkad i sitt arbete som busschaufför. Rätten konstaterar direkt att behandling inte är tillräckligt ingripande vid dessa fall och mannen döms till tre mån fängelse. Mannen straffas hårt både genom att straffvärdet är högre eftersom han framfört en buss i sitt yrke alkoholpåverkad. Han förlorar säkerligen sitt jobb och då det inte tycks finnas någon vård att tillgå som är tillräckligt ingripande, är kontraktsvård inte ett alternativ. Om kontraktsvården skall uppfylla sitt syfte och mål så måste det framställas vård som anses vara så ingripande så att den täcker även dessa situationer. Många alkoholmissbrukare lever ett utåt sett socialt anpassat liv vilket ökar risken för att alkoholmissbrukare framför fordon i sin arbetsutövning.

Endast i mål B5-06 och B87-06 tar rätten till fullo hänsyn till det faktum att alkoholproblematik ligger till grund för brottet. I de övriga rättsfallen har det nämnts som hastigast eller så har behov av vård inte berörts alls som grund för påföljdsvalet. Gärningsmännen döms i resterande mål under samma förutsättningar som de tre gärningsmän som inte har något missbruk (jmf rättsfall under kapitel 5.3).

Då domstolen dömer en rattfyllerist med alkoholproblem till fängelsestraff när möjlighet att döma till vård finns menar jag ter sig motsägelsefullt med syftet att tillhandahålla kontraktsvården som påföljd. Huruvida problematiken ligger på myndighetsnivå eller domstolsnivå är svårt att säga. Oavsett vilket anser jag att det ligger på frivårdens ansvar att lyfta förslaget om kontraktsvård till domstolen. Vari det borde ligga i domstolens intresse att förebygga återfall i kriminalitet genom att erkänna vård till dem som utför kriminella handlingar på grund av sitt missbruk. Vidare anser jag att det åligger lagstiftaren att ta bort artvärdet som motiv till att dirigera allmän laglydnad och därigenom lyfta fram syftet med de straffrättsliga principerna och behovet av att i vissa fall basera en påföljd efter gärningsmännens individuella behov.

6 Kommentarer

Mitt syfte med denna uppsats är att diskutera fördelar och nackdelar omkring påföljdsvalet vid grova rattfylleribrott utifrån mina frågeställningar. Detta medför att analysen i detta kapitel och slutsatsen i kapitel sju inte besvarar mina frågeställningar i punktform. Istället fungerar svaren på mina frågeställningar och fakta som dessa medgivit som utgångspunkt för diskussionen och analysen.

6.1 Allmänna reflektioner kring straffrättsideologierna i ljuset av det grova rattfylleribrottet

Vårt tidigare straffrättssystem omfattades av behandlingsideologin som i och för sig bygger på individualpreventiva grunder. Dessvärre inkluderades i vården enligt mig inte mycket behandling utan snarare inlåsning på obestämd tid och problematik kring domstolarnas bedömning av gärningsmannen. Detta ledde till oenhetliga påföljder för samma brott och brist på förutsägbarhet. Inte heller tycks den behandling som fanns att tillgå verka i preventivt syfte om man ser till återfallsfrekvensen för dem som dömts till särskilda påföljder.

En straffrättsideologi som bygger på behandling har syftet att bota, ej att straffa, eller i värsta fall om insikten är den att det inte går att bota gärningsmannen, att avhålla denne från fortsatt brottslighet i den mån det går. Syftet ter sig ha innebörden av att påföljdernas inbördes svårigheter inte är av relevans utan det är istället resultatet av vården som kommer i fokus. Detta bör leda till orättvisa vid påföljder för samma brott och dåliga resultat vid förebyggande av fortsatt kriminalitet.

Då straffrättsideologi bygger på proportionalitet mellan brott och straff är det däremot nödvändigt att påföljdernas inbördes svårigheter bestäms. Idag präglas vårt straffrättssystem av en nyklassicistisk ideologi som talar för rättvis bestraffning genom proportionalitet mellan brott och straff. Lagstiftaren har valt att i vissa fall ge domstolen rätt att avstå från att bedöma påföljden efter de grundläggande principerna. Särbehandlingen går tydligt att se då två institut aktualiseras vid val av påföljd: det första är då påföljden har till syfte att förebygga fortsatt brottslighet genom vård och den andra då artvärdet prioriteras högre än straffvärdet (vari vedergällning står i fokus) för att genom hot om höga straff dirigera samhället att inte utföra en specifik handling. Dessa tre institutioner är alla tillämpliga vid utdömande av påföljd för grova rattfylleribrott. Gärningen är å ena sidan ett högst allmänpreventivt brott med förankringar i artbrottsinstitutet, vilket medför presumtion för fängelse, trots att straffvärdet för brottet är lågt. Å andra sidan har domstolen möjligheten att för visst klientel bestämma påföljden till vård på grund av särskilda skäl. Sist men inte minst skall rätten enligt allmänna straffrättsprinciper upprätthålla proportionalitet mellan brott och straff. Under dessa förutsättningar bör det finnas problem med att uppnå syftet och målet av alla tre instituten under en och samma brottsrubricering trots att det har skapats en del lösningar på problematiken i samband med konstruktionen av kontraktsvården (se kap 4.1.1 och 4.2.4) och artbrottsinstitutet.

Huvudregeln inom svensk lagstiftning vad det gäller påföljder för brott säger att rätten skall fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse. Det finns olika skäl respektive omständigheter som kan medföra påföljds lindring men relevant för uppsatsen är den som jag vill benämna det ”särbehandling” som kan komma till stånd då gärningsmannen har ett uttalat alkoholmissbruk. Detta skäl eller omständighet bör vara klart förankrat i ideologin om behandling, då syftet är att genom straffet skapa prevention mot fortsatt brottslighet. Den påföljd som man då kan aktualisera är den så kallade kontraktsvården. Tyvärr så

visar utredningen under kap fem och utförd statistik under kap fyra (4.5) att påföljden utdöms restriktivt av domstolarna.

Då den största klientelen som begår grova rattfylleribrott består av alkoholmissbrukare är det också denna grupp som är det största hotet mot det allmänpreventiva syftet i brottsrubriceringens artindelning. Om vi jämför syftet med att klassificera grovt rattfylleribrott som ett brott för vilken dess art står i fokus vid påföljdsbedömningen, med syftet att genom behandling begränsa återfallsbrottsligheten ter det sig som om att syftena kan tendera att arbeta mot varandra. Vid fall att gärningsmännen är missbrukare går det att diskutera om vård inte är att föredra i preventivt syfte istället för hot om höga straff. Det är min uppfattning att som konstruktionen ser ut idag är vi alla förlorare. Personen som inte har missbruksproblem men begår ett "snedsteg" döms jämfört med annan brottslighet hårt (enligt presumptionen om fängelse) och de som har missbruksproblem som behöver behandling får inte detta eftersom brottets art inte alltid medger kontraktsvården som påföljd även om samtycke finns.

Avsaknaden av proportionalitet är påtaglig då brott klassificerats under artinstituten. Vidare går det att ifrågasätta om proportionaliteten uppfylls då individuella behov har möjlighet att styra påföljdsbedömningen i vissa fall. I denna fråga går det att härleda till kommitténs uttalande i förarbetena till införandet av kontraktsvård - särbehandling kan i vissa fall vara nödvändigt för att nå brottsbekämpande effekter. Det primära syftet med straffrätten är att gemene man inte skall utföra kriminella handlingar och för att uppnå dessa mål kan det vara nödvändigt att tillämpa åtgärder som i realiteten kan uppnå dessa. För att komma till rätta med problematiken som det grova rattfylleribrottet för med sig måste förövaren och grunderna till den kriminella handlingen angripas. Då missbruk är en övergripande grund till att en kriminell handling utförs kan det vara viktigt att rättsystemet prioriterar de individuella behoven för att nå syftet att begränsa den kriminella verksamheten.

Enligt förarbetena skall inte påföljdsbestämningen vara en avvägning mellan allmänprevention och individualprevention utan utgångspunkten skall vara straffvärdet. Men vad är då straffvärdet av ett rattfylleribrott begånget av en alkoholmissbrukare? Brottet ter sig inte svårare än andra brott till sin konstruktion, möjligtvis vanligare. Omfattningen av utförda gärningar inom brottskategorin kan möjligen påverka det abstrakta straffvärdet (hur allvarligt lagstiftaren ser på brottet). Det objektiva rekvisitet av straffvärdet utgörs av, den fara, skada eller kränkning brottet inneburit och det subjektiva rekvisitet av vad gärningsmannen insett om det samt avsikten han haft. Alla människor som kör rattfulla oavsett om de är missbrukare eller inte utgör en fara för övriga i trafiken men det går att ställa frågan - om en missbrukare kan tilldelas samma subjektiva ansvar som en person utan alkoholproblematik, eftersom denna på grund av sitt missbruk inte bör ha samma insikt och avsikt med gärningen. Frågeställningen är givetvis en spekulering men kanske skulle tanken kunna fungera som en förmildrande omständighet och uppväga rekvisiten för vård, genom proportionaliteten mellan brott och straff samt rättvisetänkandet.

Genom analysen av rättsfallen i kapitel fem går det att se att mängden intagen alkohol har stor betydelse för artvärdet. Presumtionen för fängelse stärks efter den mängd alkohol som intagits. En sådan förstärkning av artvärdet kan vara korrekt vid fall då det inte går att fastställa att gärningsmannen har något missbruk men bedömningen verkar fel då gärningsmannen har ett missbruk. Vid fall att missbruk föreligger borde kanske mängden intagen alkohol istället fungera som ett ytterligare argument för att ett vårdbehov faktiskt finns. Klientelen är olika och för att uppnå bästa möjliga resultat - att minska denna typ av brott krävs det att lagstiftaren ser till de omständigheter som behövs för att uppnå målet.

Uppsåtet kring det grova rattfylleribrottet ligger i att någon åtgärd företas som har till syfte att förflytta fordonet. Att alla som kör bil onykter har till syfte att flytta fordonet står ju klart oavsett om personen är missbrukare eller inte. Det går att diskutera om det kan finnas problematik kring

uppsåtsbegreppet vad gäller missbrukare. I det stora hela har alla som kör rattfulla uppsåt att köra, men har missbrukare uppsåt att köra påverkade - eller är det endast ett kausalsamband som härrör i ett missbruk som är utanför individens kontroll? Lagstiftaren anser att uppsåtet är uppfyllt i enlighet med den praxis som finns inom området. Jag skall inte gå in djupare i ämnet men det går att diskutera om uppsåtet är uppfyllt för en person med grova alkoholproblem som inte är vid "sina sinnens fulla bruk". Om vi leker med tanken att uppsåtet inte ansågs vara uppfyllt vid dessa tillfällen skulle bedömningen kunna utgöra skäl eller argument för att frånga presumtion om fängelse och i stället utveckla vården som den primära påföljden för alkoholmissbrukaren.

Det subjektiva rekvisitet för uppsåt består i att gärningsmannen är medveten om att han har intagit alkohol och att han/hon har haft uppsåt att inta den mängden som leder till straffbar alkoholkoncentration. Medvetenheten går också att ifrågasätta hos alkoholmissbrukare – är denne medveten om mängden alkohol denne har intagit och har han/hon därmed uppsåt att dricka vissa mängder eller är det själva missbruket som medför ett okontrollerat tvång? I samband med denna diskussion är det viktigt att framföra att lagstiftaren inte har ställt några krav på att gärningsmannen måste förstå att han har intagit en viss mängd alkohol. Detta medför att huruvida förövaren är missbrukare eller inte, spelar inte någon direkt roll. Däremot kan diskussionen ligga till grund för att förstärka skälen att döma alkoholmissbrukare till vård som primär påföljd i stället för att dömas enligt artvärdet.

Ovanstående diskussion leder mig till påståendet i SOU 2006:12 som uttalar "...det skall vara möjligt att utdöma till annan påföljd än fängelse om kraven om att påföljden kan ses meningsfull och förväntas ge ett meningsfullt resultat är uppfyllda" (se avsnitt 3.4). Varför inte bestämma ordet "möjligt" vid kontraktsvård då rekvisiten för denna påföljd är uppfyllda till "skall" och därmed låta vård som påföljd bli en huvudregel i stället för ett undantag, då grunden till kriminalitet är missbruket medför det

att risken är överhängande att gärningsmannen återfaller i kriminalitet om denne inte får vård för den problematik som är grunden till dennes kriminella handling.

Förmildrande omständigheter respektive försvårande omständigheter vid den brottsliga gärningen kan förväntas vara en utgångspunkt vid bedömning av påföljden och därmed bör inga brott särbehandlas av allmänpreventiva skäl. Grova rattfylleribrott anses enligt förarbetet vara ett brott som motiverar en artklassificering. Motivet att artklassificera brottet går att betvivla, inte bara för att hot om höga straff enligt uttalande i samband med reformering av TBL inte påverkar den primära gärningsmannen utan också därför att den grupp av icke missbrukare som utför brottet i likhet med påföljder för andra brott troligtvis inte behöver bli dömda till fängelse för att komma till insikt om att de begått en felaktig gärning. Vid bedömning av grovt rattfylleri bör artvärdet inte ha någon betydelse utan endast straffvärdet och omständigheterna i sig. Behandling i enlighet med kontraktsvården bör vara en möjlig påföljd för alla gärningsmän som har problem med alkohol. Preventionen mot den fara som uppstår då en person som kör rattfull bör således inta en annan form, inte genom hot om hårda straff. Exempel på detta kan vara utökade resurser för att i större utsträckning göra alkoholkontroller på vägarna samt att på ett tidigare stadium fånga upp den klientel som är den största riskgruppen för rattfylleri det vill säga de som missbrukar alkohol.

6.2 Allmänna reflektioner om kontraktsvård, personutredning och vård

Den alkoholistrelaterade brottsligheten har genomsyrat den kriminalpolitiska diskussionen i stora delar av 1900-talet. Grundtanken med det slutliga införandet av påföljden kontraktsvård var att minska den missbruksrelaterade brottsligheten, genom vård istället för fängelse.

Den straffideologiska problematik (se avsnitt 4.1.1) som diskuterades i samband med införandet klarnade när jag fördjupat mig i grunderna för det nyklassicistiska tänkandet. Det går att förstå att tanken med kontraktsvård inte till fullo stämmer överens med de ideologiska grunderna. Detta gör att det är fascinerande att se hur enkelt lagstiftaren gör det för sig då denne eliminerar mestadels av komplexiteten genom att införa det villkorade fängelset (se avsnitt 4.2.4). Följden av införandet bör bli att kontraktsvården är direkt jämförbar med ett kortare fängelsestraff.

Uttalanden i propositionen (se avsnitt 4.1.1) indikerar att lagstiftaren utgår från att vården ur straffrättslig synpunkt inte kommer att vara lika ingripande eller för den skull effektivare än fängelse. Syftet är i stället att samhället i vissa fall har anledning att jämka sitt krav på reaktion för brottet och på så sätt ge plats för en väsentligare uppfattad behandling av missbruket. Dessa uttalanden är något motsägelsefulla, då en person erkänner ett missbruk och då missbrukaren har valt att ta tag i missbruksproblemet genom behandling bör detta vara minst lika ingripande som att tilldelas en månads fängelse. Vi får inte glömma att det finns andra påföljder att tillgå som likställs med fängelse som inte innebär att personen i fråga blir inlåst bakom lås och bom, exempel på detta är fotboja, samhällstjänst etc. Rätten ställer höga krav på kontraktsvårdens omfattning och generellt är vården som döms ut mycket mer omfattande i tid (se bilaga B) än det fängelsestraff som huvudregel utdöms vid grova rattfylleribrott. Sammantaget talar detta för att de båda påföljdsformerna kan bedömas som om de står i proportionalitet med varandra. Därmed bör det kunna ifrågasättas om artvärdet skall bestämma om den föreslagna vården är att anse som tillräckligt ingripande för att döma till kontraktsvård istället för fängelse. Istället kan straffvärdet och omständigheterna kring brottet få betydelse när kontraktsvård redan fastställts och därefter bör vårdens omfattning bestämmas. Missbrukarvården kräver individuell utformning, men det är högst troligt att den stora massan av missbrukare är i behov av så omfattande stöd och hjälp för att bli kvitt sitt missbruk att det med råge skulle kunna täcka en jämförbar tid av ett fängelsestraff vid grovt rattfylleri.

Statistiken kring återfallsfrekvensen visar inte heller att ett fängelsestraff är mer brottspreventivt än kontraktsvård som påföljd. Snarare tvärtom – det föreligger mindre återfall i samma brott då gärningsmannen genomgått kontraktsvård än då fängelse har ådömts. Statistiken visar också att rätten utdömer många fler fängelsedomar än kontraktsvård vilket inte är förenligt med den långtgående alkoholproblematik som finns hos en stor andel av gärningsmännen. Om artvärdet sänks eller tas bort helt kommer också fler kontraktsvårdsdomar utfärdas och därmed utökas vården att omfatta fler av dem som behöver den.

Det villkorade fängelset är också framtaget för att underlätta verkställighet av straff vid kontraktsbrott. Beslut om verkställighet har alltså hamnat på myndighetsnivå. Att lägga ett alltför stort ansvar för kontraktsvården på myndighetsnivå kan medföra problematik. Precis som domstolarna dömer annorlunda i olika regioner i landet har kommunerna skilda möjligheter för att erbjuda vård då kontraktsvård kan bli en möjlig påföljd. Stora kommuner kanske har vården men inte tillräckligt med medel och mindre kommuner har medel men mindre utbud av vård. Denna diskussion hade jag med Georg Kyhlberg vid min intervju och funderingarna bekräftades av honom. Det går att ifrågasätta om ett sådant system kan behandla alla individer lika. Enligt Georg Kyhlberg förekom det också fall där socialtjänsten och frivården var oense om huruvida kontraktsvård var att se som en möjlig påföljd. Oenigheten kan medföra att kontraktsvård inte kan föreslås som påföljdsform eftersom det ekonomiska ansvaret är fördelat mellan frivården och de sociala myndigheterna vilket kräver ett samarbete.

Om målet och syftet med kontraktsvård skall kunna uppfyllas bör inte sådana teknikaliteter vara avgörande för om kontraktsvård skall komma till stånd eller inte. Det är individens samtycke till vård, vilja och motivation som oavkortat skall vara avgörande i frågan. Kontraktsvård skall inte ses som en mindre ingripande vedergällning vid brott utan som ett led till säkerhet för medmänniskor i samhället och ett angrepp mot en minskad kriminalitet.

7 Slutsats

Normalpåföljden för grovt rattfylleri är en månad. Men som nämnts i texten har det inte alltid varit så. I början av 1990- talet sänktes antalet fängelsestraff från 70 % till 38 %. Tyvärr varade inte denna ”glansperiod” speciellt länge eftersom kritikerna ganska snabbt påpekade att den allmänpreventiva verkan inte fick det genomslag som man önskade. Lagstiftaren poängterade också att allmänheten skulle vara införstådda med att rattfylleri inte kunde accepteras och därför bestraffas hårt. I samband med detta underströks brottets art genom att sänka promillegränsen ytterligare. *Min slutsats är att artvärdet är mycket högt vid bedömning av påföljden vid grova rattfylleribrott.* Jag anser att rekvisitet för mängden intagen alkohol och den fara som framförandet har inneburit inte skall vara den primära utgångspunkten för en missbrukare vid bedömningen av påföljden. Oavsett intagen alkoholmängd och faran bör den primära påföljden för en alkoholmissbrukare som kört rattfull vara vård. För alkoholisten utgör inte det allmänpreventiva motivet till särskilt artvärde en grund för att avhålla sig från kriminallitet, vilket utgör att artvärdet indirekt inte bör vara relevant för förebyggandet av kriminalitet i dessa fall.

Vid det fall att gärningsmannen är missbrukare kan det diskuteras om denna alltid kan anses uppfylla rekvisiten i TBL 4 a § då påverkan av alkohol för missbrukaren är ett ” normalt tillstånd”. Gärningsmannens förmåga att köra under intag av höga mängder alkohol kan ses som ett bevis för att problematik föreligger. I analysen av rättsfallen kan man se att höga intag av alkohol ökar presumtionen för fängelse och att övriga omständigheter kommer i skymundan. Min slutsats är att då det kan visas att gärningsmannen har problem med alkohol bör ett högt intag av alkohol istället verka för ett ökat behov av vård inte stärka presumtion för en icke vårdande påföljd.

Då möjligheten till kontraktsvård som påföljd grundas på ett förslag från frivården anser jag att gärningsmannen i princip går igenom två prövningar. Å ena sidan skall frivården anse att gärningsmannen är lämplig för kontraktsvård. Lämplighetsbedömningen är bara vägledande för domstolen, vilket innebär att rätten inte behöver ta hänsyn till förslaget, även om de ofta gör det. Brott som presumerar fängelse kan föra med sig en del problematik eftersom presumptionen enligt rättsfallen väger starkare än de särskilda skälen.

Analysen av rättsfallen har lett fram till slutsatsen att samtycket till vård å ena sidan har stor betydelse då det enligt kriterierna för kontraktsvård är ett krav för att det överhuvudtaget skall komma i fråga. Men min uppfattning är att ett samtycke till vård inte väger speciellt tungt vid påföljdsbenämningen vare sig på myndighetsnivå eller på domstolsnivå. Det ger frivården en rätt att föreslå vården som påföljd respektive en möjlighet för rätten att pröva om vården är att anse som tillräckligt ingripande. Rättsfallen visar att artvärdet för brottet står i fokus framför målet att förebygga framtida brottslig verksamhet. Detta hänger ihop med att lagstiftaren har valt att blanda olika ideologier istället för att skilja syftena åt utifrån klientelens behov.

Med detta påstående menar jag inte att vi skall ha ett system som måste utesluta å ena sidan behandling eller å andra sidan tanken om vedergällning för det brott som har begåtts. Fokus bör ske utifrån det klientel som är överrepresenterade som gärningsmän. För att nå målet måste kanske rättssystemet i vissa fall mer eller mindre se till att individuella behov tillvaratas för att i längden skapa trygghet på vägarna.

I förarbetena till införandet av kontraktsvård står det uttryckligen att påföljden skall ersätta ett fängelsestraff. För att påföljden skall leva upp till principerna om proportionalitet och rättvisekravet har det villkorat fängelse fått en viktig roll i påföljdskonstruktionen. Som jag ser det är kontraktsvården att jämföra med ett fängelsestraff och jag kan därför inte se

hur klassificeringen i BrB 30 kap. 4 § andra stycket i samråd med rekvisiten i TBL 4 a § kan värderas högre än rekvisiten, målen och syftena med införandet av kontraktsvård samt grundläggande straffrättsliga principer. Art- klassificeringen innebär presumtion om fängelse och kontraktsvården skall ersätta ett fängelsestraff, som fastställs genom det villkorade fängelset. Detta talar för att dessa båda institut går att jämställa med varandra och att det ena inte behöver utesluta det andra.

Jag anser alltså att artklassificeringen inte skall fungera som ett hinder för att påföljden kontraktsvård skall verkställas. Kontraktsvården bör prövas enligt regleringen om särskilda skäl i BrB 30 kap. 9 § tredje stycke. Artklassificeringens enda existensmotivering verkar vara att det framhåller ett syfte om hot. Ett hot som enligt mig inte medför någon konkret verkan i slutändan.

Om jag utgår ifrån att artklassificeringen för brottet består, menar jag att detta inte hindrar att kontraktsvård döms ut eftersom allmänprevention som följd till kriminalisering inte hindrar att individualpreventiva hänsyn tas vid val av påföljd. Allmänpreventionen, vedergällning och individualpreventionen är därmed tilldelad var sin nivå (se avsnitt 2.2). Varvid det bör vara möjligt att särbehandla klientelen alkoholister och därmed gradera värdet av brottets beskaffenhet inom ramen för kontraktsvården.

Jag har fått intrycket av att ett renodlat fängelsestraff enligt den allmänna moralen anses mer ingripande än en påföljd som innebär behandling. Personligen kan jag inte förstå detta resonemang – om man tittar på vad vården innebär (se bilaga B och rättsfall) inser man snabbt att den vård som döms ut vid denna typ av brott är minst lika ingripande som ett fängelsestraff och i vissa fall är vården även mer omfattande.

Samtycke till vård bör oavkortat, under förutsättning att rekvisiten för behandling är uppfyllda, medföra att denna påföljd döms ut i syfte att

förebygga kriminell verksamhet. Genom att värna om möjligheten att döma till individualpreventiva påföljder kan rätten utveckla en bättre allmänpreventiv situation på längre sikt. Mer utrymme för vården bör beredas på alla nivåer. Det kan även vara av värde att utöka utredarnas befogenhet för personliga utredningar så att gärningsmannen vid sin första brottliga gärning fångas upp. På så sätt kan möjligheterna utökas att redan i första skedet bearbeta problematiken kring dennes alkoholvanor och därigenom minimera faran som samhället utsätts för genom återfall i den kriminella handlingen.

Enligt statistik från BRÅ anser jag att presumptionen för fängelse inte uppfyller syftet då hotet om höga straff varken medför att brottsligheten minskar eller påverkar antalet återfall i en positiv riktning. Den korta fängelsepåföljden är den som dominerar vid grova rattfylleribrott, kontraktsvård döms ut bara i cirka en femtedel av fallen. Slutsatsen blir då att många missbrukare inte får den vård som de behöver. Återfall i brott efter verkställd påföljd är högre vid fängelsepåföljder än vid kontraktsvård. Endast påföljd med intensiv övervakning med fotboja visar på lägre återfallsfrekvens än kontraktsvården, vilket kan förklaras genom att påföljden i stora delar döms ut till förstagångsförbrytare, vilka generellt har den lägsta återfallsfrekvensen. Antalet återfall mellan de olika påföljderna skiljer sig inte så mycket från varandra ur brottspreventivt syfte. Det vill säga inget tyder på att fängelse är mer effektivt än andra påföljdsformer. Detta visar att en presumtion om fängelse inte uppfyller sitt ändamål. Då artvärdet graderas högt vid påföljdsbedömningen påstår jag att vi alla blir "förlorare". Förstagångsförbrytaren utan problem med alkohol tilldelas ett oproportionerligt högt straff, vilket strider mot de allmänna principerna. Alkoholmissbrukaren tilldelas inte den vård som han behöver i tillräckligt många fall då den antagna faran och mängden alkohol är faktorer som medför att många behandlingsplaner inte anses tillräckligt ingripande. Slutsatsen är att de grova rattfylleribrotten fortsätter att utgöra en väsentlig fara på våra vägar. Lagstiftaren har inte lyckats dirigera brottsligheten att minska. Inte heller har hotet om höga straff stoppat återfallsbrottsligheten.

Sammantaget tyder detta på att andra och nya krafttag skulle kunna vara motiverade.

Bilaga A Sammanställning av domar

Rättsfall	Omständigheter och påföljdsförslag från frivården	Kön + ålder	Yrkanden + Grunder	Alkoholkonsumtion	Tidigare brottslighet	Påföljd Tings-Rätt + Grunder Skiljaktig	Påföljd Hovrätten + Grunder
B5-06	Långtgående alkoholmissbruk: sökt hjälp för detta sedan 2001. Deltar i ett behandlingsprogram i återfallsprevention. Frivården: GM sköter sin pågående behandling, är nykter sedan en tid tillbaka och är fast besluten om att förbli så. Han bedöms vara i behov av stöd, kontroll och behandling för att inte återfalla i kriminalitet. Frivården föreslår att GM döms till skyddstillsyn med särskilda föreskrifter om missbruksavvänjande behandling. Vilken kommer att inriktas mot att GM skall fullfölja tidigare påbörjad behandling och planering med Socialtjänsten. GM anses inte lämplig för samhällstjänst på grund av hans tidigare missbruk och eftersom han för närvarande genomgår behandling.	Man född 1952	Yrkar ändringar av påföljden, 1 mån fängelse till kontraktsvård och skyddstillsyn alternativt samhällstjänst. GM påpekar att han inte har motsatt sig en mer ingripande behandling. GM har endast påpekat att hans läkare inte rekommenderar behandling i form av tolvstegsmodellen utan i stället någon annan typ av behandling då tolvstegsmodellen inte passar som behandling för GM alkoholproblematik.	0.52 mil / l (1.04 promille)		1 mån fängelse. GM har inte visat intresse för någon mer ingripande behandling och därför finns inget trovärdigt behandlingsalternativ då den behandling han för närvarande genomgår har misslyckats vid tidigare tillfälle. Det finns ingen grund till skyddstillsyn och samhällstjänst är ej lämpligt.	HovR ändrar på så sätt TR domslut att hovrätten bestämmer påföljden till skyddstillsyn och föreskriver att GM skall underkasta sig behandling i alkohol-avvänjande syfte som kriminalvården finner erforderlig. BrB 30 kap. 9 § 2 st.
B 87-06	En kvinna som har blivit behandlad vid tidigare tillfälle har återigen kört rattfull då hon framfört bil på en parkeringsplats. Framfarten har varit begränsad och det bör därför prövas om detta kan medföra att brottet kan bedömas som rattfylleri av normalgraden i stället för grovt enligt promillehalten. Frivården föreslår skyddstillsyn i kombination med kontraktsvård.	Kvinna född 1960	Yrkar att HovR ändrar TR dom på så sätt att GM inte döms för grovt rattfylleri utan att gärningen istället bedöms så som rattfylleri enligt 4 § 1 st TBL. GM har endast framfört fordonet en begränsad sträcka, 2- 3 meter inne på en parkeringsplats. Det har funnits personer i närheten men ingen har varit i fara. Hänvisar till förarbete och rättsfallet RH 1999:118	2.17 promille (1.085 ml/l)		Skyddstillsyn med särskilda föreskrifter om vård för psykiska problem. Kvinnan måste varit mycket berusad med tanke på den höga alkoholhalten. Förandet anses inte riskfritt då det funnits andra personer i närheten. Presumtionen för fängelse är inte like stark p.g.a. förandet har varit begränsat	HovR fastställer TR dom. Trafikfara har funnits då bilen har flyttats fram och tillbaka i närheten av personer som har befunnit sig på parkeringen då det var en helgdag och skedde på eftermiddagen.
B141-06	Man som sedan länge har alkoholproblem har framfört linjebuss i sitt yrke på ett trafikfarligt sätt i kombination med intag av alkohol. Ca 20-25 passagerare. Frivården föreslår att GM skall dömas till skyddstillsyn med föreskrift att genomgå	Man född 1960	Yrkar att HovR ändrar TR dom så att påföljden mildras i första hand till skyddstillsyn och i andra hand till ett kortare fängelsestraff. Erkänner alkoholintaget, men förnekar att framförandet av bussen inneburit påtaglig fara för trafiksäkerheten.	1.70 promille (0.85 ml/l)	Före-kommer under nio avsnitt i belastningsregistret. 2002 rattfylleri mm.	3 månaders fängelse Frivårdens yttrande anses inte tillräckligt ingripande. GM har som bussförare ett särskilt ansvarsfullt och krävande uppdrag vilket motiverar ett längre fängelsestraff än normal påföljden.	HovR fastställer TR dom. Omständigheterna är så försvarande att straff-nedsättning inte bör komma ifråga.

	psykisk och alkoholavvänjande behandling.						
B 564-06	<p>Det finns inget som tyder på att mannen har några problem med alkoholen.</p> <p>Frivården anser den åtalade vara olämplig för samhällstjänst eftersom denne inte samtycker till denna påföljd</p>	Man född 1948	<p>Yrkar på en ogillande dom.</p> <p>Grunder: Han har intagit alkohol efter det att han stannat bilen. Alkoholintaget har skett sittandes vid ratten i samband med att färden var slut, inte innan framförandet av bilen.</p>	0.68 mg/l (1.36 promille)		<p>Fängelse 1 mån</p> <p>Den åtalade förnekar gärningen på så sätt att det är omöjligt att alkoholkoncentrationen i hans utandningsluft kan uppgå till så höga värden som 0.68 ml/l. Kört relativt långt men ingen konkret trafikfara har funnits. Hög konc alkoh har funnits men inte så hög att inte frihetsberövande påföljd är ett möjligt alternativ. GM är ej villig till shtj och därför blir domen fängelse.</p>	Fastställer TR dom eftersom det inte lämnas något utrymme för annan påföljd då den åtalade inte samtycker till Shtj. Påståendet om att han druckit efter förandet anses vara en efterhandskonstruktion.
B941-06	<p>Man med långtgående missbruks historia.</p> <p>GM samtycker inte till skyddstillsyn i förening med vård eftersom han anser att han tvingas leva nykter då han har installerat alkoholås och i samband med detta har han också kontakt med sjukvården. Samhällstjänst kan inte rekommenderas på grund av GM dåliga hälsa.</p>	Man född 43	<p>Yrkar i första hand att påföljden bestäms till skyddstillsyn eller villkorlig dom jämte dagsböter och i andra hand att fängelsepåföljden nedsätts.</p> <p>Grund: Risken för trafiksäkerheten var inte påtaglig</p> <p>GM är pensionerad, besvär med leder som föranletts av astma och medicineras för hypotyreos (BrB 9 kap. 5 § 6p)</p> <p>Han har beviljats alkoholås och proverna som följer av detta visar på total avhållsamhet från alkohol, - detta torde kunnas jämföras med behandling och utgöra särskilda skäl för annan påföljd än fängelse. Under alla omständigheter föreligger inte anledning till straff utöver 1 mån som är normal praxis. Jmf NJA 2000 s. 17:II och NJA 2002 s. 653 och HovR dom i mål B 2461-04</p>	2.22 promille (1.11 ml/l)		<p>Fängelse 1 mån och 14 dgr.</p> <p>GM erkänner gärningen.</p> <p>Framförandet av bilen har inneburit påtaglig risk för trafiksäkerheten då alkohol varit hög och bilen har vinglat in på mötande trafiks körbana.</p> <p>Vill ej motta behandling, skyddstillsyn föreslås inte som påföljd och p.g.a. hälsoproblem är inte samhällstjänst lämpligt</p>	<p>Hovrätten ändrar TR dom på så sätt att de bestämmer påföljden till fängelse 1 mån</p> <p>Endast omständigheten att GM deltar i försöksverksamheten med s.k. alkoholås är inte tillräcklig för att villkorlig dom skall anses tillräckligt ingripande.</p> <p>Skiljaktigt menar att rattfylleri utgör allvarlig trafikfara och påföljdspraxis bör därför skärpas. Därför bör påföljden bestämmas till 2 mån.</p>
B997-06	<p>Inget uttalat alkoholproblem är dokumenterat. GM blev aktuell på alkohol mottagningen först efter domen 2005. Han har efter domen till Shtj blivit kallad till frivården men inte dykt upp.</p> <p>Frivården har</p>	Man född 1969	GM yrkar att HovR ådömer honom en icke frihetsberövande påföljd, eventuellt i kombination med Shtj, eller i vart fall sätter ner fängelsestraffet.	0,83 ml/l (1.66 promille)	Dömd 2005 för grovt rattfylleri påföljd villkorlig dom med Shtj 50 h (motsvarar 1 mån fängelse)	<p>Fängelse 2 mån gemensam påföljd för brotten, tidigare dom undanröjs.</p> <p>Grund: GM har erkänt brottet. GM har uteblivit vid samtliga möten med frivården, om verkställighet av utdömda Shtj från</p>	Hovrätten fastställer TR domslut. GM har återfallit i likartad brottslighet under pågående prövotid. Då GM har misskött den tidigare domen om Shtj skall den tidigare påföljden

	uppfattningen att då GM har under pågående provotid återfallit i samma brott som han senast dömts för samt missköt kontakten med frivården inte bör dömas till skyddstillsyn och samhällstjänst bör vara uteslutet. GM bör därmed dömas till annan påföljd.					2005. GM har även uteblivit från möte med frivården för personutredning, varför påföljdsförslag inte kunnat göras. GM har återfallit i likartad brottlighet och missköt domen från 2005	undanröjas och GM skall dömas till ett gemensamt straff för detta brott och det som företogs år 2005.
B1174-06	Kontakt med beroende centrum sedan tidigare, påbörjat samtalsterapi. Har alkohol i bilen. Medicinerar Revia mot återfall. Tidigare ordinerats antabus. Den åtalade anser inte att samtalsterapi är tillräcklig för bestående nykterhet och efterfrågar därför behandling. Frivården föreslår påföljden skyddstillsyn med särskild föreskrift om behandling. Enligt 12-stegsmodellen s.k. Minnesotamodellen GM samtycker till denna	Man född 1962	- Erkänt brottet Förmildrande omständigheter; - Kört nattetid, ingen trafikfara. - Har på eget initiativ sökt hjälp och påbörjat behandling - samtycker till kontraktsvård	2.25 promille (1.125 ml/l)	Dömd 2002 för rattfylleri och hastighetsöverträdelse Dagsböter 50 á 90 kr	1 mån fängelse Erkänt gärningen Kört på en vanligtvis mycket trafikerad väg. Trafikfaran har varit uppenbar och den åtalade har även kört in i en stolpe.	Fastställer TR dom. Den föreslagna behandlingsplanen är inte tillräckligt ingripande för att den skall utgöra ett alternativ till fängelsestraff. Att fängelsestraffet kan verkställas genom elektronisk övervakning påverkar inte HovR bedömning.
B1290-06	Alkoholproblem erkänns, kontakt med öppenvårdsmottagning som vänder sig till personer med alkoholproblem finns. Frivården bedömer att den åtalade lever under ordnade förhållanden och att övervakningsbehov saknas. Bedöms lämplig och samtycker till Shtj.	Man Född 1962	Mildra påföljden från fängelse till villkorlig dom med samhällstjänst. - Erkänt -NJA 2002 s 653 framgår att icke frihetsberövande påföljd förenad med Shtj är möjlig även om föraren har haft om minst 1.61 pr i blodet. Om det inte funnits trafikfara. - lever under ordnade förhållande - Frivården har bedömt lämplig för samhällstjänst. - Egen företagare	1.68 promille (0.84 ml/l)		1 mån fängelse Erkänt gärningen Även om konkret trafikfara inte funnits har syftet varit att framföra bilen 5 mil.	Fastställer TR dom. HovR anser att varken det minskade alkohol konsumtionen eller kontakten med vården är tillräcklig skäl för att frångå presumptionen om fängelse
B1526-06	Den åtalade har sedan länge ett känt alkoholmissbruk. 1995 genomgick han en behandling på nämndemansgården samt efterbehandling. Arbetsgivare har i perioder gett honom alkohol behandling i form av antabus. Han har beviljats alkohol och därmed görs regelbundna läkarbesök för provtagning. Frivården menar att den åtalade har hållit de överenskommelser som har gjorts och att han bedöms lämplig att utföra Shtj.	Man Född 1953	Åklagaren överklagar dom och yrkar på att en månads fängelse kall utdömas	0.77 ml/l (1.54 promille)	Dömd 1999 för grovt rattfylleri. En månads fängelse utdömdes Påföljd verkställdes genom intensivövervakning.	Skyddstillsyn med samhällstjänst 40 timmar. (om fängelse i stället hade valts som påföljd skulle fängelse i 1 mån ha dömts ut) GM har erkänt gärningen Det är frågan om en lång körsträcka på landsväg, 1,8 mil i vardera riktningen. Omständigheterna talar för att påföljden skall bestämmas till fängelse. Det står klart att GM kämpar för att komma till rätta med sina alkoholproblem och att skyddstillsyn framstår som den bästa påföljd som bäst kan avhålla honom från fortsatt brottlighet.	HovR ändrar TR dom på så sätt att HovR bestämmer påföljden till fängelse 1 mån. Den uppmätta alkohol-koncentrationen i GM utandningsluft sammanställt med tidpunkten för körningen samt den sträcka och färdvägen avsett. Medför att det föreligger en stark presumption för att bestämma påföljden till fängelse. Vad som upplyst om GM personliga förhållanden är

						Två skiljaktiga menar att omständigheterna i samband med körningen – den höga alko- konc, den långa körsträckan och då GM drack spädde på alko- konc på vägen tillbaka utgör att domen inte är tillräckligt ingripande.	inte tillräckliga skäl för att avvika från presumptionen om fängelse.
B1672-06	Inga alkoholproblem finns. Mannen är endast 19 år vid tiden för händelsen. Han förnekar brott eftersom han inte har något minne av att han har kört. Frivårdens yttrande: Mannen lever under ordnade förhållanden och är inte i behov av någon övervakning. Mannen samtycker inte till shtj i första instans men samtycker till shtj i HovR	Man Född 1987	Den åtalade yrkar att hovrätten ändrar tingsrättens dom och lämnar åklagarens talan utan bifall. Eller åtminstone lindrar påföljden. Grunder: Det är inte styrkt bakom allt rimligt tvivel att den åtalade är den som framförde bilen. Det är inte fråga om någon selektiv minnesbild snarare om två olika faser där en skillnad i minnesfunktionen ter sig snarast naturlig.	1.49 promille (0.745 ml/l)		Fängelse 1 mån Tingsrätten har funnit den åtalades minnesbild "selektiv" och till synes lagt detta till grund för att anse dennes utsagan så som mindre trovärdig. Eftersom GM inte ger samtycke till samhällstjänst kan denna påföljd inte bli aktuell.	HovR åberopar 29 kap. 5 § 1 st. 1 p och 7 § 1 st BrB – fastställer TR domslut. HovR anser att det genom vittnen är styrkt att GM var ensam i bilen och därmed framförde den. Trafikolyckan har inneburit en större trafikfara än vad själva alko konc i sig och har ett straffvärde som mäter 2 mån fängelse. Vid såväl straffmätning som vid påföljdsval skall det beaktas att GM kommit till skada (29 kap. 5 §) och endast var 19 år (29 kap. 7 §) då brottet begicks. Oavsett GM:s ungdom ådöms fängelse som påföljd då det föreligger särskilda skäl för detta, se t.ex. NJA 1994 s. 102 Skiljaktiga var två st, dessa menar att presumptionen inte bör vara så stark att Shtj i kombination med villkorlig dom måste uteslutas för en ung man som samtyckt till Shtj och som skadats vid brottet.
B1940-06	Man som sedan tidigare tar antabus p.g.a. alkoholmissbruk. Har dömts för grovt rattfylleri vid två tillfällen inom ca 1 års tid. Frivården får uppfattningen under första utredningen att alkoholmissbruk inte föreligger och att övervakningsbehov inte	Man Född 1932	Yrkar att HovR bestämmer påföljden till skyddstillsyn med föreskrifter om underkasta sig den behandling mot alkoholberoende som frivårdsmyndigheten föreskriver. Grund: GM har erkänt brottet. Han har dömts tidigare för grovt	1.16 promille (0.58 ml/l)	Dömd 21/6 2005 för grovt rattfylleri villkorlig dom med Shtj 50 h (motsvarar, 1 mån fängelse)	Fängelse 1 mån. Villkorlig medgiven frihet förklarad helt förverkad. GM har erkänt gärningen. Då GM kort tid efter villkorlig frigivning gjort sig skyldig för samma brott utgör inte hans behov av att vårda hustrun eller	Fastställer TR dom

	<p>finns. GM samtycker inte heller till shtj. I andra utredningen bedömer frivården att GM.s personliga förhållande är av samma natus som vid tidigare utredning. Då GM återfallit i likartade brottslighet kort tid efter föregående dom och under prøvotiden föreslår frivården att den villkorliga domen från den 21/6 2005 undanröjes och att GM ådöms gängse påföljd.</p>		<p>rattfylleri men inga insatser för att hjälpa honom tillrätta med alkoholberoendet har gjorts. Frivården har missuppfattat GM inställning till vård. GM har p.g.a. hans behov av att ta hand om sin sjuka hustru inte kunnat se att han skulle klara en vistelse på behandlingshem. Han har inte känt till de alternativa vårdformerna som finns.</p>		<p>dömd för grovt rattfylleri. Tidigare villkorlig dom undanröjs, 3 mån fängelse. Intensiv övervakning verkställs.</p>	<p>hans övriga personliga förhållande tillräckliga skäl för att döma till annat än ett kortvarigt fängelsestraff.</p>	
--	--	--	---	--	--	---	--

Bilaga B Fördjupning av olika vårdalternativ

Denna bilaga har till syfte att redogöra för några av de modeller som används mest inom kontraktsvård som påföljd vid grova rattfylleribrott. Urvalet har gjorts med hjälp av Georg Kylberg som är verksam inom frivården samt huvudansvarig för personutredningar där kontraktsvård kan/är aktuellt som påföljd. Informationen om vårdens innehåll etc. vid respektive institution har sammansatts av Georg Kylberg och personligen tilldelats mig.¹²⁰

7.1.1 Tolvstegsmodellen/ Provita AB

När det gäller behandling av alkoholmissbrukare vågar jag påstå att tolvstegsmodellen är en av de vanligaste behandlingsmetoderna. Behandlingen är utvecklad för att behandla alkoholberoende för ca 50 år sedan. På senare år har modellen utvecklats vidare för att även vara gångbar vid andra typer av drogmissbruk. Provita AB i Malmö tillhanda håller 60 platser för missbrukare av blandade kategorier, det vill säga det är inte bara alkoholmissbrukare som är välkomna utan även narkotika, spel och läkemedels missbrukare.¹²¹ Behandlingen baseras på 12- stegsmodellen med inslag av kognitiv beteendeterapi. Målet är ett livslångt tillfrisknande genom teamarbete där remittenten hela tiden står i fokus.¹²²

I primärbehandlingen skall klienten få kunskap, insikt och motivation för att under eget ansvar leva nyktert. Om patienten har behov att ytterligare tid för att införskaffa sig kunskap att på egenhand leva nyktert kan en förlängd behandling beviljas. Efter behandlingen slut finns en så kallad

¹²⁰ Informationen som jag har tilldelats stämmer överens med respektive institutions information på deras respektive hemsida och eller eventuella informationsblad.

¹²¹ Då uppsatsen inriktar sig på alkoholmissbruk kommer jag inte vidare att lämna plats för ytterligare information om övriga kategorier av missbruk.

¹²² Jmf information om 12-stegsmodellen i, *Behandling av alkoholproblematik*, A Bergmark, L Oscarsson, kap 4, Några behandlingsperspektiv och metoder i alkoholvården, s. 81.

utslussningsfas där patienten ges möjlighet att studera eller ha praktikplats för att öka möjligheten att på eget ansvar leva nyktra.

Primärbehandlingen är normalt 30-49 dagar inklusive en anhörigvecka. När patienten lämnar internatbehandlingen fortsätter efterbehandlingen under 12 månader genom möte varje vecka.¹²³

Utvärderingar av 12-stegsmodellens effektivitet visar på en 90 % stabil nykterhet, detta gäller en kommun med stor kompetens som tar aktiv del både före och efter behandlingen.

Dygnskostnad: 1650 kr.

7.1.2 Avenboken

Avenboken är ett behandlingshem som erbjuder 42 platser endast för missbrukare av alkohol eller narkotika. 22 av dessa platser ligger inom enheten ReBo- enheten som riktar sig främst till klienter med ett mycket långvarigt missbruk. Vården är miljöterapi med psykodynamisk grund, där fokus läggs på grupprocessen, samtalsgrupper, återfallsprevention med kognitiv beteende terapeutisk inriktning, fysisk träning, social träning/planering, städning, skapande, mansgrupp, nätverk etc. Inslussningen pågår i två veckor och deltagande i behandlingsgrupper är obligatoriskt under ytterligare två veckor. Utslussning sker genom att patienten är där under dagtid men bor hemma på kvällar och helger. Utbildning och praktiktjänstgöring kan också bli aktuellt. Efter planerad utskrivning erbjuds klienten delta i uppföljningsgrupp en kväll i veckan under ett års tid.

Grundstenarna i behandlingen är ansvar, drogfrihet, demokrati och solidaritet. Första tiden får klienten inte lämna institutionen utan har schemalagda dagar måndag-fredag 8-16.30. Behandlingen är indelad i tre

¹²³ Jmf, <http://www.provita.se/>

huvudområden, drogfrihet och återfalls prevention, att lära sig undvika och hantera risker för återfall samt social färdighetsträning det vill säga att kunna leva i ett socialt sammanhang. Gruppterapin går ut på att klienterna skall få kontakt med sitt känsloliv.

Aven boken tar inte emot kvinnor, par, ungdomar, svårt psykiskt sjuka eller personer som skall vårdas mindre än tre månader.

Upptagnings område: Malmö och övriga Skåne

Dygnskostnad 1578 kr.¹²⁴

Avenboken har också öppenvård som erbjuder terapi utifrån ett lösningsfokuserat förhållningssätt. Målgruppen är individer, par och familjer med missbruk och missbruksrelaterad problematik.¹²⁵

7.1.3 ALDRO institutet AB

ALDRO institutet AB är del av öppenvården för missbrukare, det finns 35 platser var av 10 platser är avsedda klienter med heroinproblematik.

ALDRO institutet AB bedriver en välstrukturerad dag- och kvällsbehandling enligt Minnesota modellens 12 -stegsprogram, kognitiv beteende terapi och Craig Nakkens teori om beroende personlighet. Det finns möjlighet till primärbehandling dagtid 6 veckor, 08.00- 16.30 alla dagar utom onsdagar 08-12, alternativt kvällstid 8 veckor, måndag, tisdag, torsdag. 18.00-21.00. Oavsett vilket alternativ klienterna deltar i så ingår 2,5 års efterbehandling, familjebehandling, ungdomsbehandling, NADA – akupunktur samt psykiatrisk bedömning. Under helgen erbjuds ingen behandling.¹²⁶

¹²⁴ jmf. <http://www.malmo.se/avenboken>

¹²⁵ Se mer här om på, <http://www.malmo.se/individfamilj/behandling/avenboken/oppenvard.4.33aee30d103b8f15916800065898.html>

¹²⁶ Jmf information om kognitiv beteendeterapi i, *Behandling av alkoholproblematik*, A Bergmark , L Oscarsson, kap 4, Några behandlingsperspektiv och metoder i alkoholvården, s. 67.

Klienter som inleder behandling får i första skedet genomgå en psykiatrisk bedömning som sedan lägger grunden till behandlingsplanen. Oavsett om behandling under kväll eller dag följer klienten ett strukturerat schema. Behandlingen sker oftast i grupp som kombineras med enskilda samtal. Minst ett enskilt samtal i veckan skall klienten genomgå. I behandlingen ingår också arbetsuppgifter som klienten skall utföra för att sedan redovisa för dennes terapeut och i samtalsgruppen. Det ingår också i programmet att klienten skall delta i minst två stycken 12- stegs möten i veckan. Dessa möten skall ske på klientens fritid, både under primärbehandling och under efterbehandlingen. När primärbehandlingen är slut övergår behandlingen till efterbehandling under cirka 2.5 år. Under denna period inriktas behandlingen på återfallsmekanismer i ljuset av tidigare behandlingsprogram och teorier.

Inom denna typ av vård ingår det obligatoriska drogtester 1-3 ggr i veckan.

Upptagningsområde: Skåne län

Dygnskostnad: Dagsbehandling 1233 kr respektive kvällsbehandling 1042 kr.¹²⁷

7.1.4 AB FRIAB

Bedriver familjevård inom hela Sverige, klientelen är alla typer av missbrukare, men även personer dömda för våldsbrott eller sexualbrott. Målgrupper som inte tas emot är renodlade spelmissbrukare, anorexier eller bulimiker. Alkoholmissbrukare oavsett kön och kvinnor med barn är välkomna. AB FRIAB är ej en tillståndspliktig verksamhet, därav är det inte specificerat hur många platser som finns, men för närvarande beräknas det finns ca 30 platser enligt Georg Kyhlberg.

FRIAB är inte en traditionell familjeverksamhet utan innehåller ett komplett behandlingsprogram. Detta innebär att förutom grupsittningar så erhåller klienten samma vård som en behandlingsinstitution. Behandlingen utgår

¹²⁷ Jmf <http://www.aldroinstitutet.se/>

från individuell 12- stegs behandling och/eller kognitiv behandlingsterapi. Behandlingen/rehabiliteringsplanen skräddarsys efter individuella förutsättningar. Tillit är viktigt för ett bra resultat, vilket det finns stora förutsättningar för att skapa inom familjen. Man arbetar både med teoretiska och praktiska uppgifter, såsom filmer, föreläsningar, enskilda samtal, studiebesök, friskvård, fysisk aktiviteter, samt regelbundna möten i självhjälpgrupper som för alkoholmissbrukare kallas AA. Stor vikt läggs vid utbildning, arbete samt fritid. Inom behandlingsformen menar man att meningsfull sysselsättning samt hobby verkar positivt och kan fylla livet med positiva upplevelser. Personal från FRIAB träffar klienterna 2-5 gånger per vecka. Vid utslussning ökar man stegvis eget boende med boende i en värdfamilj. Behandlingsprogrammet fortsätter under hela utslussningen och pågår tills klienterna är helt färdiga med behandlingen. Behandlingstiden är ytters individuell.

Drogtestning sker med multipanel (urin) eller grogwipes (på kroppssvett) 1-2 gånger i veckan samt vid misstanke om missbruk.¹²⁸

Dygnskostnad 1350 kr

Om det ingår Subutex i vården är dygnskostnaden lite dyrare, 1650 kr per dygn

Samtliga av dessa behandlingar har nattbemanning

¹²⁸ Jmf, <http://www.friab.com/index.php?page=information&sub=familyhome>

Käll- och litteraturförteckning

Propositioner

- Proposition 1986/87:106 Om ändring i brottsbalken m.m.
(s.k. kontraktsvård)
- Proposition 1987/88:120 Om ändring i brottsbalken
(straffmätning och påföljdsval)
- Proposition 1988/89:118 Om ändring i lagen (1951:649) om
Straff för vissa trafikbrott m.m
- Proposition 1989/90:2 Om trafiknykterhetsbrotten m.m.
- Proposition 1991/92:2 Om lag om särskild personutredning i
brottmål, m.m.
- Proposition 1993/94:44 Grovt rattfylleri m.m.
- Proposition 1997/98:96 Vissa reformer av påföljdssystemet

Statens offentliga utredningar

- SOU 1986:14 Del 2 Påföljd för brott. Om straffskalor, påföljdsval
Straffmätning och villkorlig frigivning m.m
Huvudbetänkande av fängelsekommittén.
Del 1 - 3
- SOU 2006:12 Rattfylleri och Sjöfylleri

Riksdagsskrivelser

JuU32, rskr.279

Rapporter

BRÅ 1977:7 Nytt straffsystem

- KKV Krantz Lars, Lindsten Karin, *Kriminalvårdens redovisning om återfall (KRÅ)* Kriminalvårdstyrelsen, planeringsenheten, 2005
- NTF och MHF Folkesson Christer, Sjöström Lars Olov, *Rättspraxis vid rattfylleri – en lägesbeskrivning med krav på förändring*, Rapport mars 2007, NTF och MHF

Litteratur

- Ekbohm Thomas, Engstöm Gunnar, *Brott, straff och kriminalvård*, tredje utgåvan, Stockholm 1999
- Hoflund Olle, *trafikbrottslagen*, Sjötteupplagan, Jurist förlaget, Stockholm 1995
- Jareborg, Nils, *Straffrättsideologiska fragment*, Uppsala 1992
- Jareborg, Nils, Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, Stockholm 2001
- Leijonhufvud Madeleine, Wennerberg Suzanne, *Straffansvar*, sjunde upplagan, Stockholm 2005
- Norrman Maria, *Grovt rattfylleri- en analys utifrån likhets-, proportionalitets- och ekvivalensprinciperna*, Examensarbete straffrätt 20 poäng, Lunds universitet, Lund 2002
- Vilgeus Jan, *Rattfylleribrottets historia*, Stockholm 1995
- Von Hirsch, Andrew, *Proportionalitet och straffbestämning*, De lege, juridiska fakulteten i Uppsala, årsbok 2001

Artiklar Svensk jurist tidning

- SvJT 1932 rf. s. 78
56. *Har bilförare, i onyktert tillstånd tagit plats i automobil och startat dess motor i avsikt att sätta automobilen i gång, därigenom gjort sig skyldig till ansvar enligt 41 § 2 mom. Motorförordningen. d. 20 juni 1930?. Rättsfall från Hovrätterna, s. 78-79*

- SvJt 1968 rf. s. 33, I och II
21. *Fråga- i rattfyllerimål om "förande" av bil.* Rättsfall från Hovrätterna, s. 33-35
- SvJT 1974 rf s. 24
10. *Fråga om det subjektiva rekvisitet vid rattonykterhet.* Rättsfall från Hovrätterna, s. 24-26
- SvJT 1999 rf s. 219-240
- Brottets art – några tankar kring en svårgripbar företeelse.* Borgeke, Martin
- SvJT 1999 s. 244-255
- "Artbrott". Von Hirsch, Andrew & Påle, Karin

Otrycka källor

Intervju med Georg Kyhlberg vid frivården i Malmö, 2007-11-09

Intervju med Martin Borgeke Hovrättslagman vid Hovrätten över Skåne och Blekinge i Malmö, 2007-11-23

Internet

http://www.ne.se/jsp/search/search.jsp?t_word=skyddskonsulent
Från 20080202

http://www.dom.se/templates/DV_InfoPage_808.aspx.
Från 20080202

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=8&id=45&statsType=420&statsCounty=La&Year=2005&type=1&statsPopulation=all
Från 20080203

<http://www.provita.se/>
Från 20080131

<http://www.malmo.se/avenboken>
Från 20080131

<http://www.malmo.se/individfamilj/behandling/avenboken/oppnvard.4.33aee30d103b8f15916800065898.html>
Från 20080131

<http://www.aldroinstitutet.se/>

Från 20080131

<http://www.friab.com/index.php?page=information&sub=familyhom>

Från 20080201

Rättsfallsförteckning

Nytt juridiskt arkiv

NJA 1931 s. 138
NJA 1934 s. 81
NJA 1934 s. 616
NJA 1935 s. 354
NJA 1936 s. 69
NJA 1961 s. 352
NJA 1967 s. 211
NJA 1972 s. 60
NJA 1980 s. 74
NJA 1982 s. 190
NJA 1983 s. 491
NJA 1984 s. 447
NJA 1994 s. 102
NJA 2002 s. 653

Rättsfall från hovrätterna

RH 1988:87
RH 1991:41

Mål B5-06
Mål B87-06
Mål B141-06
Mål B564-06
Mål B941-06
Mål B997-06
Mål B1174-06
Mål B1290-06
Mål B1526-06
Mål B1672-06
Mål B1940-06